

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**FIKİH MEZHEPLERİNİN TEYEMMÜM VE CEBÂRE
MESELELERİNE DAİR GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS

İsmail BÖYÜK

VAN-2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**FIKİH MEZHEPLERİNİN TEYEMMÜM VE CEBÎRE
MESELELERİNE DAİR GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS

HAZIRLAYAN

İsmail BÖYÜK

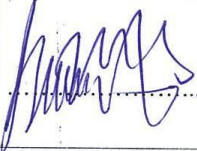

DANIŞMAN

Prof. Dr. Sahip BEROJE

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

İsmail BÖYÜK tarafından hazırlanan "Fıkıh Mezheplerinin Teyemmüm ve Cebire Meselelerine Dair Görüşleri" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Sahip BEROJE Temel İslam Bilimleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan : Prof. Dr. Sahip BEROJE Temel İslam Bilimleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Doç.Dr. Mehmet Selim ASLAN Temel İslam Bilimleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Harun KIYLIK Temel İslam Bilimleri, Iğdır Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Dr. Öğr. Üyesi Bedri ASLAN Temel İslam Bilimleri, Batman Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Yedek Üye : Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ Temel İslam Bilimleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	.....
Tez Savunma Tarihi:	10/06/2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.	
 Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (02/07/2019)

İsmail B. D. Y. K.

(Yüksek Lisans Tezi)

İsmail BÖYÜK

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran - 2019

**FIKİH MEZHEPLERİNİN TEYEMMÜM VE CEBİRE MESELELERİNE
DAİR GÖRÜŞLERİ**

ÖZET

Namaz ibadeti konusunda tavizsiz bir tutum sergileyen İslâm dini bu ibadeti îfâ edebilme noktasında Müslümanlara bir takım ruhsatlar/kolaylıklar tanımaktadır. Bu ruhsatlardan bazıları da teyemmüm ve cebire meseleleri ile ilgilidir. Teyemmüm, suyu bulamayan veya bulup da bazı mazeretlerden dolayı kullanamayan kimsenin hades hâlini/hükmî kirliliği gidermek gâyesiyle ellerini toprak cinsinden temiz bir şeye sürerek yüzünü ve kollarını onunla meshetmesidir. Cebîre ise, vücudunun herhangi bir yerindeki kırık-çıkık vb. bir yaradan ötürü sargı bulunduran insanın abdest veya gusül sırasında bu sargıyı çözmeden üzerini meshetmekle yetinebilmesidir.

Bu iki meselenin meşrûiyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sâbittir. Cumhur-u fukaha bu delillerden yola çıkarak teyemmüm ve cebîrenin meşrûyyetini ve ruhsat oluşlarını kabul etmektedir. Bu iki konunun detaylarında genel mânada birbirine yakın tutumlar sergilemekle beraber mezheplerin ihtilafa düştükleri bazı noktalar da vardır.

Bu araştırmada dört büyük mezhebe göre teyemmüm ve cebîrenin tanımları, meşrûiyetleri, hükümleri, teyemmümün yapılabildiği maddeler, teyemmüm ile cebîrenin farz, sünnet, mendup ve mekruhları, hem abdest almaktan hem de teyemmüm yapmaktan mahrum olan kişinin namazı ve teyemmümlü kimsenin imameti gibi durumlar ele alınmış, teyemmüm ve cebîre ile edâ edilebilen ibadetler ve bu ibadetlerin nihai durumları açıklanmış, dört mezhebin bu konularla ilgili ittifak ettikleri ve ihtilafa düştükleri noktalara dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teyemmüm, Cebîre, Ruhsat, Meşakkât, Mezhep

Sayfa Adedi: 90

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sahip BEROJE

(Master Thesis)

İsmail BÖYÜK

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June-2019

**THE OPINIONS OF CANON LAW SECTS ON TAYAMMUM AND EL-
CEBRA**

ABSTRACT

The Islamic religion, which has an uncompromising attitude about prayer, offers a number of licenses to the Muslims in the sense that they can practice this worship.. Some of these licenses are tayammum and cebire issues. Tayammum, is cleansing by rubbing one's hands, face and arms with pure soil with the aim of getting rid of impurity and judgemental impurity when water can not be in the reach or cant be used due to some excuses.. cebire, is making do with just rubbing the surface of a wrapping during ablution or gusul due to health issues such as fractures, dislocations, wounds, etc. The legitimacy of these two issues is established with the book, circumcision and icma. The four major sectarian scholars have accepted the legitimacy of tayammum and cebire depending on these arguments. The sects show close attitudes in the details of these two subjects in general terms and there are some points in which they are in conflict.

In this study, the defitinitions of tayammum and cebire,their legitimacies,rules, the conditions in which tayammum can be performed, the fard,traditons,mandub and makruhs of tayammum and cebire are all gone through exclusively and in detailed comparison according to four major sects ,along with the eventual situation of prayers which can be performed through tayammum and cebire, moreover the approaches of some scholars which may result in difficulty in cebire and tayammum issues in spite of their being allowed are being mentioned.

Key Words: Tayammum, al-Cebra, licence, hardship, sect

Number Of pages: 90

Thesis Advisor: Prof. Dr. Sahip BEROJE

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
1. TEYEMMÜM.....	4
1.1. Teyemmüm Kavramının Sözlük Ve İstilahî Mânası.....	4
1.2. Teyemmümün Meşrûiyeti	6
1.3. Teyemmümün Hükümü.....	9
1.4. Teyemmümün Bedel Olduğu Taharetler	10
1.5. Teyemmümle Yapılabilen/Mübah Hale Gelen İbadetler	10
1.6. Abdest ve Gusle Bedel Olan Teyemmüm Ne Tür Bir Bedeldir?	10
1.7. Teyemmümün Sebepleri.....	12
1.7.1. Suyun Hakikaten Bulunmaması.....	13
1.7.2. Suyun Hükmen Bulunmaması (Dini Açıdan Yok Sayılması)	18
1.7.2.1. Suyun Gidip Gelinebilecek Mesafenin Üzerinde Bir	19
Uzaklıkta olması.....	19
1.7.2.2. Suyun Bulunduğu Yere Gitme Halinde Bir Tehlikenin Söz.....	21
Konusu Olması.....	21
1.7.2.3. Suyun Kullanılmasının Sağlık Açısından Bir Sorun Teşkil	22
Etmesi.....	22
1.7.2.4. Suyu Satın Alabilecek Paraya Başka Bir Şey İçin İhtiyaç	
Duyulması Veya Suya Karşılık Değerinden Fazla Bir Fiyat Bıçılması	23
1.7.2.5. Bulunan Suyun Sadece İçilmesi İçin Vakfedilmiş Bir Su Olması	24
1.7.2.6. Suyun Yetersiz Olması	24
1.7.2.7. Eldeki Suya Başka Bir Şey İçin İhtiyaç Duyulması	25
1.7.2.8. Havaların Aşırı Soğuk olması.....	25
1.7.2.9. Kişinin Gemide Bulunması.....	26
1.8. Teyemmümün Farz, Sünnet, Mendup ve Mekruhları	26
1.8.1. Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Farzlar	26
1.8.1.1. Mezheplerin İttifak İttikleri Farzlar	26
1.8.1.2. Mezheplerin İhtilafa düştükleri farzlar	28
1.8.1.3. Mezheplerin Niyetle İlgili Yaklaşımları	29

1.8.2.	Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Sünnetleri.....	32
1.8.3.	Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Mendupları.....	33
1.8.4.	Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Mekruhları	34
1.9.	Teyemmüm Yapılabilen Maddeler.....	34
1.10.	Teyemmümün Yapılışı	37
1.11.	Teyemmümü Bozan Durumlar	40
1.11.1.	Abdesti Bozan ve Guslü gerektiren Şeyler.....	40
1.11.2.	Özrün Ortadan Kalkması.....	40
1.11.3.	Suyun Bulunması, Onu Kullanmaya Muktedir Olunması.....	41
1.12.	Abdest Alınacak Suyu ve Teyemmüm Edilecek Toprağı Bulamayan Kişinin Durumu.....	42
1.13.	Teyemmümlünün İmametİ	43
1.14.	Bir Teyemmümle Edâ Edilebilen Farz İbadetlerin Sayısı.....	44
1.15.	Teyemmümle Kılınan Namazların Nihaî Durumu	46
1.15.1.	Mezheplerin İttifak Ettiği Noktalar	46
1.15.1.1.	Teyemmüm Alındıktan Sonra Namaza Başlamadan Suyun Görülmesi ya da Kullanılmasına Güç Yetirilebilmesi	46
1.15.1.2.	Suyun Yokluğundan Dolayı Teyemmüm Eden Seferî Kimsenin Vakit Çıktıktan Sonra Suyu Görmesi.....	46
1.15.2.	Mezheplerin İhtilafa Düştüğü Noktalar.....	47
1.15.2.1.	Suyun Yokluğundan Dolayı Teyemmümle Namazını edâ Eden Mukîm Kimsenin Vakit Çıktıktan Sonra Suyu Görmesi	47
1.15.2.2.	Namazda İken Suyun Bulunması.....	47
1.15.2.3.	Namaz Teyemmümle Kılındıktan Sonra Daha Vakit Çıkmadan Suyun Bulunması Veya Kullanılmasına Muktedir Olunması.....	48
1.15.2.4.	Namazın Soğuktan Dolayı Teyemmümle Kılınmış Olması	51
1.16.	Şâfiî Mezhebinin Cumhura Muhalif Görüşleri	52
1.16.1.	Bir Teyemmümle Ancak Bir Farzın Edâ Edilebilmesi.....	52
1.16.2.	Teyemmümle Kılınan Namazların İadesi.....	53
1.16.3.	Teyemmümle Kılınan Namazların Kazası	55
1.16.3.1.	Suyun Yokluğundan Dolayı Teyemmümle Kılınan Namazların Durumu	55
1.16.3.2.	Aşırı Soğuktan Dolayı Teyemmümle Kılınan Namazların Durumu.....	55
1.16.4.	Suyun Abdest ve Gusül İçin Yeterli Olmamasından Dolayı Teyemmümle Namazını Edâ Eden Kimsenin Durumu.....	56
1.16.5.	Elindeki Suyu Başka İhtiyaçları İçin kullanıp Namazını Teyemmümle Edâ Eden Kimsenin Durumu	58

2. CEBÎRE	60
2.1. Cebîre Kavramının Sözlük ve İstilahî Manası	60
2.2. Cebîrenin Meşrûiyeti	60
2.3. Cebîrenin Hüküm, Sebep ve Farzları/Şart ve Rükünleri	60
2.3.1. Cebîrenin Hükümü	61
2.3.2. Cebîrenin Sebepleri	61
2.3.3. Cebîrenin Farzları/Şart ve Rükünleri	61
2.4. Cebîrenin Meshinde Yeterli Miktar.....	63
2.5. Cebîre Meshinin Müddeti.....	63
2.6. Cebîresi Olan Kişi Meshle Beraber Teyemmümle de Mükellef	63
Midir?.....	63
2.7. Cebîrenin Meshini Bozan Durumlar	64
2.8. Cebîre Meshinin Huff (Mest) Meshinden Farkı.....	66
2.9. Cebîre İle Kılınan Namazın Nihâî Durumu	67

SONUÇ

KAYNAKÇA

KISALTMALAR

b. : İbn, Bin

h. : Hicrî

m. : Miladî

ö. : Ölüm tarihi

r.a. : Radiyellahu anh

s.a.v. : Sallallahu Aleyhi Vesellem

s. : Sayfa

thk. : Tahkik eden

trc. : Tercüme eden

trs. : Tarihsiz

vb. : Ve benzeri/Ve benzerleri

vd. : Ve diğerleri

vs. : Vesaire

y.y. : Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

İslâm'ın getirmiş olduğu hükümler, esasta itikat, ibadet ve muamelat diye üç ayrı kategoride tasnif edilse de, sonuç itibariyle hepsinin asıl maksadı ibadettir ve insanın Allah'a kulluk yapmasını sağlamaktır. Zaten Kur'ân'a göre insanoğlunun yaratılış gayesi de budur.

Bu ehemmiyetinden ötürü olsa gerek, dinimizde ibadetin, özellikle de namazın üzerinde çok durulmuş ve şartlar ne olursa olsun akli başında olduğu sürece insanın bu ibadetten muaf olamayacağı şer'i bir kesinlik kazanmıştır. Bunun tabii sonucu olarak insan normal şartlarda (sağlığı yerinde, suyu bulduğu ve evinde iken) namazla mükellef tutulduğu gibi, hastalık durumunda, yolculukta ve suyu bulamadığı hallerde de bu ibadetle yine mükelleftir.

İslâm dini namaz hususunda böylesi bir titizlik sergilemekle beraber, namazı edâ edebilme noktasında mükellef için bir takım ruhsatlar (kolaylıklar) da tanımıştır. Bu ruhsatlardan biri, su bulunmadığında veya bulunup da çeşitli nedenlerle kullanılamadığında namazın teyemmümle kılınabilmesi; bir diğeri de herhangi bir sağlık probleminden dolayı bedeninde cebîre/sargı bulunan kimsenin, cebîresinin/sargısının üstünü meshetmesiyle abdestinin geçerli sayılması hususudur.

Biz de önemine binaen bu iki meseleyi çalışma konusu yapmayı gerekli gördük. Bizim buradaki asıl gayemiz klasik fıkıh kitaplarında dağınık bir şekilde ele alınan bu meseleleri daha sistematik ve derli toplu bir şekilde bir araya getirmek, bu konularla ilgili dört büyük mezhebin görüşlerini karşılaştırmalı olarak bir arada sunmaktır. Konularla ilgili görüşlerini verirken mezheplerin ittifak ettikleri ve ihtilafa düştükleri hususları ortaya koymak ve meşakkate yol açan görüşlere dikkat çekmektir. Araştırmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın amacı, önemi, kapsamı, yöntemi ve kaynaklarını ele aldık. Birinci bölümde dört mezhebin görüşleri doğrultusunda teyemmümü, ikinci bölümde ise dört mezhebe göre cebîre meselesini açıklamaya çalıştık.

Bu çalışmamda bana rehberlik etme, bakılması gereken kaynakları gösterme, çalışmama katkı sunma ve yol gösterme noktasında desteklerini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Sahip BEROJE'ye, çalışmam esnasında kendisinden çok müstefid olduğum, desteğini gördüğüm sayın Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN hocam'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez sürecinde desteğini gördüğüm tüm

arkadaşlarım a özellikle de arkadaşlarım Tuşba il e Vaizi Emrah DEMİRTAŞ ve
yüksek lisans ders arkadaşım Şahin SÜREK'e teşekkür ederim.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

İsmail B Y K

Van-2019

GİRİŞ

a) Araştırmanın Amacı

Bu çalışmamızın konusu dört mezhep bağlamında teyemmüm ve cebîre meseleleridir. Biz burada bu iki konuyu bütün yönleriyle ortaya koyup detaylarıyla anlatma çabasında olmayacağız. Bizce bu mânada bir çalışmaya gerek de yoktur. Zira fıkıh kitaplarımız bu konuda en ince ayrıntısına kadar her şeyi ele alıp gerekli bilgileri vermişlerdir.

Çalışmamızın asıl amacı, dört mezhebin teyemmüm ve cebîre meselelerine dair görüşlerini karşılatırmalı olarak bir arada sunmak, aralarındaki ittifak ve ihtilaf noktalarını tespit etmek ve bazı mezheplerin aslında ruhsat olan bu meselelerle ilgili meşakkate yol açan görüşlerine dikkat çekmektir.

b) Araştırmanın Önemi

Ülkemizde fıkıh ilminin neredeyse her alanıyla ilgili çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Ancak fikhî meseleler arasında yer aldıkları halde, Mehmet BOYNUKALIN hocanın teyemmümle ilgili bir makalesinden başka teyemmüm ve cebîre meseleleriyle ilgili ciddi bir araştırma yapılmış somut bir çalışma ortaya konmuş değildir. Halbuki bunların vesile olduğu namaz ibâdeti dinin en önemli rüknüdür ve hiçbir şekilde terkine cevaz verilemeyen bir ibâdetdir. Hatta namazın bir şartı olan abdest alma imkanı olmasa da insanın bu sorumluluğu devam eder. Bunun en bariz göstergesi de teyemmümün meşrûyetidir. Bu kadar ehemmiyetli olan bir meselenin akademik dünyada araştırma konusu yapılmamış olması dikkatimizi çekmiş ve bizi bu alanda araştırmaya yöneltmiştir.

Bu araştırmayla dört fıkıh mezhebinin, teyemmüm ve cebîre gibi dinin kolaylık yönünü ortaya koyan meselelerle ilgili görüşlerini, yaptıkları tanımları ve bu konuları tanımlarken esas aldıkları kriterleri ve hareket noktalarını inceleyerek karşılaştırmalı olarak ortaya koymaya çalıştık. Böylece bahsi geçen konular hakkında dört mezhebin görüşlerini bir arada ele almaya gayret ettik. Aralarındaki gerek tanım gerekse ifâde ettikleri hüküm ve bu hükmün doğurduğu sonuçlarla ilgili görüş farklılıklarının nedeni de anlatmaya çalıştık.

Cumhurun ittifâkıyla ruhsat olan bu hususların bazılarının (özellikle de Şâfiî mezhebi)'ca bu kadar hem uygulama hem de sonuçları bakımından

ağırlaştırılmasının nedenlerini tespit etmeye gayret ettik ve konuyu asli kaynaklarından temellendirmeye çalıştık.

Bu çalışmada vurgulamak istediğimiz bir diğer husus da, Şâfiî mezhebinin konuyla ilgili içtihatlarının bizim ilmihal eserlerinde gördüklerimizle sınırlı olmadığıdır. Bilinen bu görüşlerin aksine hüküm bildiren, ruhsat anlayışına daha yakın görüşlerin de mevcut olduğuna, mezhep içinde bu tür katı içtihatları eleştiren, Hanefî veya cumhurun görüşü mezhebimizin bu yaklaşımından daha isabetlidir diyen bazı Şâfiî alimlerin olduğuna da dikkat çekmeye çalıştık.

c) Araştırmanın Kapsamı

Çalışmamızın kapsamı yukarıda da ifade edildiği gibi dört mezhep bağlamında teyemmüm ve cebîre konularıyla sınırlıdır. Burada bu konuları ana hatlarıyla (sebeup, farz, sünnet ve mekruhları) ele aldıktan sonra mezheplerin ittifâk ettikleri ve ihtilafa düştükleri hususlara değindik.

d) Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Bu çalışma bir fûrû fıkıh çalışması olması hasebiyle genel mânada ilgili klasik eserlerin metodu takip edilmiştir. Ancak ilgili kitaplarda konuya başlarken tanımdan hemen sonra sebepler şartlarla beraber verilmektedir. Dolayısıyla bu şekilde kılınan namazların durumu şartlarla rükünler arasına serpiştirilmiş ve konunun anlaşılması güç bir hale sokulmuştur. Bu çalışmada, bu karışıklığın önüne geçip konuyu daha da anlaşılır bir şekilde sunma gayesiyle konulara başlarken önce meselenin tanımı, meşruviyeti ve hükmü belirtildi. Sonra teyemmüm ve cebîrenin sebepleri müstakil olarak ele alınıp mevzu ile alakalı genel bilgiler verildi. Meselenin farz, sünnet ve mekruhları ise ayrı bir başlık altında vermeye çalışıldı. Konuyla ilgili mezheplerin görüşleri kronolojik sıralamaya bağlı kalınarak önce Hanefî, sonra Malikî, peşinden Şâfiî en son da Hanbelî mezhebinin görüşü gelecek şekilde vermeye gayret edildi.

Çalışmada yararlanılan kaynaklar dört mezhebin muteber fıkıh eserleridir. Birkaç örnek vermek gerekirse şunlar yazılabilir: Serahsî'nin (ö. 483/1090) *el-Mebsût'u*, Semerkandî'nin (ö. 539/1144) *Tuhfetü'l-fukaha'sı*, Kâsânî'nin (ö. 587/1191) *Bedâiu's-Senâi'*, Merğınani'nin (ö. 593/1196) *el-Hidaye'si*, İbni Abidîn'in (ö. 1252/1836) *Reddü'l-Muhtâr'ı*, İmam Malik'in (ö. 179/795) *Muvatta'ı*, Sahnun'un (ö. 240/854) *Müdevvene'si*, Savi'nin (ö. 1241/1825) *Haşiyetü's-Savi'si*, İmam Şâfiî'nin

(ö. 204/820) *el-Ümm ve Ahkamü'l-Kur'an'ı*, Şirazî'nin (ö. 240/854) *el-Muhezzeb'i*, Gazâlî'nin (ö. 505/1111) *el-Vesît'i*, Mâverdî'nin (ö. 450/1058), *el-Hâvî'l Kebîr'i*, Nevevî'nin (ö. 676/1277), *el-Mecmû'u* ile *el-Minhâc'ı*, Hatip eş-Şirbînî'nin (ö. 977/1570) *Muğni'l-Muhtac'ı*, Remlî'nin (ö. 1004/1596) *Nihayetü'l-Minhac'ı*, İmam Ahmed'in (ö. 241/855), *el-Müsned'i*, Muvaffakudîn İbn Kudame'nin (ö. 620/1223) *el-Muğni'si*, Ebu'l-Ferec İbn Kudame'nin (ö. 682/1283) *eş-Şerhu'l-Kebir'i*, Buhuti (Behutî)'nin (ö. 1051/1641) *Keşşafü'l-Kına'ı* ve Heccavî'nin (ö. 968/1560), *el-İkna'ı*. Mukayeseli olanlardan da Cezîrî'nin (ö. 1359/1941) *el-Mezâhibu'l-Erbea'sı*, Zuhaylî'nin (ö.1436/2015) *el-Fıkhü'l-İslâmî'si* ve daha bir çok eserden faydalanılmıştır.

1. TEYEMMÜM

1.1. Teyemmüm Kavramının Sözlük Ve İstilahî Mânası

Teyemmüm, sözlük olarak bir şeyi kastetmek, ona yönelmek ve yeltenmek mânasına gelir.¹ Kur'ân-ı Kerîmde şöyle buyrulmaktadır:

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَخِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ

“Kendinizin göz yummadan almayacağınız bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin.”²

Bu âyette geçen, “teyemmüm” ifâdesi, kastetmek ve yeltenmek mânasındadır.³

Teyemmümün fıkıh ıstılahındaki mânasına gelince; bütün mezheplerin ittifak ettiği bir tanımla tespit edemediğimizden her mezhebin kendince yaptığı tanımla ona ait başlık altında vermeye şalışacağız.

Hanefî Mezhebi: Teyemmüm, taharet (abdest veya gusül) amacıyla belli şartlara riayet ederek temiz toprağı kastedip (yönelip) onu belli organlarda (yüz ve ellerde) kullanmaktır. Bu tanımda geçen iki ifâde önem arz etmektedir. Bunlardan biri “taharet amacıyla” diğeri ise “kastetme” ifadesidir. “Taharet amacıyla” ifadesinden anlaşılıyor ki talim (birine teyemmüm almayı öğretmek) için yapılan teyemmümle taharet yapılmış olmaz. Dolayısıyla bu teyemmümle namaz kılınmaz. “Kastetme” ifadesi ise Hanefîlerin abdest veya gusülde şart koşmadıkları niyeti, onların bedeli olan teyemmümde şart koştuklarını ortaya koymaktadır.⁴

Çağımız Suriye alimlerinden Vehbe Zuhaylî Hanefîlerin teyemmüm tanımını şu şekilde ifâde etmektedir: Temiz toprağı sürülen ellerle yüzü ve dirseklere kadar kolları mesh etmektir.⁵ Bu tanım kısa ve kolayca anlaşılır olmakla beraber Hanefî kitaplarının yaptığı teyemmüm tanımını tam olarak karşılamamaktadır. Çünkü bu

¹ el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Herevî, *Tehzîbü'l-luğa*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2001, “ymm” md., V, 265; İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, trs., “emm” md., XII, 22.

² Bakara, 2/267.

³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “emm” md., XII, 22.

⁴ es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *Kitabü'l-mebsut*, trc., Cevat Akşit, Gümüşev yayınları, İstanbul, 2008, I, 193; eş-Şürünbülâlî, Hasan b. Ammar b. Ali el-Misrî el-Hanefî, *Merakü'l-felâh şerhi Nuri'l-İzah*, thk. Naim Zarzur, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2007, s. 49; İbn Abidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000, I, 229.

⁵ Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü'l-islâmî ve edilletuhu*, Dâru'l-Fikr, 4. Baskı, Beyrut, 2002, I, 560.

ibarede Hanefilerin teyemmümde şart koştukları niyeti belirten bir ifade yer almamaktadır. Kendisinin tanımdan sonra yaptığı izahat da bunu göstermektedir.⁶

Malikî Mezhebi: Teyemmüm, niyet ile beraber yüz ve elleri meshetmeyi ihtiva eden toprakla yapılan bir temizliktir. Bu tanımdan, Malikîlerin abdestte olduğu gibi onun bedeli olan teyemmümde de niyeti gerekli gördükleri anlaşılmaktadır. Malikîlerin tanımında geçen “el” ifadesinden maksat Hanefilerin aksine dirseklere kadar değil; bileklere kadardır. Çünkü onlara göre el’in meshi bileklere kadar farzdır. Bilekten dirseğe kadar olan kısmın meshi ise sünnettir.⁷ Mezhepler arasındaki bu ihtilafın sebebine yeri geldiğinde değinilecektir.

Şâfiî Mezhebi: Teyemmüm, abdest veya guslün bedeli olarak, bir ibadeti mübah kılmak niyetiyle toprağı yüz ve kollara bazı özel şartlarla ulaştırmaktır. Tanımdaki özel şartlardan maksat, kişinin yapacağı ibadeti mübah kılmak niyetiyle temiz bir toprağı dokunması, bu dokunuşla ellerine bulaşan tozu hafifletip yüzünü ve ellerini onunla meshetmesidir. Şayet kişi niyet etmeden teyemmüm ederse teyemmümü sahîh olmayacağı gibi, teyemmüme niyetlenmeden önce bir şekilde yüzüne bulaşmış toza, teyemmüm almak niyetiyle dokunup yüzünü ondan meshederse bu da sahîh olmaz. Çünkü Şâfiîler teyemmüm niyetiyle toprağı kastetmeyi (ona yönelmeyi) ve onu yüz ve ellere nakletmeyi şart koşarlar. Şâfiîlerin bir diğer şartı da teyemmüme niyet etmek ve bu niyette de hadesi (abdestsizlik halini) ortadan kaldırmayı değil; yapacağı ibadeti mübah kılmayı kastetmektir.⁸

Hanbelî Mezhebi: Teyemmüm, su taharetine (abdest veya gusle) bedel olarak yüz ve elleri özel bir şekilde temiz bir toprakla mesh etmektir. Hanbelîler de Malikîler gibi ellerin meshinde bileği ölçü alırlar. Bilekten dirseğe kadarki kısmın meshini farz değil, sünnet kabul ederler. Teyemmümü azimet kabul ettikleri için Hanbelîler, suyun yokluğunda veya suyun kullanılmasına engel olan bir özrün ortaya

⁶ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islâmî*, I, 560-561.

⁷ ed-Derdîr, Ebû'l-Berekat Ahmed b. Muhammed el-Adevî, *eş-Şerhu'l-kebir*, Dâru'l-Fikr, Betrut, trs., I, 147; es-Sâvî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Halvetî, *Haşiyetu's-savi alâ Şerhi's-sağîr*, Dâru'l-Mearif, y.y., trs., I, 179; el-Karavî, Muhammed el-Arabî, *el-Hulasatu'l-fıkhîyye alâ mezhebi es-sadati'l-malikîyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., s. 26.

⁸ en-Nevevî, Ebû Zekerya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *el-Mecmu şerhi'l-Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutiî, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1995, II, 228-238; eş-Şirbînî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmet el-Hatîb, *Muğni'l-muhtac ila ma'rifeti elfazı'l-minhac*, trc., Soner Duman, Mirac yayınları, İstanbul, 2009, II, 1; er-Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Menûfî el-Mısırî, *Nihayetü'l-muhtac ila şerhi'l Minhac*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984, I, 263-270.

çıkması durumunda teyemmüme mutlaka başvurulması gerektiğini savunurlar. Bununla beraber teyemmümün zaruretten dolayı meşru kılındığını dolayısıyla hades hâlini ortadan kaldıramayacağını da söylerler.⁹

1.2. Teyemmümün Meşrûiyeti

Teyemmüm, suyun olmadığı veya olup da bir takım özürlerden dolayı kullanılmadığı vakit meşrû olur. Teyemmümün meşrûiyeti Kitap, Sünnet ve İcmâ ile sâbit olmuştur. Kitap'tan delili Nisâ sûresi 43 ile Mâide sûresi 6. âyetlerdir. Nisâ sûresi 43. âyette şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا

“Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, yolcu olan müstesna olmak üzere, cünüp iken de gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayak yolundan (tuvaletten) gelirse ya da kadınlara dokunup da –bu durumlarda- su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin); yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.”¹⁰

Mâide sûresi 6. âyette ise şöyle buyrulur:

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ.

“ ... şayet hasta veya yolculuk halinde bulunursanız veya içinizden biri ayak yolundan (tuvaletten) gelirse, yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursanız bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez...”¹¹

⁹ el-Heccavî, Ebû'n-Neca Şerefuddin Musa b. Ahmed b. Musa, *el-İkna' fi fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk., Abdullatif Muhammed Musa es-Subkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, trs., I, 50; el-Buhûfî (Behûfî), Mansur b. Yunus b. Selahaddin b. Hasan b. İdris el-Hanbelî, *Keşşâfü'l-kınâ*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, y.y., I, 160; el-Buhûfî, Mansur b. Yunus b. Selahaddin b. Hasan b. İdris el-Hanbelî, *er-Ravdü'l-murbi' şerhu Zadi'l-Mustenki'*, thk., Said Muhammed el-Liham, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., I, 38.

¹⁰ Nisâ, 4/43.

¹¹ Mâide, 5/6.

Bu iki Ayet-i Kerime'den teyemmümün meşrûiyyeti açıkça anlaşılmaktadır. Ancak hangi âyetin önce hangisinin sonra indiği hususunda müfessirler arasında bir ihtilaf söz konusudur. İbn Arabî'ye (ö. 543/1148) göre, önce inen ve teyemmümün meşrûiyyetini ortaya koyan âyet, Mâide sûresinin altıncı âyetidir. Daha sonra münasebet düştüğünden mesele Nisâ sûresinin 43. âyeti ile tekrar vahyolunup pekiştirilmiştir. Kurtubî (ö. 340/951) ve İbn Âşûr'a (ö. 1879-1973) göre ise Hz. Âişe'nin olayı üzerine inen ve teyemmümün meşrûiyyetine dayanak teşkil eden ilk âyet Nisa sûresinin 43. âyetidir.¹²

İster İbn Arabî'nin görüşü, isterse Kurtubî ve İbn Âşûr'un görüşü dikkate alınsın; bu durum bizim açımızdan herhangi bir problem teşkil etmemektedir. Sonuç itibariyle bu iki âyet birbirini destekleyerek teyemmümün meşrûiyyetinin Kur'an-ı Kerimde yer aldığını açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla her ikisi de teyemmümün meşrûiyyeti için delil teşkil etmektedir. Âyetlerin nüzulündeki sıralamayı tespit etmek ise tefsir ilminin bir meselesidir.

Teyemmümün meşrûiyyetinin sünnetten deliline gelince, bu konu ile alakalı birden fazla hadis-i şerif vârid olmuştur. Bu hadislerden biri teyemmüm âyetinin sebebi nüzulünü teşkil eden olayın da anlatıldığı Hz. Âişe (r.a) den gelen şu rivayettir:

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ أَوْ بِدَاتِ الْجَيْشِ انْقَطَعَ عِقْدٌ لِي فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّمَاسِيهِ وَأَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ فَأَتَى النَّاسُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ فَقَالُوا أَلَا تَرَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ أَقَامَتْ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاضِعُ رَأْسِهِ عَلَى فَخِذِي قَدْ نَامَ فَقَالَ حَبَسَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالنَّاسُ وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ فَقَالَتْ عَائِشَةُ فَعَاتَبَنِي أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ وَجَعَلَ يَطْعُنِي بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِي فَلَا يَمْنَعُنِي مِنَ النَّحْرِكِ إِلَّا مَكَانُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى فَخِذِي فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

¹² İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahkkâmü'l-Kur'an*, y.y., trs., I, 562; el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Fereh el-Ensârî el-Hazrecî, *el-Cami' li ahkami'l-Kur'an*, thk., Hişam Semir el-Buhârî, Dâru Alemlî'l-Kitap, Riyad, 2003, V, 216; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tunisî, *Tahrîrû'l-ma'ne's-sedîd ve tenvirû'l-akli'l-cedîd min tefsîri'l-kitabi'l-mecîd*, Dâru Sahnun li-Neşri ve't-Tevzi', Tunus, 1997, V, 62; Hayrettin Karaman vd., *Kur'an yolu türkçe meal ve tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2017, II, 69-71.

وَسَلَّمَ حِينَ أَصْبَحَ عَلَى غَيْرِ مَاءٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التَّيْمُمِ فَتَيَمَّمُوا فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ الْحَضِيرِ مَا هِيَ بِأَوَّلِ
بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ...

Hz. Aişe (r.a) dedi ki: "Resulü Allah (s.a.v) ile birlikte bir sefere çıkmıştık. Beyda ya da Zâtü'l-Ceyş'de bulunduğumuz sırada gerdanlığım kop(up kaybol)du. Resulü Allah (s.a.v) ve onunla birlikte olanlar gerdanlığı aramaya koyuldular. Buldukları (konakladıkları) yerde de su bulunmuyordu. İnsanlar, Ebu Bekr'e (r.a) gelerek: "Aişe'nin yaptığını gördün mü? Resulü Allah (s.a.v) ve beraberindeki herkesi, yanlarında su olmadığı halde ve suyun bulunmadığı bir yerde alıkoydu." dediler. (Bunun üzerine) Ebu Bekr (r.a) (benim yanıma) geldi. Bu esnada Resulü Allah (s.a.v) başını dizime koymuş, uyuyordu. Ebu Bekr (r.a): "Resulü Allah (s.a.v) ve herkesi yanlarında su olmadığı halde ve suyun bulunmadığı bir yerde alıkoydun," dedi. Hz. Aişe anlatmaya devam etti: "Ebu Bekr (r.a) beni azarladı ve Allah'ın (c.c) söylemesini dilediği şeyleri (azar mânasında) bana söyledi. Sonra eli ile de böğrüme vurmaya başladı. Beni kımıldamaktan alıkoyan şey, Resulü Allah'ın (s.a.v) başını dizime koyarak uyumasıydı. Sabah olup da Resulü Allah (s.a.v) kalktığında, yanında su yoktu. (Bu sırada) Allah (c.c) teyemmüm ayetini inzal buyurdu ve orada bulunan herkes teyemmüm etti. (Bunun üzerine) Üseyd b. Hudayr (r.a): "Ey Ebu Bekr ailesi, bu sizin ilk bereketiniz değildir." dedi..."¹³ Bu hadis bir yönüyle sünnetten teyemmümün meşrûiyetini ortaya koyarken bir yönüyle de bu meşrûiyetin Kur'an'a da dayandığına işaret etmektedir.

Konuyla ilgili sünnetten bir diğer delil şu hadis-i şeriftir:

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهْرًا أَيْنَمَا
أَدْرَكْتَنِي الصَّلَاةُ تَيَمَّمْتُ وَصَلَّيْتُ

Resulü Allah (s.a.v) buyurdular ki; "Yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı. Her nerede namaz vakti gelirse teyemmüm eder namaz kılarım."¹⁴

Buhârî'nin rivayet ettiği bir başka hadis-i şerif ise şöyledir:

"Hz. Peygamber (s.a.v) (cemaate) namaz kıldırıldı. O esnada cemaatle namaz kılmayıp kenarda duran bir adam gördü. Ona, "sen niçin cemaatle namaz kılmadın diye sordu. Adam cünüp oldum, su bulamadım, dedi. Bunun üzerine Peygamber

¹³ el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-sahih*, thk., Muhammed Zuhayr b. Nasır en-Nasır, Dâru Tuku'n-Necat, Şam, 1422, 1, Teyemmüm, 334, (I/74).

¹⁴ Buhârî, *es-Sahih*, 56, "Salat", 438, (I/95); Muslim, Ebû'l-Hasan b. el-Haccac, *el-Camiü's-Sahih*, thk., Muhammed Fuad Abdulbaki, "Mesâcid", h. no: 521, (I/370); Beyhakî, *es-Sünen*, 1017, I, 326.

(s.a.v); “öyleyse temiz toprağa yönel(onunla teyemmüm et). O senin için yeterlidir” diye buyurdu.”¹⁵

Teyemmümün meşrûiyetine dair üçüncü dayanak icmâdır. Dört mezhep fukahâsı, zikrettiğimiz âyet ve hadislerden yola çıkarak suyun olmadığı veya olup da bazı nedenlerden dolayı kullanılmadığı zaman abdest ve gusül yerine teyemmümün caiz olduğuna dair icmâ etmişlerdir.¹⁶ Cumhura göre teyemmüm hicretin altıncı yılında meşrû kılınmış ve sadece bu ümmete mahsustur.¹⁷

1.3. Teyemmümün Hükümü

Teyemmümün hükümü ile ilgili mezhepler nezdinde iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Teyemmüm Hanefî, Malikî ve Şâfilere göre ruhsat,¹⁸ Hanbelîlere göre ise azîmettir.¹⁹

Alimler ilgili âyet ve hadisleri dikkate alarak ister abdest, isterse gusül yerine yapılsın teyemmümün yüz ve ellere mahsus olduğunda ittifâk etmişlerdir. Kişi iki defa elini temiz bir torağa vurur. Birinci vuruştan sonra yüzünü, ikinci vuruştan sonra da ellerini mesheder. Böylece teyemmümü tamamlamış olur.²⁰

¹⁵ Buhârî, *es-Sahîh*, 6, Teyemmüm, 348, (I/78).

¹⁶ el-Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut, 1986, I, 44; İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Kelbî el-Gıratî, *el-Kâvâninü'l-fikhiyye*, y.y., trs., s. 29; eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmet el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ila mâ'rifeti elfâz'l-minhâc*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., I, 87; İbn Muflih, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muferrrec el-Makdisî er-Raminî, *el-Furu' ve tashîhi'l-Furu'*, thk., Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2003, I, 273; İbn Kudame, Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-kebîr li İbn-i Kudâme*, y.y., trs., I, 233; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-islâmî*, I, 562.

¹⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, 6, “Teyemmüm”, 341, (I/75); İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî, *el-Bahrü'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekaik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, trs., I, 146; ez-Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed, *Tebyinü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik*, trs., y.y., I, 164; el-Adevî, Ali Saîd el-Malikî, *Haşiyetü'l-adevî alâ Şerhi kifâyeti'talib er-rebânî*, thk., el-Bekkaî, Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1412, I, 279; el-Buhutî, *er-Ravdü'l-mürbi'*, I, 38; Buhârî, 6, “Teyemmüm”, 341, (I/75).

¹⁸ Zeylaî, *Tebyinü'l-hakâik*, I, 164; el-Ezherî, Salih b. Abdissiemi' el-Âbî el-Ezherî, *es-Semeru'd-danî*, el-Mektebetü's-Sekâfiye, Beyrut, trs., I, 68; Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, I, 87; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî*, I, 561; Abdulvehhab Hallaf, *İlm-i usulü'l-fikah*, thk., Muhammed Ebû'l-Hayr es-Seyyid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2012, s. 173.

¹⁹ Heccavî, *el-İkna'*, I, 50; İbn-i Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebîr*, I, 235; İbn Müflih, Burhâneddin Ebû İshak İbrahim b. Muhammed, *el-Mubdi' şerhu'l-Mukni'*, Dâru Alemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, I, 162; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-islâmî*, I, 561.

²⁰ Mâide, 5/6; Buhârî, 6, “Teyemmüm”, 341, (I/75); Serahsî, *el-Mebsut*, I, 194-195; İbn Cüzey, *el-Kavaninü'l-fikhiyye*, I, 30; eş-Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1973, I, 43; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 87; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, I, 264; Heccavî, *el-İkna'*, I, 50.

1.4. Teyemmümün Bedel Olduğu Taharetler

Fukahanın ittifâkıyla teyemmüm, abdestin ve cünüplükten, ay başı ve lohusalıktan ötürü guslün yerine geçer; suyu bulamayan veya suyu bulduğu halde onu kullanmaya engel bir mazereti olan kişi ister abdestsiz olsun ister cünüp olsun isterse hayız veya nifastan dolayı boy abdesti alması gereken bir bayan olsun suya bedel teyemmüm ile bu hükmî kirliliklerin hepsinden kurtulabilir.²¹

1.5. Teyemmümle Yapılabilen/Mübah Hale Gelen İbadetler

Dört mezhebe göre su ile mübah hale gelen her ibadet teyemmüm ile de mübah hale gelir. Yani abdest almakla ifâ edilebilen farz veya nafil her namaz, mushafa el sürmek, Kur'an okumak, camide durmak gibi ibadetler suyun yokluğunda teyemmüm ile de caiz hale gelirler.²² Nitekim bir Bedevî Resulullah (s.a.v)'ın yanına gelerek kendisine şöyle bir soru yöneltmiş:

إِنَّا نَكُونُ بِهَذَا الرَّمْلِ فَلَا نَجِدُ الْمَاءَ وَيَكُونُ فِينَا الْحَائِضُ وَالْجُنُبُ وَالنَّفْسَاءُ فَيَأْتِي عَلَيْهَا أَرْبَعَةٌ...
أَشْهُرٌ لَا نَجِدُ الْمَاءَ

“Bizler şu kumluklarda kalan bir topluluğuz. Dört ay su bulamadığımız oluyor ve aramızda cünüp olanımız, hayızlı ve nifâslı kadınlar oluyor, (bize ne emredersiniz?)”

Resulullah (s.a.v)'da ona şöyle cevap vermişlerdi: قَالَ عَلَيْكَ بِالتَّرَابِ يُعْنِي

التَّيْمُمُ

“Size toprağı tavsiye ederim. Yani teyemmüm (yapmayı).”²³

Görüldüğü gibi Peygamberimiz (s.a.v) suyun yokluğunda herhangi bir sınırlama getirmeden, belli ibadetleri belirtmeden mutlak olarak teyemmüme cevaz vermişlerdir.

1.6. Abdest ve Gusle Bedel Olan Teyemmüm Ne Tür Bir Bedeldir?

Hanefî mezhebine göre, teyemmüm zarurî değil, mutlak bir bedeldir.²⁴ Yani hades hâli su ile zail olduğu gibi teyemmüm ile de zail olur. Konu ile ilgili

²¹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 202-203; el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Hanefî, *el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar*, thk., eş-Şeyh Muhammed Adnan Derviş, Dâru'l- Erkam, Beyrut, trs., I, 34; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelusi, *Bidatetu'l-müctehid nihayetu'l-muktesid*, thk., Şeyh Ali Muhammed Muavved vd., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., s. 65; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 5; Buhutî (Behutî), *Keşşafu'l-knâ*, I, 94; Heccavî, *el-İkna*, I, 50-51.

²² Serahsî, *el-Mebsut*, I, 212-213; Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 317; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 65-75; Dimaşkî, *Ehseri'l-muhtasarat*, I, 99.

²³ İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmet b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybanî, *Müsnedu İmam Ahmed b. Hanbel*, thk., Ahmed Muhammed Şakir, Daru'l-Hadis, 1.Baskı, Kahire, 1995, VIII, 369.

delillerinden biri Efendimiz (s.a.v)'in Hz. Ebû Zerr'e hitaben buyurdıkları şu hadis-i şeriftir:

يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّ الصَّعِيدَ الطَّيِّبَ طَهُورٌ وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ إِلَى عَشْرِ سِنِينَ فَإِذَا وَجَدْتَ الْمَاءَ فَأَمْسُهُ جِلْدَكَ

“ ...Ya Eba Zerr! şayet on yıl boyunca suyu bulmasan da temiz toprak temizleyicidir. (Yani su olmadığı sürece teyemmümle ibadetlerini ifâ edebilirsin) ama suyu bulunca yıkanırın. ”²⁵

Bir başka hadiste şöyle buyrulur: “(Suyu bulamadığı ve hadeste bulunduğu sürece) isterse on yıl geçsin temiz toprak (teyemmüm) mü'min'in abdestidir... ”²⁶ Bu hadiste teyemmüme "abdest" adı verilmiştir. Abdest ise hadesi ortadan kaldırır. O halde teyemmüme mutlak bedel demeye mani bir durum yoktur. Yine Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: “...Yeryüzü benim için hem mescit, hem de temizleyici kılınmıştır...”²⁷

Hanefî mezhebi bu ve benzeri delillerden yola çıkarak diğer mezheplerden farklı bir yol izlemiş ve onların aksine teyemmümü gerek abdest gerekse gusül yerine mutlak (asli) bir bedel olarak kabul etmiştir. O halde hades hali (hükmi kirlilik) teyemmüm ile zail olur. Ancak onun zevali suyun bulunacağı vakte kadardır. Su bulundu mu hades tekrar avdet eder. Zaten ilgili hadislerde de suyun olmadığı durumlarda süresiz teyemmüme cevaz verilmekle beraber su bulununca da suyun kullanılması istenmektedir.²⁸ Teyemmümü mutlak olarak bedel kabul ettikleri için Hanefîlere göre namaz vakti girmeden teyemmüm almak caizdir.²⁹ Kişi tek bir teyemmüm ile istediği kadar farz ve nafil namaz kılabilir. Nafil kılmak amacıyla teyemmüm eden kimse hem nafil ibadet yapabilir hem farzı edâ edebilir ve teyemmümle kılınan namazların iadesi de gerekmemektedir.³⁰

Hanefîlere karşı cumhur (Malikî, Şâfiî ve Hanbelîler) ise, teyemmümü zarurî bir bedel olarak kabul eder. Bu yüzden abdestsizliğin hakikaten var olması ile

²⁴ Kâsânî, *Bedâiu 's-senai*, I, 55.

²⁵ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî, *es-Sünenü 'l-kübra*, thk., Muhammed Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Baskı, Beyrut, 2003, I, 322.

²⁶ Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr el-Ezdî es-Sicistanî, *Sünenü Ebi Dâvud*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, trs., I, Taharet, 126, h. no: 332, (I/129)

²⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, “Teyemmüm”, 335.

²⁸ Beyhakî, *es-Sünen*, I, 322.

²⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 199-200.

³⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 212; el-Merğinanî, Ebû'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Ferganî, *el-Hidaye fî şerhi Bidayeti 'l-mübtedî*, thk., Tallal Yusuf, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1995, I, 27-30.

beraber, istihâzeli olan kadının taharetindeki gibi zaruret sebebiyle teyemmüm eden kişi için namaz caiz olur..³¹ Çünkü Ebu Zerr'in hadisinde şöyle denilmektedir:

"...Suyu bulduğun vakit onu tenine dokundur..."³² Şayet teyemmüm hadesi kaldıracak mutlak bir bedel olsaydı kişi suyu bulduğunda onu kullanma gereği kalmazdı ve hadiste geçen bu ifâdeye ihtiyaç duyulmazdı. Demek ki teyemmüm mazerete binaen zarurî olarak ortaya çıkmış geçici bir çözümdür ki su bulunduğunda onun hükmü geçersiz oluyor ve suyun kullanılması emrediliyor. Buna bağlı olarak vakit girmeden teyemmüm alınmaz. Bir teyemmümle ancak bir farz kılınabilir. Nafîle kılmak niyetiyle alınan teyemmümle farz namazlar edâ edilemez.³³ Ancak Hanbelîler, Malikî ve Şâfîlilerin aksine kişinin aldığı tek teyemmümle vaktin farz namazıyla beraber istediği kadar nafîle ve üzerindeki kaza namazlarını kılmayı caiz görürler. Onlara göre, bir teyemmümle iki farz kılınmaz derken farklı vakitlerdeki iki farz kastedilmiş demektir. Dolayısıyla kişi aldığı bir teyemmümle içinde bulunduğu vaktin farzının yanı sıra başka vakitlerden kazaya kalmış başka farzları ve istediği kadar nafîle namaz da kılabilir. Bir sonraki namazın vakti girince bu teyemmüm geçersiz hale gelir. Bu ikinci vaktin farzı için yeni bir teyemmüm alması icap eder.³⁴

1.7. Teyemmümün Sebepleri

Abdest ve gusül yerine bedel olarak geçen teyemmüm ancak bir takım mazeretlerin bulunması durumunda yapılabilir. Onu mübah hale getiren bu mazeretler fıkıh kitaplarımızda teyemmümün sebepleri olarak zikredilmektedir. Teyemmümün sebepleri uzun uzadıya sıralansa da aslında bu sebepleri tek bir maddenin altında toplamak mümkündür. O da suyu kullanamamaktır. Suyu kullanamamanın da iki sebebi vardır:

1. Suyun hakikaten bulunmaması
2. Suyun hükmen bulunmaması/ya da bulunduğu halde dinen yok sayılması

³¹ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 145-147; Karafî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısırî, *ez-Zahîre (fi'l-fikh)*, thk., Muhammed Hacî, Dâru'l-Garb, Beyrut, 1994, I, 360; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 111; İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, *el-Muğni*, Mektebetu'l-Kahire, 1968, I, 194; Cezîrî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 151.

³² Beyhakî, *es-Sünen*, I, 322.

³³ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 145-149; eş-Şâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *Ahkamü'l-Kur'an*, thk., Abdulğani Abdulhalık, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1400, I, 46-49; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 111-112; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 193.

³⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 193-195.

Şimdi bunları sırayla ele alıp dört mezhebin görüşleri doğrultusunda açıklamaya çalışacağız.

1.7.1. Suyun Hakikaten Bulunmaması

Hanefî mezhebine göre yanında su olmayan kişi eğer mukîm (şehrinde veya köyde bulunuyorsa) ise yakınında suyun bulunduğunu zannetsin veya zannetmesin teyemmüme başvurmadan önce suyu araması vaciptir. Ama bu kişi seferî (yolcu) ise, şayet suyun kendisine bir mîlden³⁵ az bir mesafede bulunduğunu düşünüyor ve suyu araştırırken canına veya malına bir sıkıntı dokunmayacağından emin ise yine suyu araması gereklidir. Fakat suyun bir mîl veya daha ziyade bir uzaklıktaki bir mesafede olduğunu bilirse tehlike söz konusu olsun olmasın suyu araması gerekmez. Bu durumda teyemmüm alıp namazını kılabilir ve daha sonra bu namazı iade etmesi de gerekmez. Keza yüklerinin içinde suyun olduğunu unutarak teyemmümle namazını edâ eden kişi de bu namazı iade etmez.³⁶

Seferî (yolcu) olan kişi, kendilerinden istediği takdirde kendisine suyu vereceklerini düşündüğü arkadaşlarından suyu istemeden teyemmüm edip namazını kılsa bu namaz sahîh olmaz. Bilakis onlardan su talebinde bulunacaktır. Şayet vermezlerse o zaman teyemmüme yönelecektir. Hatta suyu para karşılığında dahi olsa talep etmek gerekir. Ancak su karşılığında istenen ücret piyasa değerinin üstündeyse o zaman kişi mazurdur ve teyemmümle ibadetini îfâ yoluna gidebilir. Şayet su veya su kabı hibe edilirse ulemanın ittifâkıyla kişinin bu hibeyi kabul etmesi gerekir. Ama suyun parası hibe edilirse fukahanın icmâıyla kişinin bunu kabul etmemesi gerekir. Çünkü parada minnet söz konusu olabilir.³⁷

Hanefilere göre abdesti bozan bir durum meydana gelmedikçe ve teyemmümü meşru kılan gerekçe ortadan kalmadıkça kişi aldığı bir teyemmümle istediği kadar farz ve nafil namaz kılabilir.³⁸ Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur:

³⁵ Mîl: Uzunluk ölçüsü. Coğrafi mîl: 1854 m. Deniz mîli: 1853 m. Kara mîli: 1609 m. bkz. Serahsî, *el-Mebsut*, I, 208, d.n. 407.

³⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 196-208.

³⁷ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 196-208; Mevsilî, *el-İhtiyar*, I, 32-33; Cezîrî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 155; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslamî*, I, 572.

³⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 205.

“Su bulamadığı sürece toprak müslüman için temizleyicidir. Velew ki on yıl geçsin.”³⁹ Bu hadise göre Resulüllah (s.a.v) teyemmüm taharetini suyun bulunmasına kadar uzatmıştır. O halde teyemmüm vakit veya namaz sayısı gibi şeylerle kayıtlanamaz.⁴⁰

Malikî mezhebine göre yanında su olmayan mukîm ve sağlıklı kimse namaz vakti girdikten sonra suyu bulma ümidi yoksa teyemmüm edip vaktin farzını kılabilir. Bu teyemmümle farzdan sonra dilediği kadar nafil ve varsa cenaze namazı da kılabilir. Ancak bu teyemmümün farzı kılma niyetiyle alınmış olma şartı vardır. Dolayısıyla mutlak bir niyetle alınmış veya nafil kılma niyetiyle alınmış bir teyemmümle yalnızca nafil kılınabilir. Aynı şekilde farzı kılma niyetiyle alınmış ama farzdan önce nafil bir namaz kılınan teyemmümle de farz kılınmaz. Zira bu durumda teyemmüm bozulmuş olur ve farzı kılmak için yeni bir teyemmüme ihtiyaç doğar. Mesela kişi sabah namazının farzını edâ etmek için teyemmüm etse ve farzdan önce sabah namazının iki rekatlık ilk sünnetini kılsa bu durumda teyemmümü bozulur ve farz için yeniden teyemmüm etmesi icap eder.⁴¹

Kişi, etrafında su bulunduğunu biliyor veya düşünüyorsa bu durumda eğer suyun bulunduğu mesafe iki mîl (3360 m.)’den az bir mesafe ise ve herhangi bir tehlike de söz konusu değilse teyemmüm etmeden önce suyu aramalıdır. Ama iki mîlden fazla bir uzaklıkta ise veya bir tehlike varsa o takdirde arama mecburiyeti ortadan kalkar ve kişi teyemmüme başvurabilir.⁴²

Malikî mezhebine göre bir teyemmümle ancak bir farz kılınabilir. Dolayısıyla ikinci bir farzın vakti girdiğinde birinci vaktin farzı için alınmış olan teyemmüm bozulmamış bile olsa yeni bir teyemmümün alınması gerekir.⁴³

Bu mezhebe göre mukîm ve sağlıklı kimse ancak farzlara bağlı nafileler için teyemmüm edebilir. Mesela öğle namazının farzı için teyemmüm eden kişi farzdan sonra bu farza bağlı nafileleri, keza yatsının farzı için teyemmüm eden kişi farzdan sonra bu teyemmümle yatsının farzına bağlı nafileleri ve vitri de farzın hemen akabinde olmak kaydıyla kılabilir. Ama vitir dahi olsa sadece nafil namazlar için

³⁹ İbn Hanbel, *Müsned*, V, 146.

⁴⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 205.

⁴¹ es-Savî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Muhammed el-Halvetî el-Malikî, *Haşiyetü's-savî ala Şerhi's-sağir*, Dâru'l-Mearif, y.y., trs., I, 305-310.

⁴² Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 322; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 572.

⁴³ Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk., Hanî el-Hacc, el-Mektebetü't-Tevfikîye, Kahire, s. 30; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, 67-73; Cezîrî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 153.

teyemmüm edemez. Yine bu mezhebe göre mukîm ve sağlıklı kişi cenaze namazı için de teyemmüm edemez. Bu hususta cenaze namazı -farzı kîfâye olması hasebiyle-abdestli kişiler olduğu takdirde teyemmümlü kişi için nafîle gibi telakki edilmiştir. Nasıl ki sırf nafîle için teyemmüme cevaz verilmiyorsa bunun için de teyemmüme cevaz verilmez. Ancak ondan başka bu işi yapacak kimse yoksa o zaman bu yola başvurabilir. Keza mukîm ve sıhhatli kimse cuma namazı için de teyemmüm edemez. Çünkü cuma'nın bedeli olarak öğle namazı vardır. Haliyle bu namaz farza karşı nafîle gibi telakki edilir. Nasıl ki sırf nafîle için teyemmüme cevaz yoksa cuma için de teyemmüme cevaz yoktur. Mezhepte meşhur olan görüş böyledir. Buna karşı mezhebin azhar görüşüne göre vaktin farzı olması hasebiyle cuma için de teyemmüm edilebilir.⁴⁴

Tabiki cuma namazının teyemmümüyle ilgili bu ihtilaf, namaz kılınırken suyu bulamayıp da daha sonra vakit çıkmadan bulacağını bilen veya suyu kullanıncaya kadar namazı kaçıracağından endişe eden kimse içindir. Ama bütün vakit boyunca suyu bulma durumu olmayan kimse cuma için de teyemmüm edebilir.⁴⁵

Bu anlatılanların hepsi, mukîm ve sıhhatli kimseler için söz konusudur. Hasta ve seferî/yolcular için ise durum farklıdır. Malikîlere göre, seferî/yolcu olan kimse velev ki seferi masiyet seferi olsun namaz vaktinde suyu bulamazsa veya yanındaki suya başka bir şey için (kendisinin veya hayvanın su (suzluk) ihtiyacını gidermek vb.) ihtiyaç duyarsa bu durumda bu kişi mazurdur ve teyemmümle ibadetini edâ yoluna gidebilir. Keza hasta, mahpus, mükreh, suyun yakınında alıkonulmuş, can veya mal tehlikesiyle karşı karşıya kalmış kimseler de vakit girdiğinde seferde olsun hazarda olsun teyemmüm ruhsatından faydalanma hakkına sahiptirler. Hasta ve yolcu olan kişiler herhangi bir şart aranmaksızın cuma ve cenaze namazları için de teyemmüm etme ruhsatından faydalanabilirler.⁴⁶

Şâfiî mezhebine göre mükellef vakit girdikten sonra suyun bulunmadığını kesin olarak biliyorsa ister mukîm/şehirde, isterse seferî/yolcu olsun suyu aramaksızın teyemmümle ibadetini ifâ yoluna gidebilir.⁴⁷

⁴⁴ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 304-314.

⁴⁵ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 311-314.

⁴⁶ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 313-321; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 573.

⁴⁷ en-Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekerya Yahya b. Şeref, *Minhâcu't-talibin ve umdetü'l-müftîn*, Dâru'l-Feyha, 1. Baskı, Şam, 2013, s. 56.

Şayet suyun bulanabileceğini düşünüyorsa namaz vakti girdikten sonra kendi eşyası içinde ve yanındaki yolcularda suyun olup olmadığını araştırması gerekir. Kendi eşyaları arasında veya arkadaşlarında da suyu bulamazsa artık bulunduğu bölgede suyu aramaya başlar. Şayet bulunduğu yer düz bir arazi ise yürümeye gerek yoktur. Dört yandan etrafına bakar. Etrafta yeşillik var mı veya kuşların toplandığı bir alan bulunuyor mu bulunmuyor mu diye gözlemler. Şayet bu tür emareler yoksa kişi suyun yokluğundan dolayı teyemmüme başvurabilir. Bir ok atımı mesafeyi yürüyüp bakması gerekir diye bir görüş de vardır.⁴⁸

Ama bulunduğu bölge engebeli bir arazi ise, bu durumda etrafa bakmakla yetinemez. Canı ve malı için tehlike arz edecek bir durum bulunmamak, içinde bulunduğu kafileden geri kalmamak ve namazı kaçırma endişesi olmamak kaydıyla, bağırdığında yol arkadaşları işleri ile meşgul ve aralarında konuşmaya daldıkları halde sesini işitebilecekleri bir mesafeyi dolaşacak kadar suyu araması gerekir. Veya yakınında bulunan bir tepe vb. varsa oraya çıkıp etrafa bakar. Bu çabadan sonra da suyu bulamazsa artık teyemmüm alarak namazını edâ edebilir.⁴⁹

Suyu para ile bulma imkanı varsa ve istenen ücret piyasa değerinden fazla değilse bu parayı verip o suyu almak icap eder. Şayet kişiye su veya su kabı hibe edilirse kabul etmesi icap eder. Zira bu durumlarda genelde minnet olmaz. Ama suyun parası hibe edilirse kabul etmemesi gerekir. Çünkü parada minnet söz konusu olabiliyor.⁵⁰

Şâfiî mezhebine göre bir teyemmümle ancak bir farz kılınabilir. Bir farzla beraber, kişi istediği kadar nafîle kılabilir. Keza farzı edâ etmek niyetiyle alınan teyemmümle farzla beraber istendiği kadar nafîle namaz, cenaze namazı, şükür secdesi gibi ibadetler de yapılabilir.⁵¹

Kişi ikinci bir namaz vaktine kadar bu yerde kalırsa bu namaz için de yeniden su araştırması yapmalı mı yoksa bir önceki araştırmayla yetinip vakit girdiğinde direkt teyemmüme mi yönelmeli ?

⁴⁸ Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, II, 7-9.

⁴⁹ Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, II, 11-12.

⁵⁰ el-Heytemî, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer eş-Şâfiî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, Daru Sadır, y.y., trs., I, 325-335.

⁵¹ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 47; Nevevî, *el-Minhâc*, s., 59-60.

Bu durumda esahh⁵² kabul edilen görüşe göre kişi yeniden suyu araştırarak, sonra teyemmüme başvuracaktır.⁵³

Eğer kişi bulunduğu yerde odun toplamak vb. işler için gideceği mesafede su bulunduğunu bilse yukarıda zikredilen tehlikeler de söz konusu değilse gidip o suyu bulması gerekir. Bu durumda arazinin düz mü engebeli mi oluşuna bakılmaz. Zira kişi dünyevî işler için buna katlanıyorsa dinî vecibeleri için katlanması elzemdir. Gemide olan kişi de, denizden su almaya çalışması durumunda bahsi geçen tehlikeler söz konusu olacaksa teyemmüme yönelebilir.⁵⁴

Hanbelî mezhebine göre ister mukîm isterse seferî olsun suyu bulamayan kişi teyemmümle ibadetlerini edâ edebilir. Hatta bu mezhebe göre Malikî ve Şâfîler aksine, teyemmüm azimet olarak kabul edildiği için yapılan yolculuk ister mubah olsun ister masiyet içersin, ister uzun mesafeli olsun isterse kısa, su bulunmadığı her durumda teyemmümle ibadet edilebilir. Çünkü azîmet terk olunamaz.⁵⁵

Hanbelî mezhebi de teyemmüm için edâ edilecek ibadetin vaktinin girmiş olmasını şart koşar. Farz bir namaz için teyemmüm alınacaksa o namazın vakti girmeden onun için yapılan teyemmüm geçersizdir. Keza nâfile bir ibadet için teyemmüm alınacaksa o ibadetin vaktinin girmiş olması şarttır. Bu ibadet revatib sünnetler olabilir, küsuf veya istiska namazları olabilir veyahut da cenaze namazı olabilir. Bütün bunlar için vakit gelmeden teyemmüm edilemez.⁵⁶ Ancak şu noktada Hanbelî mezhebi Malikî ve Şâfîlerden ayrılır: Teyemmümü sadece vakitle mukayyet/sınırlıdır. Yani onlara göre kişi aldığı bir teyemmümle içinde bulunduğu vaktin farzını, bununla beraber varsa kazaya kalmış başka farzları, cem ederek iki farz namazı ve istediği kadar nâfile namazı kılabilir. Ama bu vakit çıkıp ikinci bir vakit girdiğinde yeniden teyemmüm alması gerekir. Velev ki, önceki teyemmümü bozulmamış olsun. Çünkü vaktin çıkmasıyla bu teyemmüm hükmen bozulmuş sayılır. Malikî ve Şâfîler ise teyemmümü vakitle beraber farzla mukayyet tutarlar; her vakit için ayrı bir teyemmümü şart koşarlar ve bir teyemmümle ancak bir farz kılınabilir derler. Onlara göre kaza da olsa birden fazla farz namaz bir teyemmümle

⁵² Mezhebe mensup alimlerin görüşleri arasında tercihe şayan olan görüş; daha doğru olan görüş. Bunun karşısında yer alan görüşe ise sahîh denir. Bkz. Şîrbînî, *Muğni'l-muhtac*, I, 141.

⁵³ Nevevî, *el-Minhâc*, s., 56.

⁵⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, s., 56; Şîrbînî, *Muğni'l muhtac*, II, 4-13; Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtac* I, 325-335; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islâmî*, I, 572.

⁵⁵ Heccavî, *el-İkna'*, I, 50.

⁵⁶ Heccavî, *el-İkna'*, I, 51.

edâ edilemez. Ancak bir farzla beraber cenaze namazı da aynı teyemmümle kılınabilir. Çünkü onlara göre cenaze namazı farz-ı ayn olmayınca nafîle mesabesinde sayılır.⁵⁷

Yanında su olmayan kişi etrafında suyun yokluğundan eminse teyemmüm olarak ibadetini edâ edebilir. Ama çevresinde suyun olmadığından emin değilse, vakit girdikten sonra, önce eşyaları arasına bakacak, sonra yakın çevresinde dört taraftan normal şartlarda yürünmesi mümkün olduğu kadar dolaşarak, yol arkadaşlarına sorarak suyu bulmaya çalışacaktır. Bütün bu çabalara rağmen hala suyu bulamayan kişi bulunduğu yerde parayla su satın alma imkanı varsa bu yola da başvuracak, hatta varsa borç olarak dahi almaya talip olacaktır. Şayet suyu hibe edenler varsa hibe edilen suyu kabul ederek taharetini (abdest veya gusül) suyla yapacaktır. Çünkü bunda minnet yoktur. Ama suyun parası hibe edilirse kabul etmeyecektir. Zira parada minnet olabiliyor. Bu şekilde de suyu bulma imkanı bulamayan kimse artık teyemmüme yönelerek ibadetini îfâ edebilir. Bu durumlarda edâ edilen ibadetin iadesi de gerekmez.⁵⁸

Dört mezhebin ittifâkıyla vaktin başında suyu bulamayan kişi için, eğer suyu bulma ümidi varsa efdal olan namazını vaktin sonuna kadar ertelemesidir. Vaktin sonunda suyu bulursa abdest alarak namazını edâ eder. Ama vaktin sonunda da suyu bulamazsa artık teyemmümle namazını edâ etmelidir. Ancak böyle bir ümit yoksa namazını vaktin başında teyemmümle edâ etmesi daha iyidir.⁵⁹

1.7.2. Suyun Hükmen Bulunmaması (Dini Açıdan Yok Sayılması)

Bu durumu şöyle açıklayabiliriz:

- Su var ama gidip gelinebilecek mesafenin üzerinde bir uzaklıktadır.
- Kişinin çevresinde su var ama suyun bulunduğu yere gitmesi halinde canına veya malına yönelik bir tehlike veya arkadaşlarından geri kalma durumu veyahut da namazı kaçırma ihtimali vardır.

⁵⁷ İbn Cüzey, *el-Kevanîni'l-fikhiyye*, I, 30; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, I, 68-69; Şirbîni, *Muğni'l-muhtac*, II, 110-113; Buhutî, *Keşşafü'l-kına'*, I, 161-162; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islami*, I, 568-606.

⁵⁸ Heccavî, *el-İkna'*, I, 50-54; Merdavî, *el-İnsaf*, I, 191-193.

⁵⁹ Mevsilî, *el-İhtiyar*, I, 35; Savî, *Haşiyetü'savî*, I, 324; Nevevî, *el-Minhac*, 56; İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 276; Vehbe Zuhaylî, *Fıkhü'l-islamî*, I, 578.

- Su var ama suyun kullanılması bir hastalığa yol açması veya var olan bir hastalığın daha da derinleşmesi veyahut da geç iyileşmesine sebebiyet vermesi gibi bir durum söz konusudur.
- Kişi parayla su satın alabilecek durumdadır. Ancak başka bir şey için bu paraya ihtiyacı vardır. Mesela elinde parası var ama ödemesi gereken bir borcu da vardır, yolcudur yol masraflarını karşılaması lazım veya nafakasını temin etmesi gerekir ya da bulunan su semenu'l-misil (piyasa değer) den fazla bir fiyatla satılıyor. Bu durumlarda su yok hükmündedir ve kişi teyemmümle ibadetlerini îfâ yoluna gidebilir. Ancak satılan su, piyasa değerinden satılıyorsa o takdirde satın alma mecburiyeti doğar.
- Bulunan su sadece içilmesi için vakfedilmiş bir sudur; sebil (sarnıç) suları gibi.
- Su var ama yeterli değildir. Kişinin elindeki su abdestin veya guslün tamamına yetecek miktarda değilse su yine yok hükmündedir.
- Elde bulunan suya başka bir şey için ihtiyaç vardır. İnsanın kendisi veya yanındaki başka bir canlı için suya ihtiyaç duyması da teyemmüme gerekçe doğuran başka bir nedendir. Kişi elindeki suyu kullandığı takdirde kendisi veya hayvanı susuz kalacaksa bu su yok hükmündedir ve kişi teyemmümle ibadetini îfâ etme ruhsatını elde eder.
  - Aşırı soğuk da teyemmümün gerekçelerindendir. İnsan suyu kullandığı takdirde üşüyüp hastalanacaksa bu durumda mazurdur, teyemmüme başvurabilir.
  - Teyemmümün gerekçelerinden biri de deniz yolculuğu sırasında yanında su olmayan ve denizden su alması tehlike taşıyan kimsenin durumudur.⁶⁰

Şimdi bu durumları, dört mezhebin görüşleri doğrultusunda açıklamaya çalışacağız.

1.7.2.1. Suyun Gidip Gelinebilecek Mesafenin Üzerinde Bir

Uzaklıkta olması

Dört mezhebe göre bu durum teyemmüme ruhsat doğuran bir sebeptir. Ancak bu mesafenin ne kadar olduğu hususunda aralarında görüş farklılığı mevcuttur. Bu yüzden her biri için ayrı bir başlık açmamız icap etmektedir.

⁶⁰ Ceziri, *Mezahibü'l-erba*, I, 200-206; Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-islamî*, I, 571-578.

Hanefî mezhebine göre kişinin yanında su yoksa eğer bulunduğu muhitte su bulma ümidi varsa suyu araması icap eder. Bu durumda kişinin dolaşip suyu arayabileceği mesafe bir mîl⁶¹ üzerinde olamaz. Şayet bir mîlden fazla bir mesafe söz konusu ise kişi suyu aramak zorunda değil ve teyemmüm ruhsatını elde eder. Çünkü onlara göre bir mîlden fazla olan mesafe uzak bir mesafedir.⁶²

Malikî mezhebine göre kişinin yanında su yoksa suyu arama durumu, onun bulunduğu bölgenin durumuna göre farklılık arz eder. Eğer bulunulan yerde kesin olarak suyun bulunmadığını biliyorsa veya zann-ı galiple orada suyun bulunmayacağını düşünüyorsa bu durumda hiç suyu arama çabası içine girmeden teyemmüme başvurabilir. Ama o bölgede suyun bulunduğunu biliyor veya bulunabileceğini düşünüyorsa o zaman suyu araması gerekir. Ancak suyu arayabilmesi için de şu iki şart gereklidir:

Birincisi: Suyun bulunduğu yer iki mîlden az bir mesafede olacak,

İkincisi: Kişi suyu aramaya çıktığı takdirde herhangi bir meşakkatle karşılaşma durumu olmayacak.

Şayet su iki mîlden fazla bir mesafede ise veya arama sırasında meşakkat ya da tehlike söz konusu ise kişi suyu arama yoluna gitmeden teyemmümle ibadetini edâ edebilir.⁶³

Şâfiî mezhebine göre yanında su olmayan kimse, uzakta olan suya ulaşmaya çalışacaktır. Ancak bu suyun bulunduğu yer, gidip gelinebilecek bir mesafede olmalıdır. Onlara göre gidip gelinebilecek mesafe ise yardım isteme mesafesidir. Bu mesafe şöyle takdir edilir: Kişi canına, malına ve diğer değerlerine bir zarar gelmesinden ve meşakkate uğramaktan emin olarak suyu aramaya çıktığında gitmesi gereken mesafe, bağırip yardım isteme durumunda kalınca arkadaşları meşgul oldukları halde sesini duyabilecekleri kadar uzaklıkta bir mesafe olmalıdır. Bundan daha uzak bir mesafeyi yürüyüp uzaklaştığı takdirde bahsi geçen sıkıntılarla karşılaşması söz konusu olabilir. O yüzden bundan öte bir mesafeyi yürütmesi gerekiyorsa suyu arama işinden vazgeçip teyemmüme başvurabilir.⁶⁴

⁶¹ Bkz. d.n., 35.

⁶² Serahsî, *el-Mebsut*, I, 197; Karî, Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî, *Fethu babi'l-Înaye*, y.y., trs., I, 105; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I, 37.

⁶³ Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, 29-30.

⁶⁴ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 7-13; Celaluddin el-Mahalli, *Kenzu'r-rağibin şerhu Minhacı't-talibin*, thk., Hişam b. Abdulkerim el-bedranî el-Musilî, Dâru İbn Hazm, 1. baskı, Beyrut, 2012, I, 149.

Bu mezhebin *el-Fıkhu'l-menhecî* gibi bazı muasır (son dönemde kaleme alınmış) eserlerinde bu mesafe yarım fersah üzerinde bir mesafe olarak ifâde edilir. Bu da iki buçuk kilometre olarak belirtilir. Bu mesafenin üzerinde bir uzaklıkta bulunan su yok hükmündedir ve kişi bu durumda teyemmümle namazını kılabilir.⁶⁵

Hanbelî mezhebi bu hususta Şâfiîlerin görüşüne yakın bir görüş ortaya koymaktadırlar. Buna göre kişi dört yandan etrafına bakar. Suyun bulunma emareleri (yeşillik vb.) varsa onları takip eder. Şayet yürümesi icap ederse yürür. Yürümek için net bir mesafe biçmeseler de “yolcuların adeten yürüyebildikleri kadar bir mesafe yürür” derler. Bu da kendisine, malına veya herhengi bir değerine yönelik bir zarar veya tehlikenin söz konusu olmayacağı, kafilenden geri kalmayacağı, namazı kaçırma endişesinin olmayacağı ve yardım istediğinde sesinin duyulabileceği bir mesafedir. Mükellef böyle bir mesafede bulunan suya ulaşmaya çalışacaktır. Ama bu su bahsi geçen mesafenin üzerinde bir uzaklıkta ise, artık suyu arama çabası içerisine girmeden teyemmümle ibadetlerini ifâ edebilir.⁶⁶

1.7.2.2. Suyun Bulunduğu Yere Gitme Halinde Bir Tehlikenin Söz Konusu Olması

Teyemmümü mübah hale getiren sebeplerden biri de yanında su olmayan kişinin kendisine, çoluk-çocuğuna veya malına yönelik bir tehlike söz konusu olmasıdır. Bu durumun teyemmüm için geçerli bir sebep olduğu hususunda mezhepler hemfikirdir ve teferruat noktasında tespit edebildiğimiz bir ihtilaf da söz konusu değildir. Konuyla ilgili mezheplerin ortak görüşü şöyledir:

Yanında su olmayan kişi, çevresinde ulaşabileceği suyu araması durumunda arkadaşlarından geri kalması, malına veya canına yönelik bir tehdit veya tehlike ihtimalinin olması veya namazı kaçırma endişesi gibi bir durum söz konusu olması halinde mazur sayılır ve teyemmümle ibadetini edâ edebilir. Çünkü bu vaziyetle karşı karşıya kalan kişiyi suya ulaşmakla sorumlu tutmak hem İslâm'ın korunmasını emrettiği mebadi-i hamse (din, can, akıl, mal ve nesil) prensibini ihlal etmek hem de İslâm'ın şiar edindiği kolaylık ilkesini görmezden gelmek mânasına gelir.⁶⁷

⁶⁵ Mustafa el-Buğa vd., *el-Fıkhu'l-menhecî*, I, 93.

⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 269; Heccavî, *el-İkna'*, I, 53.

⁶⁷ el-Meydanî, Abdulğani el-Ğuneymî ed-Dımaşkî, *el-Lubab fi şerhi'l-Kitab*, thk., Mahmud Emin en-Nevavî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, y.y., trs., I, 18; en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *el-Kafi fi fıkhi ehli Medine*, thk., Muhammed Ahid el-Muritanî, Mektebtu Riyad el-Hadise, 2. Baskı, Riyad, 1980, I, 180; Karavî, *el-Hulasatu'l-fıkhiyye*, s. 30; el-Heytemi,

1.7.2.3. Suyun Kullanılmasının Sağlık Açısından Bir Sorun Teşkil Etmesi

İslâm dini insan sağlığına büyük önem verdiğiinden hastalığı olan bir insanın suyu kullanması durumunda hastalığının daha da artması, tedavisinin aksayıp hastalığın geç iyileşmesi veya onun bedeninde kalıcı bir iz kalması ya da hayatî bir tehlike oluşması söz konusu ise, onun için su yok hükmündedir ve ibadetlerini edâ etmek için teyemmüm edebilir. Bu durum, dört mezhebe göre teyemmümün gerekçelerindedir.⁶⁸

Nitekim teyemmümün meşruiyetini ortaya koyan âyet-i kerime'de teyemmümün gerekçelerinin başında hastalık ziredilmektedir.⁶⁹ Ayrıca başındaki yaradan dolayı arkadaşlarından kendisi için teyemmüm ruhsatı olup olmadığını soran, arkadaşlarının da biz senin için teyemmüme bir yol bulamıyoruz diye cevap vermeleri üzerine suyla gusledip vefat eden sahabinin durumu Resulullah (s.a.v)'e anlatıldığında: “Onu öldürdüler Allah canlarını alsın...”⁷⁰ diye verdiği tepki de hastalık durumunun teyemmüm için sebep olduğunun açık bir delilidir.⁷¹

Buraya kadar mezhepler arasında ittifâk vardır. Ama suyun kullanılmasının mevcut hastalık için sakıncalı olup olmadığının tespiti noktasında aralarında ihtilaf söz konusudur. Şöyle ki,

Hanefilere göre kişi bu karara zann-ı galiple veya uzman bir Müslümanın sözüyle varabilir.⁷²

Şihabuddin Ahmed b. Muhammed b. Ali b.Hacer eş-Şâfiî, *el-Menhecu'l-kavim bi şerhi mesaili't-te'lim*, thk., Kasiyy Muhammed Nursin el-Hallak, Daru'l-Minhac, 3. baskı, Beyrut, 2015, s.130; İbn Hanbel, Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Mesailu Ahmed b. Hanbel rivayetu ibnihi Abdillâh*, thk., Zuhayr eş-Şavîş, el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1981, s. 36-41.

⁶⁸ eş-Şeybanî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Hasan b. el-Farkad, *Kitabu'l-Asl*, thk., Ebu'l-Vefa el-Efganî, İdaretü'l-Kur'ani ve'l-Ulumi'l-İslamiyye, trs., Karaçi, I, 105; Kudurî, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Kitap*, y.y., trs., s. 28; el-Berâziî, Ebû Saîd Halef b. Ebi'l-Kâsım b. Süleymân el-Ezdî el-Kayrevânî, *et-Tehzib fi ihtisari'l-Müdevvene*, thk., Muhammed Emin Veled Muhammed Salim b. eş-Şeyh, Daru'l-Buhûsi li'd-Dirâsâti'l-İslamiyye, Dubayî, 2002, I, 208; el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Hazrecî, *Fethu'l-vehhab bi şerhi'l-Menheci't-tullab*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut, 2003, I, 43; İbn Teymiyye, Ebû'l-Berekât Mecdüddîn Abdüsselâm b. Abdillâh b. el-Hadîr el-Harranî, *el-Muharrer fi'l-fîkh alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'l-Mearif, 2. Baskı, Riyad, 1984, I, 21; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebir*, I, 237.

⁶⁹ Mâide, 5/6.

⁷⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, Teyemmüm, 128, h. no: 336, (I/132).

⁷¹ Serahsî, *el-Mebcut*, I, 204.

⁷² Meydanî, *el-Lubab*, I, 17.

Malikîlere göre kişi suyun hastalığı için zararlı olup olmadığını kendisinin veya karekter olarak kendisine uyan çevresindekilerin tecrübeleriyle veya uzman bir doktorun bildirmesiyle anlayabilir. Malikîler, Hanefîlerin aksine doktorun müslüman olmasını da şart koşmazlar; onlara göre müslüman doktor yoksa gayri müslim doktorun bilgisine de itimad edilebilir.⁷³

Şâfîlere göre tecrübe ve deneyime itibar edilmez. Şayet kişi tıptan anlıyorsa kendisiyle alakalı deneyimlerine itimad edebilir. Ama doktor değilse itimad edilebilen uzman bir doktorun haberine dayanmalıdır. Doktor güvenilir ve mutehassis olduktan sonra gayri müslim de olabilir.⁷⁴

Hanbelîlere göre de bu durum teyemmüm için geçerli sebeplerden kabul eder. Ancak bu durumun tespiti için mezhebe ait herhangi bir detayı tespit edemedik.⁷⁵

1.7.2.4. Suyu Satın Alabilecek Paraya Başka Bir Şey İçin İhtiyaç Duyulması Veya Suyu Karşılık Değerinden Fazla Bir Fiyat Biçilmesi

Cumhuru fukahaya (dört mezhep) göre namaz vakti girdiğinde yanında ve yakınında su bulunmayan kimse satılık su bulabilirse şu şartlarla suyu satın almakla mükelleftir:

1. Suyu karşılık istenen bedel kadar kişinin parası olmalı,
2. Biçilen fiyat piyasa değerinden fazla olmamalı,
3. Kişinin bu paraya başka bir şey için ihtiyacı olmamalıdır.

Şayet suya karşılık istenen bedel kadar kişinin parası yoksa veya biçilen fiyat piyasa değerinden fazla ise veyahut yol masrafı, nafaka temini veya borç ödemesi gibi bir şey için bu paraya ihtiyacı varsa bu takdirde onun için su hükmen yoktur ve namazını teyemmümle kılabilir. Ama yeterli parası varsa, istenen ücret piyasa değerini aşmıyorsa ve saydığımız ihtiyaçlar için bu paraya ihtiyacı da yoksa o zaman onunla suyu satın alması gerekir. Bu durumda kalan kimseye su veya su kabı hibe edilirse kabul etmelidir. Çünkü bunda minnet olmaz. Keza borç veren olursa onu da kabul etmelidir. Ama suyu alacak para hibe edilirse bunu kabul etmesi gerekmez. Çünkü parada minnet olabilir.⁷⁶

⁷³ Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 26; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebir*, I, 149.

⁷⁴ Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, II, 37-39; Ceziri, *Mezahibü'l-erbea*, I, 201.

⁷⁵ İbn Kudame, *eş-Şerhu'l-kebir*, I, 237.

⁷⁶ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 208; İbn Hümmam, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasî, *Fethu'l-kadir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., I, 135; İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, I, 251; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 92; el-Berâziî, *Tehzibü'l-*

1.7.2.5. Bulunan Suyun Sadece İçilmesi İçin Vakfedilmiş Bir Su Olması

Fukaha nezdinde teyemmüm için ruhsat doğuran sebeplerden biri de var olan suyun sadece içmek için vakfedilmiş bir su olmasıdır. Bir meydan, cadde vb. insanların yoğun olarak gelip geçtiği yerlere sırf içmek için konulmuş suları başka amaçla hatta taharet için bile olsa kullanmak caiz değildir. Bunlara sebil (sarnıç) suyu denilsin veya başka bir isimle anılsın farketmez. Burada isimden çok amaca bakılır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan kimse bu suya, içmek dışında başka bir sebeple dokunamaz. Namazını eda etmek için teyemmüm ruhsatından faydalanır. Çünkü onun için su hükmen yok durumdadır. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî kaynaklarında bu mesele açıkça belirtilmektedir. Ancak araştırmamızda Malikî mezhebine ait net ifâdelerle bu duruma ilişkin bir görüşü tespit edemedik. Fakat onların da “Eğer bulunan su sadece susuzluğu giderecek kadarsa bu su kullanılamaz, teyemmüme başvurulur” görüşünü dikkate alacak olursak bu madde onlar nezdinde de teyemmümün gerekçelerinden olduğunu söyleyebiliriz.⁷⁷

1.7.2.6. Suyun Yetersiz Olması

Teyemmümün gerekçelerinden biri de elde bulunan suyun abdest veya gusül için yetersiz olmasıdır. Dört mezhep de bu durumda teyemmümün mübah olduğunu kabul ederler. Ancak bu su hiç kullanılmadan mı teyemmüme gidilir yoksa yettiği kadar kullanılır da geri kalanı için mi teyemmüme başvurulur? Bu hususta ihtilaf vardır. Mezhepler bu noktada iki farklı görüş ortaya koymuşlardır:

1. Hanefîlerle Malikîlerin görüşü: Kişinin elindeki su abdestin veya guslün tamamına yetecek miktarda değilse, bu kişi için su tamamen yok hükmündedir ve ona teyemmüm ruhsatı doğar. Kişi bu suyu hiç kullanmadan teyemmüme başvurup ibadetini ifâ edebilir.⁷⁸

2. Şâfiîlerle Hanbelîlerin görüşü: Elindeki su abdestin veya guslün tamamına yetecek miktarda değilse dahi o su durduğu sürece kişi onu bırakıp teyemmüme başvuramaz.

Müdevvene, I, 80; Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 321; er-Râfiî, Ebû'l-Kasım Abdulkerim b. Muhammed b. Abdulkerim el-Kazvinî eş-Şâfiî, *el-Aziz şerhu'l-Veciz* (eş-Şerhu'l-kebir), thk., Şeyh Ali Muhammed Muavved ve Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1997, I, 208; Ahmet Bedrettin Hassun, *Mevsuatu İmam eş-Şâfiî* (kitabu'l-ümm), Daru kuteybe, 2. baskı, Beyrut, 2003, I, 184; İbn Kudame, *eş-Şerhu'l-kebir*, I, 243.

⁷⁷ Kâsânî, *Bediu' s-senai'*, I, 220; Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I,148; Remlî, *Nihayetü'l-muhtac*, I, 265; Dimaşkî, *Ehseri'l-muhtasarat*, s. 200.

⁷⁸ el-Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed, *el-İnaye şerhu'l-Hidaye*, y.y., trs., I, 184; el-Abderî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kasım el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklil li Muhtasar-ı Halîl*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1398, I, 331.

Önce tertibe riayet ederek yettiği yere kadar bu suyu kullanacak, su bitince taharetinin geri kalanı için de teyemmüm yapacaktır.⁷⁹

1.7.2.7. Eldeki Suya Başka Bir Şey İçin İhtiyaç Duyulması

İnsanın kendisi veya yanındaki başka bir canlı için elindeki suya ihtiyaç duyması da teyemmümü mübah kılan sebeplerdendir.

Dört mezhebe göre kişi elindeki suyu gerektiğinde abdest ya da gusül için kullanmakla mükelleftir. Ancak bu suyu abdest veya gusulde kullandığında kendisine veya beraberindeki canlıların (arkadaşı, hizmetçisi veya yanlarındaki hayvan [binek ve yük hayvanı veya av köpeği]’ da olabilir) su ihtiyacını karşılayacak kadar da bırakması gerekir. Şayet eldeki suyu kullanıp tükettiğinde o anda veya daha sonra içmek için su ihtiyacı hasıl olduğunda meşakkat doğacaksa o takdirde eldeki suya dokunmadan teyemmüm edebilir.⁸⁰

1.7.2.8. Havalarmın Aşırı Soğuk olması

Namaz vakti girdiğinde hava soğuk olup suyu ısıtma imkanı yoksa ve suyun bu şekilde kullanılması insanın sağlığı açısından bir tehlike arz ediyorsa su hükmen yok sayılır ve mükellef ibadetlerini teyemmümle edâ edebilir.

Nitekim sahabeden Amr İbn el-As (r.a)’ın olayında bunu görüyoruz. O (r.a) bir sefer sırasında soğuk bir gecede ihtilam (cünüp) olmuş, gusl etmeden teyemmüm alıp arkadaşlarına sabah namazını kıldırmişti. Döndüklerinde durumu Resulullah’a (s.a.v) arze tmişler, O’da (s.a.v) bunun sebebini Amr’a sormuştu. Amr (r.a) “*hava soğuktu. Şayet guslederseniz üşüyüp ölmekten korktum. Oysa Rabbimiz “...bile bile kendinizi öldürmeyiniz...”⁸¹ diye buyurduğunu biliyorum. Onun için böyle davrandım*” diye cevap verince Resulullah (s.a.v) tebessüm ederek bu davranışı onaylamıştı.⁸² Bu hadis, su olsa dahi soğuk hava şartlarında insan sağlığının tehlikeye girme ihtimali varsa teyemmüm ruhsatının doğacağını açıkça ortaya koymaktadır.⁸³

⁷⁹ Remlî, *Nihayetu’l-muhtac*, I, 272; Heccavî, *el-İkna’*, I, 53.

⁸⁰ İbni Abidin, *Reddü’l-muhtâr*, I, 235; Abderî, *et-Tâc ve’l-iklîl*, I, 334; el-Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *el-Vasît fi’l-mezheb*, thk., Ahmed Mahmud İbrahim ve Muhammed Muhammed Tâmir, Daru’s-Selam, Kâhire, 1417, I, 365; el-Bâcûrî, İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed, *Haşiyetu’l-bâcuri alâ şerhi İbn Kasım el-gazzî alâ metni Ebî Şücâ*, y.y., trs., I, 135; Heytemî, *Tuhfetü’l-muhtac*, I, 116-118; Buhutî, *Keşşâfü’l-kınâ*, I, 160-163.

⁸¹ Nisâ, 4/29.

⁸² Ebû Dâvud, *Sünen*, I, Teyemmüm, 127, h. no: 334, (I/132).

⁸³ el-Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî, *ed-Dürrü’l-muhtâr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1386, I, 234; Kurtubî, *el-Kafî*, I, 181; eş-Şirâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b.

1.7.2.9. Kişinin Gemide Bulunması

Teyemmümün gerekçelerinden biri de deniz yolculuğu sırasında yanında su olmayan kimsenin durumudur. Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, gemi ile yolculuk yapan bir insanın yanında su yoksa namaz vakti geldiğinde eğer herhangi bir tehlike ile karşılaşmadan denizden su alma imkanı varsa denizden suyu temin edip namazını abdestle edâ edecektir. Ama böyle bir tehlike var ise bu insan hükmen suyu bulamayan kimse sayılacağından teyemmümle namazını edâ edebilir.⁸⁴

Hanefî mezhebinde bu madde için birebir aynı cümleleri tespit edemedik. Ama mezhebin insan için tehlike arzeden durumlarla ilgili genel mânada ortaya koyduğu hassasiyetten bunu da çıkarmak mümkündür.⁸⁵

1.8. Teyemmümün Farz, Sünnet, Mendup ve Mekruhları

1.8.1. Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Farzlar

1.8.1.1. Mezheplerin İttifak İttikleri Farzlar

Burada teyemmümün farzlarından maksat şart ve rükünlerdir. Bu noktada mezheplerin bazı hususlarla ilgili yaklaşımları farklı olsa da (bir husus için biri şart derken diğerinin aynı husus için rükün demesi gibi) sonuç itibariyle hepsi de bir üst kavram olarak farzda ittifak etmektedirler.

Dört mezhebin mutabık kaldığı teyemmüm farzlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Teyemmümü mübah kılan özürlerden birinin bulunması. Teyemmümün sebepleri bahsinde zikredilen suyun yokluğu veya suyu kullanmayı engelleyici bir hastalığın olması vs.⁸⁶
2. İslamiyet: Müslüman olmayanın aldığı teyemmüm geçersizdir.⁸⁷
3. Teyemmüm için yer cinsinden temiz bir şeyin bulunması; Toprak, kum vb.⁸⁸

Yûsuf, *el-Mühezzeb fi fîkhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Beyrut, trs., I, 35; el-Balî, Abdurrahman b. Abdullah el-Hanbelî, *Keşfü'l-muhadderat ve'r-riyadü'l-müzhirat li şerhi Ahseri'l-Muhtasarat*, thk., Muhammed Nasır el-Acemî, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut, 2002, I, 81.

⁸⁴ el-Haraşî (Hırşî, Hureşî), Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî el-Mâlikî, *eş-Şerhu's-sağir alâ Muhtasari Halîl*, Daru'l-fikr, Beyrut, trs., I, 184; Bacurî, *Haşiyetü bacurî*, I, 133; Ahmet Bedrettin Hassun, *Mevsuatu İmam eş-Şâfiî*, I, 185; İbn Kudame, *eş-Şerhu'l-kebir*, I, 242.

⁸⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-senâ'i*, I, 48.

⁸⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-senâ'i*, I, 46; Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 303; Gazalî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Vecîz fi fikh-i İmam eş-Şâfiî*, thk., Ali Muavved ve Adil Abdulmevcud, Daru'l-Erkam, Beyrut, 1998, I, 131; Heccavî, *el-İkna'*, I, 51.

⁸⁷ Merğinanî, *el-Hidaye*, I, 26; İbn Nüceym, *Bahru-raik*, I, 459; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 34; el-Cavî, Ebû Abdilmutî Muhammed b. Ömer b. Ali b. en-Nevevî, *Nihayetü'z-zeyn fi irşadi'l-mübtediîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., I, 38; es-Sakabî, Halit b. İbrahim, *el-Kavlu'r-racih maa'd-delim*, Dâru Ümmi'l-Mü'min'in Haticete b. Huveylid, Suudiyye, trs., I, 111.

4. Niyet: Yapılmak istenen ibadeti mübah kılmaya niyet edilmelidir. Mezhepler abdestte niyet meselesinde ihtilaf etmişken, abdestin bedeli olan teyemmüme niyet meselesinde ittifâk etmişlerdir.⁸⁹ Konuyu dağıtmamak adına bütün farzlar bir arada sayıldıktan sonra mezheplerin niyetle ilgili yaklaşımlarına değinilecektir.
5. Teyemmüm edilecek organlar (yüz ve eller) üzerinde meshi engelleyici (yağ, mum vb.) bir şeyin bulunmaması. Buna cilt üzerinde tabaka oluşturan kremler ve günümüzde makyaj malzemesi olarak kullanılan aynı özellikteki diğer şeyler de dahil edilebilir.⁹⁰
6. Kadın için hayız ve nîfâs halinin bulunmaması. Zaten bu durumlar devam ettiği sürece taharet söz konusu olmadığı gibi ibadetlerle mükellefiyet de söz konusu değildir.⁹¹
7. Gerektiğinde suyun aranması⁹²
8. Vaktin girmiş olması.⁹³ Bu şart Hanefî mezhebinde yoktur. Çünkü onlarda vakit girmeden de teyemmüm alınabilir. Konuyla ilgili “*suyu bulamazsanız, temiz toprakla teyemmüm ediniz*”⁹⁴ ayetinde sadece suyun bulunmamasının şart koşulması, vakitle ilgili bir detayın burada yer almaması vaktin girmiş olmasının şart olmadığı delilidir.⁹⁵ Cumhura göre ise ilgili âyette geçen “...namaz kılmaya kalktığınız zaman...”⁹⁶ ifadesi abdest ve teyemmümü vakitle kayıtlamıştır. Daha sonra abdestle ilgili bu kayıt sünnetle nesh olmuş ama teyemmümle ilgili herhengi bir değişiklik olmamıştır.⁹⁷

---

⁸⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 197-198; İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 34; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 135; Heccavî, *el-İknâ'*, I, 50-54.

⁸⁹ İbn Nüceym, *Bahru-raik*, I, 157; İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 136; Heccavî, *el-İknâ'*, I, 56.

⁹⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 196; Şürünbülâlî, *Merakü'l-felah*, I, 67; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 34; Cavî, *Nihayetü'z-zeyn*, I, 38; Mehmet Keskin, *Şâfiî fikhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Baskı, Ankara, 2016, I, 174; Heccavî, *el-İknâ'*, I, 55.

⁹¹ Şürünbülâlî, *Merakü'l-felah*, I, 67; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 34-35; Cavî, *Nihayetü'z-zeyn*, I, 38; Merdavi, *el-İnsaf*, I, 111.

⁹² Serahsî, *el-Mebsut*, I, 197; Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 322-323; İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 133; Dimaşkî, *Ehseri'l-muhtasarat*, I, 99.

⁹³ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 145; İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 137; Heccavî, *el-İknâ'*, I, 50.

⁹⁴ Mâide, 5/6.

⁹⁵ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 199-200.

⁹⁶ Mâide, 5/6.

⁹⁷ eş-Şenkîti, Muhammed b. Muhammed el-Muhtar, *Şerhu zadi'l-müstenki'*, Erişim: [http://www.islâmweb.net.], erişim tarihi: 08.06.19.

9. Yüzün tamamını meshetmek⁹⁸

10. Elleri dirseklere kadar meshetmek. Bu hususta ittifak eden mezhepler Hanefiler ile Şâfîledir. Çünkü teyemmüm abdestin bedelidir. Öyle ise abdestte sınır ne ise teyemmümde de odur.⁹⁹ Malikî ve Hanbelîlere göre ise ellerin meshi bileklere kadar farzdır. Gerisi sünnettir.¹⁰⁰

1.8.1.2. Mezheplerin İhtilafa düştükleri farzlar

Yukarıda sayılan maddeler, mezheplerin teyemmümün farzları bahsinde ittifak ettikleri hususlardır. Bunlar haricinde bir de her mezhebin kendine özel ileri sürdüğü bazı farzlar mevcuttur. Örneğin:

Hanefiler yukarıda saydığımız farzlara ek olarak akıl (akıllılık), bülüğ (ergenlik) namaz kılmaya engel bir hades halinin mevcûd almasını da şart koşarlar.¹⁰¹

Malikîler akli, bülüğü, başkası tarafından zorlanmamış olmayı, temiz toprağı kullanmaya muktedir olmayı, teyemmüm alınırken teyemmümü bozucu bir halin vuku bulmamasını ve alınırken teyemmüm organları arasında, keza teyemmüm ve onunla edâ edilecek ibadet arasında muvâlâtı şart koşarlar.¹⁰²

Şâfîliler, temyizi (mümeyyiz olmak), toprağı dokunurken niyet etmeyi, niyetin yüzün meshine başlayana kadar devam etmesini, toprağın teyemmüm organlarına nakledilmesini, organların meshi arasında tertibe (sıralamaya) riayet edilmesini ve varsa vücutta bir necasetin teyemmümden önce giderilmesini şart koşarlar.¹⁰³

Hanbelîler ise, akli, temyizi, teyemmümden önce istinca ve isticmârı, yakılmamış temizleyici ve mübah (gaspedilmemiş vs.) toprağın bulunmasını, onun teyemmüm organlarına yapışacak tozunun olmasını ve teyemmüme zıt bir durumun

⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 194; İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 136; Heccavî, *el-İkna'*, I, 55.

⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 195; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 136.

¹⁰⁰ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 146; İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Heccavî, *el-İkna'*, I, 55.

¹⁰¹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 210; Zeylaî, Fahrüddin Osman b. Ali, *Tebyinü'l-hakaik şerhu Kenzi'd-Dekaik*, Daru'l-Kutubi'l-İslamî, Kahire, 1313, I, 40; Cezîrî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 197-200.

¹⁰² İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 35; Cezîrî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 197-200.

¹⁰³ Nevevî, *el-Minhac*, 59; Şirbini, *el-İkna'*, I, 78; Heytemî, *el-Menhecü'l-kavîm*, I, 116; Mehmet Keskin, *Şâfî fikhı*, I, 174-175; Cezîrî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 199; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslamî*, I, 583.

teyemmüm esnasında bulunmamasını, tertip ve muvâlâta riayet edilmesini şart koşarlar.¹⁰⁴

1.8.1.3. Mezheplerin Niyetle İlgili Yaklaşımları

Hanefî mezhebine göre abdest için niyeti şart koştuzken, teyemmüm için onlar da diğerleri gibi niyeti şart koşarlar. Çünkü su mutlak temizleyici bir özelliğe sahiptir. Onun için niyet olmazsa da onunla yapılan taharet geçerli olur. Ama teyemmüm her ne kadar abdestin bedeli olsa da, toprak su gibi mutlak temizleyici bir özelliğe sahip değildir. Onun temizleyicilik özelliği ancak niyetle gerçekleşir. Bu yüzden niyet etmeksizin yapılan teyemmümle ibadet sahîh olmaz.¹⁰⁵

Kişi teyemmümde namazın kendisiyle sahîh olabileceği bir şeyi belirtmelidir. Bunun için şu üç şeyden birine niyet etmelidir:

1. Üzerinde bulunan hades halinden temizlenmeye niyet etmeli. Bu durumda büyük ya da küçük hangi hadesten temizlenmeyi kastedtiğini belirtmesi gerekmez. Yeterki hadesten kurtulmayı niyet etsin. Bu teyemmümle namaz sahîhtir. Çünkü hades hali varken namaz geçerli olmaz.¹⁰⁶

2. Aldığı teyemmümle namazın edsını mübah kılmayı ya da hades halini ortadan kaldırmayı niyet etmelidir. Çünkü Hanefî mezhebine göre teyemmüm hades halini izale eder.¹⁰⁷

3. Aldığı teyemmümle taharet olmadan yapılamayan bir ibadeti yapmaya niyet etmeli. Mesela namaz kılmaya veya tilavet secdesini yapmaya veyahut Kur'an okumaya niyet etmelidir. Ama ezan okuma veya kamet getirme niyetiyle aldığı bir teyemmümle namaz kılamaz. Çünkü bunlar makâsıd (asıl amaçlanan) türü ibadetler değil; vesâil türü (asıl ibadete vesile olan) ibadetlerdir. Yine ibadet olmayan bir amaçla yapılan teyemmümle de namaz kılınamaz. Mesela mushafa dokunmak veya mescide girmek için yapılan teyemmümle namaz sahîh olmaz.¹⁰⁸

Malikî mezhebine göre niyet abdestte farz olduğu gibi onun bedeli olan teyemmümde de farzdır. Teyemmüm hades halini ortadan kaldırmaz. Çünkü o geçici

¹⁰⁴ Heccavî, *İkna'*, I, 53-56; el-Balî, Abdurrahman b. Abdullah el-Hanbelî, *Keşfü'l-muhadderat ve'r-riyadü'l-müzhirat li Şerhi Ahseri'l-Muhtasarat*, thk., Muhammed Nasır el-Acemî, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut, 2002, I, 80; es-Sakabî, Halit b. İbrahim, *el-Kavlu'r-racih*, I, 111; Cezâîrî, *Mezahibi'l-erbea*, I, 199-200.

¹⁰⁵ Merđinanî, *el-Hidaye*, I, 26; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 135-136.

¹⁰⁶ Merđinanî, *el-Hidaye*, I, 26.

¹⁰⁷ Merđinanî, *el-Hidaye*, I, 26.

¹⁰⁸ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I, 39; Merđinanî, *el-Hidaye*, I, 26.

bir çözümdür. Onun için kişi ister cünüplükten, isterse abdestsizlikten dolayı teyemmüm etsin, niyet ederken üzerindeki hades halini ortadan kaldırmaya diye niyet ederse niyeti geçersiz olduğu için aldığı teyemmümü de batıl olur. Onunla herhangi bir ibadeti yapamaz. Ayrıca kişi büyük (cünüplük) veya küçük (abdestsizlik) hangi hadesten dolayı teyemmüm ediyorsa niyetinde onu da bulundurmalıdır. Diyelim ki cünüplükten teyemmüm eden kişi namazı vb.'ni mübah kılmaya niyet ederken aynı zamanda cünüplükten kurtulmayı da kastetmesi gerekir.¹⁰⁹

Malikîlere göre geçerli bir teyemmüm için doğru olan niyet şöyle olmalıdır: Hades halinin mani olduğu ibadetlerden birini yapabilmeye veya ancak abdestle yapılabilen ibadetlerden birini mübah kılmaya veyahut da teyemmümün farzlığına diye niyet edilir. Mesela niyet ettim namazı mübah kılmaya, mushafa dokunmayı mübah kılmaya ya da niyet ettim teyemmümün farzını eda etmeye diye niyet edilmelidir. Kişi aldığı bir teyemmümle ancak bir farzı kılabilir. Ama alınan teyemmümle önce farz olmak üzere kişi farzla beraber istediği kadar nafile namaz da kılabilir. Keza bu teyemmümle vacip olmayan tavafları yapabilir, tavaf namazını kılabilir, mushafa dokunabilir ve Kur'an okuyabilir. Ama alınan teyemmümle önce nafile kılsa aynı teyemmümle farz kılamaz. Yeniden teyemmüm almalıdır. Nafile için alınan teyemmümle farzları edâ edilemez.¹¹⁰

Şâfiî mezhebine göre abdestte olduğu gibi teyemmümde de niyet farzdır. Şâfiîlere göre teyemmüm zarurî bir taharettir dolayısıyla hades hâlini ortadan kaldırmaz. Ancak Malikîler salt teyemmüme niyetle ibadetlerin sahîh olacağını kabul ederken¹¹¹ Şâfiîler için salt teyemmüme niyetle ibadetler sahîh olmaz. Onun için teyemmüm eden kişi bu teyemmümle mutlaka edâ edeceği ibadetleri mübah hale getirmeyi niyet etmelidir. Mesela kişi farz bir namazı mübah kılmayı veya farz tavaf yapmayı ya da cuma hutbesini okumayı niyet etmelidir.¹¹²

Kişi bu niyetle aldığı bir teyemmümle bu farzlardan biriyle beraber yapılması taharete bağlı olan tilavet ve şükür secdelerini yapabilir, cenaze namazını kılabilir, mushafa dokunabilir, Kur'an-ı Kerimi okuyabilir ve istediği kadar nafile de edâ

¹⁰⁹ Savî, *Haşiyetü's-savi*, I, 331.

¹¹⁰ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 149; Savî, *Haşiyetü's-savi*, I, 331-332.

¹¹¹ Savî, *Haşiyetü's-savi*, I, 331.

¹¹² el-Maverdî, Ebû'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Bağdadî, *el-Havî' fi fikhü's-Şâfiî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1994, I, 242-243.

edebilir. Ama Kur'anı eline almak, tilavet secdesini yapmak, nafîle namaz kılmak, nafîle tavaf yapmak gibi sünnet olan ibadetler için yapılan teyemmüm ile ancak bu ameller yapılabilir fakat farz namaz kılınmaz, farz tavaf yapılamaz ya da cuma hutbesi irad edilemez.¹¹³

Şâfiîler, Malikîlerin aksine kişinin teyemmüme niyet ederken kendisinde bulunan hadesi (cünüplükten mi yoksa abdestsizlikten mi) belirtmesini şart koşmazlar. Şâfiîlere göre bir teyemmümle ancak bir farz edâ edilebilir. Kişi iki farzı bir vakitte cemedekse birini kıldıktan sonra, ikincisi için tekrar teyemmüm etmesi gerekir. Keza kazaya kalmış birden fazla farzı edâ etmek istediğinde aynı durum söz konusudur. Ama bir farzla beraber istendiği kadar nafîle de edâ edilebilir; Malikîler gibi nafîlenin farzdan önce veya sonra olmasında bir sakınca görmezler. Yukarıda belirtildiği gibi, Şâfiîlere göre nafîle için alınan teyemmümle farz namaz kılınmaz.¹¹⁴

Hanbelî mezhebine göre teyemmümde niyet şarttır. Teyemmüm hadesi ortadan kaldırmadığı için kişi niyet ederken hadesi kaldırmayı değil; yapacağı ibadeti mübah kılmayı niyet etmelidir.¹¹⁵

Kişi teyemmüme niyet ederken neyi mübah edineceğini belirtmelidir; namaz mı kılacağını, tavaf mı edeceğini, farz mı edâ edeceğini veya nafîle mi kılacağını niyetinde kast etmelidir. Hanbelîler, Şâfiîlerin aksine mükellef için küçük hadesten ötürü mü yoksa büyük hadesten ötürü mü teyemmüm edeceğini belirtmesini gerekli görürler. Hem cünüp hem de abdestsiz olan kişi teyemmüm ederken sadece cünüplükten kurtulmayı niyet ederse cünüplükten kurtulur ama abdestsizliği devam eder. Bu teyemmümle Kur'an okuyabilir fakat namaz kılamaz. Çünkü küçük hades hali devam eder. Onu da gidermek için ayrı bir teyemmüm almalıdır. Ama niyetinde hem büyük hades hem de küçük hadesten kurtulmayı kast ederse bu teyemmümle namazı da kılabilir Kur'an'ı da okuyabilir. Kişi ayrıca yapacağı ibadetin vasfını da, yani farz mı yoksa nafîle mi kılacağını belirtmelidir. Şayet mutlak olarak namaza niyet ederse sadece nafîleleri kılabilir, ama farzları kılamaz. Kişi aldığı teyemmümle niyet ettiği ibadeti, onun mislini ve onun seviyesinden daha aşağı olan ibadetleri

¹¹³ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 47; Maverdî, *el-Havî'l-kebîr*, I, 242-245.

¹¹⁴ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 47-49; Maverdî, *el-Havî'l-kebîr*, I, 242-246.

¹¹⁵ Buhutî, *er-Ravdü'l-murbi*, I, 41.

yapabilir. Bu mânada en üstünü farz sonra adak ondan sonra farz-ı kifâye daha sonra nafilâ vb. gelir.¹¹⁶

1.8.2. Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Sünnetleri

Hanefî mezhebine göre,

- 1- Teyemmüme başlarken besmele çekmek
- 2- Misvak kullanmak
- 3- Toprağa dokunma sırasında parmakları açık tutmak
- 4- Elleri toprağın üzerine koyup önce ileri sürüp sonra geri çekmek
- 5- Elleri topraktan kaldırıncâ silkelemek
- 6- Yüzün meshi sırasında sakalları, ellerin meshi sırasında da parmakları hilallemek
- 7- Kolların meshine sağdan başlamak
- 8- Ellerin meshinde yüzüğü hareket ettirmek
- 9- Muvâlât; ara vermeden yüzü ve elleri peşpeşe mesh etmek
- 10- Tertibe riayet etmek; önce yüzü sonra elleri mesh etmektir.¹¹⁷

Malikî mezhebine göre,

- 1- Ellerine bulaşan tozu teyemmüm uzuvlarına nakl etmek. Yani elleri toprağa vurduktan sonra başka bir nesneye dokunmadan önce teyemmüm organların mesh etmek,
- 2- Yüzü mesh ettikten sonra eller için toprağa ikinci kez dokunmak,
- 3- Kolları bilekten dirseklere kadar mesh etmek,
- 4- Ve tertibe riayet etmektir.

Bu mezhepte besmele sünnet değil; mendup sayılmıştır.¹¹⁸

Şâfiî mezhebine göre,

- 1- Kibleye yönelmek,
- 2- Başlarken besmele çekmek,
- 3- Bismelenin peşinde misvak kullanmak,
- 4- Toprağa dokunurken parmakları ayırık tutmak,
- 5- Ellerdeki fazla toprağı gidermek için elleri silkelemek,
- 6- Yüzün meshine yukarıdan başlamak,

¹¹⁶ Heccavî, *el-İkna'*, I, 56; Buhutî, *er-Ravdü'l-murbi'*, I, 41.

¹¹⁷ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, I, 153; eş-Şürünbülâli, Hasan b. Ammar b. Ali el-Misri el-Hanefî, *Merakü'l-felah şerhi Nuri'l-İzah*, thk., Naim Zarzur, el-Mektebetü'l-Asriyye, 1. Baskı, Beyrut, 2007, I, 68; Ceziri, *Mezahibu'l-erbea*, I, 2014.

¹¹⁸ el-Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*, thk., Zekerya Umeyrat, Dâru Alemlî'l-Kutub, Medine, 2003, I, 522.

- 7- Önce sağ, sonra sol kolu mesh etmek,
- 8- Ellerin meshine parmaklardan başlamak,
- 9- Muvâlât; ara vermeden uzuvları peşpeşe mesh etmek,
- 10- Ğurre ve tahcil yapmak; yani organları farz olan kısımdan fazla mesh etmek,
- 11- Abdest sırasında okunan duaları teyemmüm alırken de okumak,
- 12- Teyemmümden sonra kelime-i şehadet getirmek,
- 13- Ve teyemmüm bitince abdestte olduğu gibi iki rekat nafîle namaz kılmaktır.¹¹⁹

Hanbelî mezhebine göre,

- 1- Teyemmümü muhtar vaktin sonuna kadar ertelemek,
- 2- Biri yüz diğeri eller için olmak üzere iki defa elleri toprağa vurmak,
- 3- Kolları dirseklere kadar mesh etmek,
- 4- Parmakları, araları da toprak görsün diye toprağa batırmak,
- 5- Elleri meshten önce silkelemek,
- 6- Avuçları birbirine dokundurup parmak aralarını hilallemek,
- 7- Teyemmümden sonra abdestte olduğu gibi kelime-i şehadet getirip dua okumaktır.¹²⁰

1.8.3. Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Mendupları

Hanefî mezhebine göre,

Zann-ı galiple suyu bulacağını ümid eden kimsenin, teyemmümü müstehab vaktin çıkışı öncesine kadar ertelemesi menduptur. Şayet biri kendisine suyu vermeyi taahhüt ederse o zaman vaktin çıkmasından korksa dahi teyemmümü ertelemesi gerekli olur.¹²¹

Malikî mezhebine göre,

- 1- Başlarken besmele çekmek,
- 2- Misvak kullanmak,
- 3- Teyemmüm alırken Allah zikrinden başka işlerle meşgul olmamak,
- 4- Teyemmüm esnasında yönünü kibleye çevirmek,
- 5- Suyu bulmaktan tamamen ümit kesildiği ya da ihtiyarî vakit içerisinde onu kullanma engelini kalkmayacağından emin olunduktan sonra ihtiyarî vaktin başlangıcında teyemmüme yönelmek

¹¹⁹ Şirbîni, *Muğni'l-muhtac*, II, 79-83; Mehmet Keskin, *Şâfiî fıkhı*, I, 178.

¹²⁰ İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 290-293; Cezirî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 216.

¹²¹ Şürünbülâli, *Merakı'l-felah*, 49; Abdulhamid Mahmud Tahmaz, *el-Fıkhü'l-Hanefî fi sevbihi'l-cedid*, Daru'l-Kalem, 3. Baskı, Dimeşk, 2014, I, 157; Vecdi Akyüz, *Mukayeseli ibadetler ilmihali*, I, 327.

6- Sağ eli soldan önce mesh etmektir.¹²²

Şâfî ve Hanbelî mezheplerine göre,

Teyemmüm için mendup olan hususlar sünnetler kısmında sayılan hususlardır.¹²³

1.8.4. Dört Mezhebe Göre Teyemmümün Mekruhları

Hanefîlere göre,

- 1- Meshi tekrar etmek
- 2- Teyemmümün sünnetlerinden birini terk etmektir.¹²⁴

Malikîlere göre,

- 1- Yüz ve elleri bir defadan fazla mesh etmek
- 2- Allah zikri dışında fazla söz söylemek
- 3- Ğurre ve tahcil yapmak (organları farz kısımdan fazlasını meshetmek)' tır.¹²⁵

Şâfîlere göre,

- 1- Fazla toprak kullanmak
- 2- Meshi tekrarlamak
- 3- Teyemmümü tazelemek
- 4- Teyemmüm bittikten sonra elleri silkelemektir.¹²⁶

Hanbelîlere göre,

- 1- Meshi tekrar etmek
- 2- Toprağı ağza ve burna sürmek
- 3- Toprağa iki vuruştan fazlasını yapmak
- 4- Hafif iken toprağa üfürmektir.¹²⁷

1.9. Teyemmüm Yapılabilen Maddeler

Teyemmüm, mezheplerin ittifâkıyla yeryüzü cinsinden temiz bir şeyle yapılabilir. Ancak yeryüzü cinsinden temiz şeyin kapsamına nelerin girdiği hususunda fukaha arasında ihtilaf vardır.

¹²² Hattab, *Mevahibu'l-celil*, I, 522; Cezirî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 216.

¹²³ Şirbînî, *el-İkna'*, I, 82; İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 290-293; Cezirî, *Mezahibu'l-erbea*, I, 216.

¹²⁴ İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, I, 153; Şürünbülali, *Merakü'l-felah*, I, 68; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 604.

¹²⁵ Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, s. 33; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 217.

¹²⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 86; Salim b. Semir el-Hadremî, *Metnu sefinetü'n-neca*, Dâru Minhac, Beyrut, 2009, I, 2; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 604.

¹²⁷ Heccavî, *el-İkna'*, I, 55; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 217.

Hanefilerden Tarafeyne (İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed) göre yeryüzü cinsinden olan her şey ile teyemmüm alınabilir. Buna taş, toprak, alçı, kireç, zırnih (arsenik madeni ile kükürt karışımı bir madde), kaya tuzu, sürme, mürdasenc (doğal kurşun oksidi olup sarıtaş halinde veya kırmızı pulcuklar şeklinde bulunur) ve çamur dahildir. Buna kiremit ve tuğla da girer. Çünkü bunlar da fırınlanmış çamurdur. Ama mezhebin bazı kitaplarında çamurla teyemmümü kabul etmeyenler de mevcuttur.¹²⁸

Kısacası toprak cinsinden olan herşeyle teyemmüm alınabilir. Bu cinsten olmayanlarla ise alınmaz. Dolayısıyla yerden de çıkarılrsa dahi toprak cinsinden olmadıkları için altın ve gümüşle teyemmüm alınmaz. Çünkü bunlar toprak cinsinden değildirler. Zira bunlar ateşe atıldıklarında erirler. Odun külü ile de teyemmüm alınmaz. Çünkü o da aslı itibariyle toprak değildir. Demir ve bakır da bu kısma dahildir.

İmam Ebû Yusuf'a göre ise, teyemmüm sadece halis bir toprakla alınabilir. Çünkü ona göre, "...temiz bir toprakla teyemmüm ediniz..."¹²⁹ âyeti bunu gerektirir. Ve İbn Abbas (r.a)'ın "صعيد" ifâdesini sade toprak olarak yorumladığı nakledilir.¹³⁰ Toprak dışındaki diğer yeryüzü parçalarının toprağa karşı durumları diğer sıvıların su karşısındaki durumları gibidir. Nasıl ki abdest sadece suyla alınabilir teyemmüm de ancak toprakla alınabilir.¹³¹

Bu hususta müfta bih olan görüş tarafeynin görüşüdür. Ama Ebû Yusuf'un görüşü de kayda değer bir görüştür. Gerek İbn Abbas (r.a)'ın "saîd" kavramına getirdiği yorum gerekse toprakla su arasında yapılan mukayese bizce onun görüşünün daha tutarlı olduğunu ortaya koymaktadır.

İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre elbise ve keçenin tozuyla da teyemmüm alınabilir. İmam Ebû Yusuf'a göre ise ancak toprakla teyemmüme güç yetirilemeyen durumlarda bu geçerli olur. Ebu Yusuf ve İmam Şâfi'ye nisbet edilen bir görüşe göre de teyemmüm edilecek toprak münbit (bitki yetiştirmeye elverişli) bir toprak olmalıdır.¹³²

¹²⁸ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 197; Mahmud Tahmaz, *el-Fıkhü'l-hanefî*, I, 160-161.

¹²⁹ Nisâ, 4/43.

¹³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 146.

¹³¹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 197.

¹³² Serahsî, *el-Mebsut*, I, 199; Merğinanî, *el-Hidaye*, I, 25.

Necaset bulaşmış daha sonra kuruyup necasetin eseri kaybolmuş yerden teyemmüm alınamaz. Çünkü teyemmümün sıhhati için toprağın hem tahir (temiz) hem de tahûr (temizleyici) olması gerekir. Necasetin zevali ise toprağı tahir (temiz) kılar ama tahûr (temizleyici) yapamaz.¹³³

Birinin teyemmüm aldığı yerden başka birileri de gelip teyemmüm alabilir. Zira birilerinin teyemmüm etmesiyle müstamel (kullanılmış) hale gelen yer değil; teyemmüm alınırken organları mesh sırasında kullanılan topraktır. Nasıl ki su dolu bir kaptan biri abdest aldıktan sonra başka biri gelip o kapta kalan suyla abdest alması normal ise burada da aynı durum söz konusudur.¹³⁴

Malikî mezhebine göre teyemmüm alınacak şeyler, ayette geçen “*Saîd*” ifâdesinden hareketle yer cinsinden yükselip üste çıkan şeylerdir ki buna toprak, kum, taş, kireç ve ince çamur dahildir. Bunlar arasında efdal olan münbit (bitki bitirmeye elverişli) topraktır. Madenlerden de, yerinden nakledilip insanların malı olmadığı sürece teyemmüm alınabilir. Ama ocağından çıkarılıp başkasının mülkiyetine giren tuz, şap, demir, sürme gibi madenlerle teyemmüm sahîh olmaz. Fakat buna altın, gümüş, yakut, zümrüt ve inci gibi diğer mücevherler dahil değildir. Bunlarla teyemmüm alınamaz. Yakılmış tuğla da öyledir. Ot ve ağaç gibi toprak cinsinden olmayan maddelerle de teyemmüm caiz değildir. Onlara göre elbise vb. şeylerden çıkan toz “*saîd*” kavramının kapsamında değildir. Malikî mezhebinde temiz toprak, ellerin onun üzerine konulmasıyla musta'mel (kullanılmış) hale gelir. Haliyle bir teyemmüm alınan topraktan ikinci bir teyemmüm alınamaz.¹³⁵

Şâfî mezhebine göre teyemmüm alınabilecek maddeler, temiz olmakla beraber tozu olan toprak ve kumdur. Bu toprağın münbit özellikte olması tercih edilir. Dövüldüğü takdirde toz haline gelen kuru çamurla da teyemmüm caizdir.

Madenler ile çömlük parçası ya da unla karışan toprak veya unla karışan kumla teyemmüm alınamaz. Kül haline gelmiş yanık toprakla da teyemmüm alınamaz. Musta'mel (kullanılmış) toprak da teyemmüm için elverişli değildir. Musta'mel toprak, teyemmüm alınan topraktan arta kalan, meshedilen organlarda kalan veya dökülen topraktır. Dolayısıyla bir bez vb. şeyler içinde muhafaza edilen

¹³³ Kâsânî, *Bedâiu's-senai*, I, 53-54; Mahmud Tahmaz, *el-Fıkhü'l-hanefî*, I, 161.

¹³⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 2018; Kâsânî, *Bedâiu'u's-senai*, I, 53-54; Mahmud Tahmaz, *el-Fıkhü'l-hanefî*, I, 161.

¹³⁵ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 336-337; Kurtubî, *el-Kafî*, I, 181-183; Berâziî, *Tehzibü'l-Müdevvene*, I, 80; Cezirî, *el-Mezahibü'l-erbea*, I, 211-212.

bir topraktan bir cemaat veya bir insan birkaç kere teyemmüm alabilir. Çünkü yukarıdaki açıklamadan toprağın bu şekilde musta'mel olmayacağı anlaşılmaktadır.¹³⁶ Şâfiî mezhebine göre elbise vb. şeylerin tozu ile de teyemmüm caizdir.¹³⁷

Hanbelî mezhebine göre teyemmüm alınacak madde temizleyici, mubah ve tozu olan bir toprak olmalıdır. Tabii olarak toprak olmayan veya toprak olup da necaset bulaşmış olan ya da gasp edilmiş bir toprak olan şeylerden teyemmüm alınamaz. Yakılmış topraktan da teyemmüm alınamaz. Haliyle dövülüp ufalansa dahi tuğla-kremite gibi şeylerle teyemmüm alınamaz.

Bu mezhepte topraktaki tozun organlara temas etmesi şart olduğu için tozu olmayan toprakla teyemmüm alınamaz.

Elbise, yastık, minder, hasır, taş, ağaç vb. şeylerin üzerindeki tozla da teyemmüm caizdir. Keza kurutulup ufalanabilirse çamurla da teyemmüm caiz olur. Ama ıslak haliyle olmaz. Çünkü bu durumda tozu yoktur.¹³⁸

1.10. Teyemmümün Yapılışı

Teyemmümün hangi maddelerden alınabileceği konusunu, mezheplerdeki farklılıkları göz önünde bulundurarak bir önceki başlıkta anlatmaya çalıştık. Bu başlıkta ise, mezhep ihtilaflarına yer vererek teyemmümün yapılışını anlatmaya çalışacağız.

Hanefî mezhebine göre teyemmümün yapılışı şöyledir: Herhangi bir nedenle suyu kullanamayan bir kimse, namaz veya taharet gerektiren başka bir ibadeti yapmak istediğinde yeryüzü cinsinden temiz bir şeyle teyemmüm edip o ibadetini ifâ edebilir. Malum teyemmüm yüz ve ellere mahsustur ve bunun için de ellerle toprağa iki vuruş gerekmektedir.¹³⁹

Kişi zann-ı galiple suyu bulacağını ümit ediyorsa müstehab vaktin çıkışı öncesine kadar teyemmümü erteleyebilir.¹⁴⁰ Bu vakte kadar suyu bulamadıysa artık besmele çekip misvak kullanır, ellerini açıp parmakları ayrık vaziyette, yapacağı ibadeti niyet ederek avuçlarıyla temiz toprağa dokunup ellerini toprak üzerinde iken önce ileri sonra geri sürükleyip kaldırır ve bulaşan fazla tozdan kurtulmak için iki eli

¹³⁶ Nevevî, *el-Minhac*, s. 58-59; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 58-59; Cezirî, *Mezahibü'l-erba*, I, 210.

¹³⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, I, 50.

¹³⁸ Buhutî, *Keşşâfü'l-kınâ*, I, 171-172.

¹³⁹ Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I, 35; Serahsî, *el-Mebsut*, I, 194.

¹⁴⁰ Meydanî, *el-Lûbab*, I, 17; Merğinanî, *el-Hidaye*, I, 26.

yanyana getirip birbirine hafif şekilde vurup silkeledikten sonra avuçlarıyla yüzünün tamamını mesh eder ve varsa sakalını hilaller.¹⁴¹

Sonra ara vermeden elinde yüzük gibi şeyler varsa onları çıkarır, ikinci kez elleri tekrar toprağa vurup kaldırdıktan sonra sol eliyle sağ elini dirseklere kadar, sağ eliyle de sol elini aynı şekilde mesh eder ve parmaklarını hilaller. Böylece teyemmümünü almış olur. Hanefî mezhebinde kamil şekliyle teyemmüm böyle alınır.¹⁴²

İster abdest ister gusül isterse hayız ve nifâstan dolayı yapılınsın teyemmümün alınışı aynıdır. Hanefî mezhebinde kişi istediği zaman teyemmüm alabildiği gibi, aldığı teyemmümle istediği kadar farz ve nafil ibadet de edâ edebilir.¹⁴³

Burada niyet, temiz toprak bulmak, yüzün tamamını ve dirseklere kadar kolları mesh etmek teyemmümün farzları; besmele çekmek, misvak kullanmak, parmakları ayırık tutmak, elleri silkelemek, sakal ve parmakları hilallemek, sağdan başlamak, muvâlât ve tertibe riayet etme hususları teyemmümün sünnetleri, müstehab vakte kadar beklemek ise teyemmümün menduplarıdır.¹⁴⁴

Malikî mezhebine göre teyemmüm iki vuruştur. Birincisi yüz, ikincisi eller içindir. İkinci vuruş farz değil sünnettir. Ancak Malikî ve Hanbelîlere göre ellerin meshinde farz olan miktar dirseklere kadar değil; bileklere kadardır. Dirsekleri mesh etmek ise sünnettir. Çünkü şerâatta ‘el’ ifadesi mutlak olarak zikredildiğinde bileğe kadarını kapsar. Delil olarak “*Hırsızlık eden kadın ve erkeğin ellerini kesin...*” ayet-i kerimesini kullanırlar. Onlara göre burada kesilmesi emredilen kısım bileğe kadardır. Öyle ise teyemmümde de bu ölçü dikkate alınır. Dirseklere kadardır diyenler ise bunlara şöyle cevap verirler: Burada ceza söz konusudur. Cezalarda da katilik (kesinlik) esastır. Teyemmüm ise ibadettir. İbadetlerde de ihtiyat esas alınır. Ayrıca teyemmüm abdestin bedelidir. Öyle ise abdestte kolların yıkanmasında sınır ne ise teyemmümde de meshin sınırı odur.¹⁴⁵

¹⁴¹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 194; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 206-217; Bilmen, *İslâm ilmhali*, s. 89.

¹⁴² Serahsî, *el-Mebsut*, I, 194-195; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 206-217.

¹⁴³ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 202-205; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 212-213.

¹⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 197-198; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 34; Gazalî, *el-Vecîz*, I, 135; Heccavî, *el-İknâ*, I, 50-54.

İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râik*, I, 153; Şürünbülali, *Merakü'l-felah*, I, 68; Mahmud Tahmaz, *el-Fıkhu'l-Hanefî*, I, 157; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 206-217.

¹⁴⁵ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 145; Serahsî, *el-Mebsut*, I, 195-196; Abderî, *et-Tac ve'l-iklîl*, I, 348; Bahaeddin el-Makdisî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. İbrahim, *el-Udde şerhu'l-Umde*, thk.,

Malikîlere göre teyemmümün yapılışı şöyledir: Mükellef suyun bulunmasından ümit kestiği veya suyu kullanma manilerinin ortadan kalkmasından ümitsiz olduğu durumda ihtiyarî vaktin başlangıcında kibleye yönelip besmele getirir, misvak kullanır, yapacağı ibadet için niyet ederek iki elinin avucuyla temiz bir toprağa vurur. Kaldırdığında eline bulaşan fazlalığı silkelemek için ellerini hafifçe birbirine değdirdikten sonra iki eliyle yüzünün tamamını mesheder. İkinci kez ellerini toprağa vurup sol elin iç kısmıyla sağ elini dirseklere kadar mesheder, sonra sağ eliyle de aynı şekilde sol elini mes heder ve iki elin parmaklarını hilaller. Teyemmüm boyunca Allah zikri dışında başka bir şeyle meşgul olmaz. Böylece ister abdest isterse gusül için olsun teyemmümü tamamlanmış olur. Bu mezhebe göre teyemmümde organların meshi arasında ve teyemmüm ile onunla eda edilecek ibadet arasında muvâlât (çabuk davranmak, ara vermemek) şart, eller için toprağa ikinci kez dokunmak, ellere bulaşan tozu organlara nakl etmek, kolları dirseklere kadar mesh etmek ve sıralamaya riayet etmek ise sünnettir. Kibleye yönelmek, besmele çekmek, misvak kullanmak, zikirleri okumak ve ihtiyarî vaktin başlangıcında teyemmüme başlama hususları da menduptur.¹⁴⁶

Şâfiî mezhebine göre teyemmümün yapılışı şöyledir: Kişi yönünü kibleye çevirerek besmele çekip, misvak kullanır. Parmaklar ayrık vaziyette iki elinin avucuyla toprağa dokunur. Ellerini topraktan kaldırıp fazla toz bulaşmışsa hafifçe üfürür. Sonra yapacağı ibadeti mübah kılmak niyetiyle üst taraftan başlayarak yüzünün tamamını mesh eder. Varsa ellerde yüzük vs. çıkarıp parmaklar ayrık vaziyette tekrar elleriyle toprağa dokup bu sefer sol eliyle parmak başlarından başlayarak sağ elini dirseğe kadar, sonra da sağ eliyle sol elini aynı şekilde mesh eder. Yüz ve elleri mesh ederken gurre ve tahcil yapar. Abdest sırasında okunan duaları teyemmüm sırasında da okuyabilir. Teyemmüm bitince kelime-i şهادet getirip abdest sonrası duaları okur. Bu şekilde tertibe ve muvâlâta riayet edilerek teyemmüm tamamlanmış olur. Abdest olsun, gusül olsun ya da hayız ve nifâs için olsun teyemmümün kamil şekli budur.

---

selahuddin b. Muahammed Uveyde, *Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, 2. Baskı, Beyrut, 2005, I, 41; Cezirî, *Mezahibü'l-erba*, I, 212-213.

¹⁴⁶ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 145; Abderî, *et-Tac ve 'l-iklîl*, I, 348; Hattab, *Mevahibu'l-celil*, I, 522; Cezirî, *Mezahibü'l-erba*, I, 206-216; İbn Cüzey, *el-Kevanîni'l-fikhiyye*, I, 30.

Burada niyet ile tertip farz, kıbleye yönelmek, besmele çekmek, misvak kullanmak, yüzün meshine üst taraftan başlamak, ellerin meshine parmaklardan başlamak, önce sağ sonra sol eli mesh etmek, gurre ve tahcil yapmak, bitince kelime-i şehadet getirip duaları okumak ise teyemmümün sünnetlerindedir. Şâfiî mezhebinde teyemmümün sünnetleri ile mendupları aynıdır.¹⁴⁷

Hanbelî mezhebine göre teyemmümün yapılışı şöyledir: Kişi niyet edip besmele çeker sonra parmaklar açık vaziyette yüzük vb. varsa çıkarır ellerin avuçlarıyla temiz toprağa dokunup bununla yüzünün tamamını mesheder. Tekrar ellerini toprağa vurup bu sefer de sol el ile sağ eli, sağ el ile de solu dirseklere kadar mes heder. Sonra da parmaklarını hilaller. Şayet teyemmüm küçük hadesten dolayı yapılıyorsa burada tertib ve muvalata riayet gerekli (farz) olur.

Hanbelîlerde besmele çekmek, yüzüğü çıkarmak, dirseklere kadar kolları meshetmek¹⁴⁸ ve teyemmümü muhtar vaktin sonuna kadar ertelemek sünnettir. Onlarda da Şâfiîlerde olduğu gibi sünnet ile mendup aynı şeydir. Hanbelîlerden besmelenin vacip olduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁴⁹

1.11. Teyemmümü Bozan Durumlar

1.11.1. Abdesti Bozan ve Guslü Gerektiren Şeyler

Teyemmümü bozan şeylerin başında abdesti bozan ve guslü gerektiren şeyler gelir. Çünkü aslı (abdest, gusül) bozan şey onun bedelini (teyemmüm) de bozar. Gusül için teyemmüm eden kişinin abdesti bozulduğunda cünüplüğü geri dönmez sadece abdestsiz olur (küçük abdest mânasında). Suyu bulana kadar abdeste bedel olan teyemmümle ibadetini yapabilir. Sonra suyu bulduğunda gusül niyetiyle onu kullanır.¹⁵⁰

1.11.2. Özrün Ortadan Kalkması

Teyemmümü bozan durumlardan biri de teyemmümü mübah hale getiren özrün ortadan kalkmasıdır; su yolundaki tehlikenin ortadan kalkması, hastalığın

¹⁴⁷ Mustafa Buğa vd., *el-Fıkhu'l-menhecî*, I, 94-95; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 206-216.

¹⁴⁸ bkz.141 Nolu dipnot.

¹⁴⁹ Buhutî, *er-Ravdü'l-murbi'*, trs., I, 42; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 206-216; Şenkîti, *Şerhu zadi'l-müstenki'*, Erişim: [http://www.islâmweb.net.], Erişim Tarihi: 10/05/2019.

¹⁵⁰ Kârî, *Fethu babi'l-inaye*, I, 116; Mahmud Tahmaz, *el-Fıkhu'l-hanefî*, I, 160-161; Abderî, *et-Tac ve'l-iklîl*, I, 356; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 34; en-Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. eş-Şeref, *Revdetü'talibîn*, nşr, el-Mektebü'l-islamî, Beyrut, 1405, I, 115; Muhammed Zuhaylî, *el-Mu'temed fi'l-fıkhu's-Şâfiî*, Daru'l-Kalem, 5. Baskı, Dımaşk, 2015, I, 111-113; Buhutî, *Keşşafu'l-kına'*, I, 166.

iyileşmesi, havanın ısınması, suyu temin için gereken alet ve edevatın bulunması, mahpus olanın serbest kalması vs.¹⁵¹

1.11.3. Suyun Bulunması, Onu Kullanmaya Muktedir Olunması

Teyemmümü bozan bir diğer husus da suyun bulunması veya onu kullanma imkanına kavuşulmasıdır. Hanefî ve Malikî mezheplerine göre bulunan su en az bir defaya yetecek miktarda olmalıdır. Şayet yetersiz ise; abdest veya gusle yetmeyecekse o takdirde bu su yok hükmündedir ve mükellef teyemmüme başvurabilir. Şâfiî ve Hanbelîlerde ise yetersiz olsa dahi bu su yettiği yere kadar kullanılır. Kalan yerler için de teyemmüm alınır. Diyelim abdest alması gereken kişi su buldu ama bu suyla abdest almaya çalışsa bu su yüz ve ellere yeter fakat başın meshi ve ayaklar kalır. Bu kişi yüzünü ve ellerini bu suyla yıkar. Başın meshi ve ayaklar için ise teyemmüm alır. Keza cünüp olan kişi suyu bulur ama bulunduğu su gusle yetmeyecekse bu suyu hiç kullanmadan teyemmüm başvurabilir.¹⁵²

Bu saydıklarımız mezheplerin ittifakla kabul ettikleri sebeplerdir. Bunlar dışında bir de bazı mezheplerin kendilerine özel ileri sürdükleri sebepler vardır. şöyle ki;

Malikî mezhebine göre hem teyemmüm edilecek organlar hem de teyemmüm ile onunla eda edilecek ibadet arasında muvâlât şart olduğu için kişi teyemmüm aldıktan sonra hemen ibadete başlamaz araya fasıla girerse teyemmümü bozulur.¹⁵³

Şâfiî mezhebine göre teyemmümü bozan hususlardan biri de irtidat (İslâmdan çıkma)'dır. Teyemmüm etmiş bir kimse dinden çıkarsa başka bir sebep olmasa da sırf irtidat ettiği için teyemmümü bozulur. Kısa süre sonra tekrar İslâma döndüğünde bir ibadet yapmak isterse yeniden teyemmüm alması gerekir.¹⁵⁴

Hanbelî mezhebine göre teyemmüm, kılınacak namazların sayısııyla değil vakitle sınırlı olduğu için vaktin çıkması da onlar nezdinde teyemmümü bozan durumlardandır. Mesela öğle namazı için teyemmüm eden kimse bu teyemmümle öğlenin farzıyla beraber kazaya kalmış başka farzları da kılabilir veya cemederek

¹⁵¹ Kasânî, *Bedâiu's-senai*, I, 51; Malik b. Enes, *el-Mudevvene*, I, 148; Nevevî, *Revdetü'talibîn*, I, 115; Buhutî, *Keşşafu'l-kına*, I, 166; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 218.

¹⁵² Kasânî, *Bedâiu's-senai*, I, 52; Malik b. Enes, *el-Mudevvene*, I, 149; Karavî, *el-Hulasatü'l-fikhiyye*, I, 34; Şirazî, *el-Muhzzeb*, I, 34; Nevevî, *Revdetü'talibîn*, I, 115; Buhutî, *Keşşafu'l-kına*, I, 166; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 218-219.

¹⁵³ İbn Cüzey, *el-Kevanînü'l-fikhiyye*, I, 30; Cezirî, *Mezahibi'l-erbea*, I, 197-200; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islamî*, I, 606.

¹⁵⁴ Şirbinî, *el-İknâ*, I, 83; Muhammed Zuhaylî, *el-Mu'temed*, I, 113.

öğle ile ikinci farzlarını da aynı teyemmümle kılabilir. Ama öğlenin vakti çıkıp ikinci vakti girdiğinde hades hali meydana gelmezse dahi teyemmümü hükümsüz olur ve ikinci için yeni bir teyemmüm almalıdır.¹⁵⁵

1.12. Abdest Alınacak Suyu ve Teyemmüm Edilecek Toprağı Bulamayan Kişinin Durumu

Ağır bir hastalığı olan veya teyemmüm edilecek toprak cinsinden bir şeyin bulunmadığı bir yerde hapsedilen insan, namaz vakti geldiğinde hem abdest almaktan hem de teyemmüm etmekten mahrumdur. Peki her helükarda insanı namazdan sorumlu tutan ve aynı zamanda kimseyi de gücünün yettiğinden fazlasıyla mükellef kılmayan dinimizin bu insana sunduğu çözüm nedir?

Bu kimsenin durumuna, konuyla ilgili mezheplerin görüşlerini ayrı ayrı vererek bir izahat getirmeye çalışalım. Dört büyük mezhepten üçü bu kişinin bu durumda da namaz kılması gerektiğini söylerken, Malikî mezhebi bu konuda farklı bir yaklaşım sergiler. Bundan dolayı önce Malikî mezhebinin görüşünü özetleyip sonra diğer mezheplerdeki detaylara geçelim.

Malikî mezhebine göre namaz, su ve toprağı bulmaktan aciz olan kimseden tamamen sakit olur (düşer). Dolayısıyla bu kişi daha sonra bu imkanlara kavuştuğunda bu sürede geçen namazlarını kaza etmekle de mükellef değildir. Mezhepte mutemed olan görüş budur.¹⁵⁶

Hanefî mezhebine göre ister cünüp ister abdestsiz olsun bu durumda kalan kişinin namazı zimmetinden düşmez. Hem abdest almaktan hem de teyemmüm yapmaktan aciz olan bu kişi namaz vakti geldiğinde eğer daha vakit çıkmadan bu iki imkandan birine kavuşma ümidi yoksa ve vaktin çıkıp namazın kazaya kalacağını biliyorsa bu durumda abdestsiz ve teyemmümsüz olarak namazı kılması vacip olur. Bu namaz, şekilden ibaret bir namaz olacaktır; istikbal-i kıble yapar, rükûa varır, secdeyi yapar. Ama niyet etmez, Kur'an kıraati yapmaz, sübhaneke ve tahiyat dualarını okumaz. Bu uygulama vakte hürmeten yapılır. Böylece kişi akli başında iken namazı ihmal etmemiş, dolayısıyla günaha girmemiş olur. Ancak farziyyet zimmetinden düşmez. Daha sonra abdest alınacak suya veya teyemmüm alınacak toprağı kavuştuğunda bu süreçte geçen namazlarını yeniden edâ edecektir.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Buhutî, *Keşşafu'l-kına*, I, 166.

¹⁵⁶ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 346.

¹⁵⁷ Haskefî, *Dürrü'l-muhtâr*, I, 252-253; Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 219-220.

Şâfî mezhebine göre abdest alacak suyu olmayan ve ona alternatif olan teyemmüm için toprak da bulamayan bir kimse namaz vakti girdiğinde abdestsiz olarak niyet edip namazını edâ eder. Bu namazda kıraat olarak fatiha dışında başka bir şey okumaz. Daha sonra suya kavuştuğunda ya da toprağı bulduğunda abdest alarak/teyemmüm ederek bu sürede geçen namazlarını îade yoluna gider.¹⁵⁸

Hanbelî mezhebine göre hem su hem de temiz topraktan mahrum olan mahpus, ağır derecede hasta vb. kişiler namaz vakti girdiğinde vakit boyunca bu durumun ortadan kalkmayacağını bildikleri zaman abdestsiz olarak namazlarını kılacaklar ve bu şekilde kıldıkları namazlarını daha sonra îade de etmeyecekler. Uçak yolculuğu esnasında bu durumla karşılaşan kişiler de aynı yolu izlerler. Kişi bu namazda yalnızca farzlarla sıhhat şartlarını yerine getirir. Sünnet ve mendupları yapmaya çalışmaz.¹⁵⁹

1.13. Teyemmümlünün İmameti

Teyemmümlü bir kimse ferdi olarak ibadetini edâ edebildiği gibi, cemaatle de edâ edebilir. Kendisi gibi teyemmümlü olan birilerine imamlık yapabildiği gibi, yine teyemmümlü birisine iktida edip cemaat da olabilir. Buraya kadar bir sıkıntı olmadığı gibi mezhepler arasında bir ihtilaf da söz konusu değildir. Ancak bu noktada akla takılan, bu kişi abdestli olanlara da namaz kıldırabilir mi; yani abdestli birinin arkasında cemaat olabildiği gibi böyle bir cemaate imam da olabilir mi sorusudur. Bu konudaki mezheplerin görüşleri şöyledir:

Hanefî mezhebinde bu hususta iki farklı görüş ortaya konmuştur. Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'un görüşüne göre -ki, bu görüş aynı zamanda İbn Abbas (r.a)'a nispet edilen bir görüştür- teyemmümlü kimse abdestliye namaz kıldırabilir. Çünkü teyemmümlü kimse mestlere mesheden kimse gibidir. Onun ayaklarını yıkayanlara imameti caiz olduğu gibi, bunun da abdestlilere imameti caizdir.¹⁶⁰ Bir diğer delilleri sahabeden Amr b. el-As (r.a)'ın hadisidir. Resulullah (s.a.v) Amr'ı (r.a) bir askeri birliğe komutan tayin etmişti. Döndüklerinde onlara Amr'ın idaresini sordu. Arkadaşları, iyiydi. Ancak bir gün namazı cünüplü iken kıldırdı diye cevap verdiler". Hz. Peygamber (s.a.v) de neden böyle yaptığını ona sordu. Amr, "soğuk bir gecede

¹⁵⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, s. 60; ed-Dimyâtî, Ebû Bekr b. Muhammed Şeta, *Haşiyetü İanetü't-talibin*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., I, 99; Cezirî, *Mezahibü'l-erba*, I, 219-220.

¹⁵⁹ Buhutî, *Keşşâfî'l-kinâ*, I, 272; Şenkîti, *Şerhu Zadi'l-Müstenka*, 19, 19, Erişim: [http://www.islâmweb.net.], Erişim Tarihi: 11/06/2019.

¹⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 202.

ihtilam oldum. Yıkandığım takdirde hastalanıp ölmekten korktum. Oysa Rabbimiz "...kendinizi bile bile ölüme atmayınız..."¹⁶¹ diye buyuruyor. Bunun için teyemmüm yaparak arkadaşlarıma namaz kıldırırım” dedi. “Resûl-i Ekrem (s.a.v) bu cevap karşısında bir şey demeden sadece gülümsedi.”¹⁶² Şeyhayn (Ebû Hanife ile Ebû Yusuf) bu hadisten yola çıkarak teyemmümlü kimsenin abdestli kimseye imamlık yapabileceğini söylemişlerdir. İmam Muhammed ise, teyemmüm ancak zaruret durumunda abdestin yerine geçer diyor. Onun için teyemmümlü kişi abdestliye imamlık yapamaz diye şeyhayne muhalif bir görüş ortaya koymuştur. Bu görüş aynı zamanda Hz. Ali (r.a) 'ye nispet edilen bir görüştür.¹⁶³

Malikî mezhebine göre teyemmümlünün abdestliye imameti mekruh olmakla beraber caizdir.¹⁶⁴

Şâfiî mezhebine göre ayaklarını yıkayan kişi mestlere mesh edene tabi olabildiği gibi abdestli olan kişi de teyemmümlü olana namazda tabi olabilir. Bu caizdir. Ancak bu teyemmümlü namazını iade ile mükellef olanlardan biri olmamalıdır. Mesela soğuktan ötürü teyemmüm eden kişi daha sonra bu namazı iade etmelidir. Keza mukîm kimse suyun yokluğundan teyemmüm etmişse bu kişi daha sonra suya kavuştuğunda bu namazı iade etmelidir. İşte böyle bir teyemmümlüye iktida caiz değildir. Ama seferî olan teyemmümlünün imameti caizdir.¹⁶⁵

Hanbelî mezhebinin konuyla ilgili görüşü diğer mezheplerin görüşünden farklı değildir. Nitekim ayakları yıkayanın mesh edene, kaza edenin edâ edene, bu günün öğle namazını kılanın başka bir günün kazaya kalmış öğle namazını kılan iktidası sahîh olduğu gibi abdestlinin de teyemmümlüye iktidası sahîhtir.¹⁶⁶

1.14. Bir Teyemmümle Edâ Edilebilen Farz İbadetlerin Sayısı

Teyemmümün zarurî bir taharet olması, onunla ifâ edilebilen ibadetlerin durumuyla alakalı fukaha nezdinde farklı bir takım yaklaşımların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kişi aldığı abdestle farz, vacip, nafîle fark etmeksizin her ibadeti edâ edebildiği gibi bir veya birkaç farzı da edâ edebilir ve abdesti bozulmadığı sürece iki veya daha fazla vaktin farzını da aynı abdestle kılabilir. Ama abdestin

¹⁶¹ Nisâ, 4/29.

¹⁶² Ebû Davûd, *Sünen*, 1, Teyemmüm, 127, h. no: 334, (I, 132).

¹⁶³ Serahsî, *el-Mebcut*, I, 202-2016.

¹⁶⁴ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 150; Karafî, *ez-Zahîre*, II, 253.

¹⁶⁵ Şirbînî, *el-İknâ*, I, 166; Muhammed Zuhaylî, *el-Mu'temed*, I, 110-111.

¹⁶⁶ Heccavî, *el-İknâ*, I, 170.

bedeli olan teyemmüm için bu hususlarda farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan biri de onunla kılınabilen farz namazların sayısıdır. Bu hususta mezhepler nezdinde biri Hanefîlere, diğeri cumhura ait olmak üzere iki farklı görüş ortaya çıkmıştır.

1. Hanefî mezhebine göre teyemmüm mutlak bir bedel olduğu için hades halini ortadan kaldırır. Dolayısıyla teyemmüm, su bulunmadığı veya hades hali vuku bulmadığı sürece vakitle ya da başka bir şeyle kayıtlanamaz. Abdestle yapılabilen her ibadet teyemmümle de yapılabildiği gibi, onunla edâ edilebilen namazların sayısında da bir sınırlama yoktur. Kişi aldığı tek bir teyemmümle farzla beraber istediği kadar nafîle ibadet de yapabilir iki veya daha fazla farz namaz da kılabilir.¹⁶⁷

2. Cumhur (Malikî, Şâfî ve Hanbelîlere) göre teyemmüm mutlak değil zarurî bir bedeldir. Dolayısıyla hades hâlini ortadan kaldırmaz. Çünkü onlara göre, Ebu Zerr' hadisindeki "...suyu bulduğun zaman onu tenine dokundur. O senin için daha hayırlıdır."¹⁶⁸ ifâdesinden anlaşılıyor ki, şayet teyemmüm mutlak bir bedel olsaydı hades hâlini ortadan kaldırırdı. Daha sonra su bulunduğunda ona başvurmaya gerek kalmazdı. İşte bu yaklaşımlarından ötürü bu mezhepler bir takım kayıtları öne sürerler. Onlara göre namaz vakti girmeden teyemmüm alınmaz. Vakit girdikten sonra alınan teyemmümle edâ edilecek ibadetlerde de bir sınırlama söz konusudur.¹⁶⁹

Malikîler ve Şâfîîlere göre insan bir teyemmümle ancak bir farzı edâ edebilir. Birden fazla farz namaz veya farz namazla beraber farz tavaf vb. bir ibadeti yapmak istediğinde yeniden bir teyemmüm alması gerekir. Ama farzın yanında istediği kadar nafîle namaz kılabilir. Ancak bu noktada iki mezhebin ihtilafa düştüğü bir husus vardır. Malikîler farzın yanında istendiği kadar nafîle namaz kılınabilir derken ilk kılınanın farz olmasını şart koşarlar. Onlara göre kişi aldığı teyemmümü ile vaktin farzını kıldıktan sonra bu teyemmümüyle istediği kadar nafîle namaz da kılabilir. Ama önce nafîle kılmışsa bu teyemmümü hükümsüz olmuştur. Farz için yeniden teyemmüm alması gerekir. Şâfîîler ise bu noktada bir öncelik şartı öne sürmezler. Onlara göre alınan teyemmümle bir farzla beraber istendiği kadar nafîle de kılınabilir. Bu nafîleler ister farzdan önce ister farzdan sonra olsun fark etmez.¹⁷⁰

Hanbelîler, Malikîler ve Şâfîîler gibi teyemmümü zarurî bir bedel olarak kabul etmekle beraber, teyemmümle kılınabilen farzların sayısı noktasında farklı bir

¹⁶⁷ Merğınanî, *el-Hidaye*, I, 27; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islami*, I, 565.

¹⁶⁸ Beyhakî, *es-Sünen*, I, 322.

¹⁶⁹ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 317-318; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 100; Buhutî, *Keşşafü'l-kınâ*, I, 176-177.

¹⁷⁰ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 317-318; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 100-102.

yaklaşım sergilerler. Şöyle ki, bu mezhepte teyemmüm farzla değil vakitle sınırlıdır. Ayrıca vakit girmeden teyemmüm alınmaz. Vakit içinde alınan teyemmümle de o vaktin farzı, onunla beraber varsa kazaya kalmış başka farzlar ve seferîlik durumu söz konusu ise iki vaktin farzları cem edilerek aynı teyemmümle kılınabilir. Vakit çıktığında hades hali vaki olmamışsa dahi teyemmüm bozulur ve ikinci vakit için yeni bir teyemmüm alınmalıdır. Alınan teyemmümle farzla beraber istendiği kadar nafîle de kılınabilir.¹⁷¹

1.15. Teyemmümle Kılınan Namazların Nihâî Durumu

Teyemmüm, ister Hanefîlerin kabul ettiği gibi mutlak, isterse cumhurun kabul ettiği şekilde zarurî bir bedel olsun her halükarda farklı mazeretlerden dolayı ortaya çıkmış arızî (geçici) bir çözümdür. Bu durumun tabii bir sonucu olarak onunla edâ edilen ibadetlerin nihâî durumuyla alakalı fukaha arasında bir iki noktada ittîfâk varken bir kaç noktada ihtilaf söz konusu olmuştur. Kimisi daha sonra bu namazların iadesini veya kazasını gerekli görürken kimisi de aksi yönde görüş beyan etmiştir. Biz burada önce ittîfâkın olduğu noktalara değinip daha sonra ihtilaf noktalarını ele alıp mezheplerin konuyla ilgili yaklaşımlarını aktarmaya çalışacağız.

1.15.1. Mezheplerin İttîfâk Ettiği Noktalar

1.15.1.1. Teyemmüm Alındıktan Sonra Namaza Başlamadan Suyun

Görülmesi ya da Kullanılmasına Güç Yetirilebilmesi

Dört mezhebin ittîfâkıyla bu teyemmüm hükümsüz olur ve namaz ancak abdestle sahîh olabilir. Çünkü bu durumda henüz maksada (kendisi için teyemmüm alınan namaz) başlanmadan özür ortadan kalkmıştır.¹⁷²

1.15.1.2. Suyun Yokluğundan Dolayı Teyemmüm Eden Seferî Kimsenin Vakıt Çıktıktan Sonra Suyu Görmesi

Cumhur-u fukahaya göre seferî (yolcu) olan kimsenin bu mazeretten dolayı teyemmümle kıldığı namazları sahîhtir, daha sonra suyu bulduğunda bu namazları yeniden kılmasına gerek yoktur. Çünkü mükellef o sırada kendisinden isteneni gücü nisbetinde yerine getirmiştir.¹⁷³

¹⁷¹ Buhutî, *Keşşafü'l-kınâ*, I, 176-177.

¹⁷² Nevevî, *el-Minhac*, I, 59; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islâmî*, I, 604.

¹⁷³ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islâmî*, I, 578.

1.15.2. Mezheplerin İhtilafa Düştüğü Noktalar

1.15.2.1. Suyun Yokluğundan Dolayı Teyemmümle Namazını edâ Eden Mukîm Kimsenin Vakit Çıktıktan Sonra Suyu Görmesi

Mezheplerin bu mesele ile ilgili ihtilafı iki görüş halinde karşımıza çıkmaktadır. Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre bu mazeretten ötürü namazını teyemmümle edâ eden mukim kimsenin namazı da seferî kimsenin namazı gibi sahihtir, daha sonra îâdesine gerek yoktur. Şâfiîlere göre ise bu mazeretten ötürü namazını teyemmümle edâ eden mukim kimse suyu bulduğunda velev ki vakit çıkmış olsun bu namazı îâde etmekle mükleffir. Çünkü suyun bulunmaması ikamet haline nazaran nadir bir durumdur.¹⁷⁴

1.15.2.2. Namazda İken Suyun Bulunması

Bu meselede mezhepler tarafından ortaya konan iki görüş vardır. Birincisi Hanefîler ve Hanbelîlerin görüşü, ikincisi ise Şâfiîler ve Malikîlerin görüşüdür.

Hanefî ve Hanbelîlerin görüşüne göre her hangi bir nedenden dolayı teyemmüm edip namaza başlayan kişi namazda iken suyu görse veya onu kullanmaya güç yetirecek duruma gelse teyemmümü bozulur ve kılmakta olduğu namazı geçersiz olur. Bu kişi namazını kesip abdest alacak ve bu namazı abdestle kılacaktır. Çünkü asıl olan, namazı abdestle edâ etmektir. Teyemmüm ise bir özürden dolayı abdestin bedeli olarak ortaya çıkmıştır. Onu mübah kılan özür ortadan kalkınca teyemmümün bedeliyeti de ortadan kalkar. Bu durumda teyemmümle devam edip kılınan namaz kişinin zimmetinde kalır ve daha sonra kaza edilmesi icap eder.¹⁷⁵

Malikî ve Şâfiîlerin görüşüne göre suyun bulunmamasından veya bulunup da kullanılmamasından ötürü teyemmüm edip namaza başlamış kimse namazda iken suyu görse veya teyemmümü mübah kılan mazereti ortadan kalksa teyemmümü bozulmadığı gibi namazı da sahihtir. Çünkü kendisine teyemmümle namaza başlamaya izin verilmiştir. Asıl olan, bunun devam etmesidir. Kur'an-ı Kerimde: "Amellerinizi iptal etmeyiniz"¹⁷⁶ buyrulmaktadır. Burada başlanmış bir amel vardır ve doğru olan bu ameli bozmamaktır. Ayrıca suyun görülmesi veya özrün ortadan

¹⁷⁴ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islami*, I, 578.

¹⁷⁵ Kâsânî, *Bedâi'u's-senai*, I, 260; İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar*, II, 259; Şenkîti, *er-Revdü'l-murbi*, I, 42.

¹⁷⁶ Muhammed, 47/33.

kalkması hades sebebi değildir ki abdesti bozsun ve namazı geçersiz kılsın, diyorlar.¹⁷⁷ Ancak burada Şâfiîlerin Malîkîlerden de ayrıldığı bir nokta vardır. O da mukîm ile seferî ayrımını yapmalarıdır. Şafiîlere göre bu durumda seferî kimsenin teyemmümü ve namazı geçerli iken, mukîm için durum farklıdır. Bu kişi özrü ortadan kalktığı gibi teyemmümü bozulur ve namazını kesip abdest alarak yeniden namazını kılmalıdır.¹⁷⁸

Şâfiîler için burada bir çelişki göze çarpmaktadır. Seferî kimse için açıklama yaparken suyun görülmesi hades sebebi değildir derler. Madem böyle bir prensip vardı o zaman bu prensip orada seferî için geçerli iken mukîm için neye göre geçersiz oldu. Bizce Şâfiîlerin bu görüşü de ruhsat anlayışıyla çelişen yaklaşımlarından bir diğeridir.

1.15.2.3. Namaz Teyemmümle Kılındıktan Sonra Daha Vakit Çıkmadan Suyun Bulunması Veya Kullanılmasına Muktedir Olunması

Bu noktadaki ihtilaf, dört mezhepten ziyade daha çok cumhur ile Şâfiîler arasında cereyan etmektedir. Biz burada önce cumhurun sonra da Şâfiîlerin yaklaşımını aktarmak suretiyle konuyu izah etmeye çalışacağız.

Cumhurun görüşüne göre suyun bulunmamasından veya bulunup da çeşitli sebeplerden dolayı kullanılmamasından ötürü teyemmüm alan kimse teyemmümle namazını edâ ettikten sonra, daha vakit çıkmadan suyu bulursa ya da teyemmüme ruhsat doğuran özrü ortadan kalkarsa namazını geçerli bir taharet (teyemmüm)'le kıldığı için yeniden abdest alıp bu namazı iade etmek mecburiyetinde değildir. Çünkü suyun yokluğunda veya bir özrün bulunmasından sebep teyemmüm normal bir taharet aracıdır ve kişi o sırada gücünün yettiğini yerine getirmiştir. O halde kişiyi kıldığı namazı tekrar kılmakla mükellef tutmak teyemmümün meşrûiyet gerekçesiyle çelişmektedir. Çünkü ister suyun yokluğundan isterse başka bir nedenden ötürü teyemmüme başvurmuş olsun her halükarda bu insanın bir mazereti var ve teyemmüm onun bu mazeretine binaen ortaya çıkmış bir ruhsattır. Şayet kılınan namaz kişinin zimmetinden düşmüyorsa o zaman teyemmümün ruhsat oluşunun bir anlamı kalmaz. Burada kişinin mukîm ya da seferî olması farketmediği gibi, suyun yokluğu dışındaki mazeretin çeşidi de bir farklılık doğurmaz. İster hastalıktan isterse soğuk vb. bir nedenden dolayı teyemmüm alınmış olsun her

¹⁷⁷ Kurtubî, *el-Kafi*, I, 184; Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 310.

¹⁷⁸ Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 310-3015.

halükarda bu namaz geçelidir ve iadesi gerekmez.¹⁷⁹ Bu konudaki delilleri ise şunlardır:

Ebû Said'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

“İki kişi bir yolculuğa çıkmış, namaz vakti gelmişti. Yanlarında su yoktu. Temiz bir topraktan teyemmüm edip namazlarını eda ettiler. Sonra vakit çıkmadan suyu buldular. Biri abdest alıp namazını iade etti, diğeri ise iade etmedi. Sonra Resulü Allah (s.a.s.)'ın yanına vardıklarında ona durumu anlattılar. Resulü Allah (s.a.s.) namazını iade etmeyene: “Sen sünnete isabet ettin. Kılmış olduğun namaz sana yetti” demiş; namazı iade edene de: “Senin için iki defa ecir vardır diye buyurmuştur.”¹⁸⁰

Bu hadis-i şerifte namazını iade etmeyen kişiye hitaben “*Sen sünnete isabet ettin*” sözü bu durumda kılınan namazın zimmetten düştüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Keza iade yoluna giden sahabiye dönük “*Senin için iki defa ecir vardır*” ifâdesi de teyemmümle kılınan bu namazın geçerli olduğunu ve iadesinin zorunlu olmadığını beyan etmektedir. Yine rivayet olunur ki İbn Ömer (r.a) Medine evlerini gördüğü halde teyemmümle ikinci namazını kılmış, sonra güneş daha yüksekte iken şehre girdiği halde namazını iade etmemiştir.¹⁸¹

İbn Ömer gibi Resulü Allah (s.a.v)'ın sadece ibadetini değil; yürüyüşünden oturup kalkmasına kadar her hal ve hareketini takip eden, takvasıyla meşhur bir sahibinin meseleyle ilgili bu uygulaması son derece önemlidir. Ayrıca teyemmümlü kimse kendisine emredileni yapmış ve emredildiği gibi namazını kılmıştır. Haliyle onun için namazın iadesi gerekmemelidir.

Hanefî, Malikî ve Hanbelîlerin bu mesleyle ilgili genel yaklaşımları bu şekildedir. Ancak detay sayılabilecek bir iki hususta aralarında görüş ayrılığı da söz konusu olmuştur. Mesela Hanefîler, suya ulaşamadığı için teyemmümle namazını edâ eden hapisteki kişi için, şayet sefer halinde iken bu durumu yaşamışsa namazı geçerlidir, iade veya kazaya gerek yoktur; ama ikamet halinde iken bu durumu yaşamışsa o zaman bu namazı iade etmesi gerekir demişlerdir.¹⁸²

¹⁷⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 201; Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 145; Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 326; Şenkîfî, *er-Revdu'l-murbi'*, I, 39.

¹⁸⁰ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, Teyemmüm, 129, h. no: 338, (I/133).

¹⁸¹ ed-Darekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer el-Bağdadî, *Sünenü'd-Darekutnî*, thk., Seyyid Abdullah Haşim Yemanî el-Medenî, Daru'l-ma'rife, Beyrut, 1966, I, 186.

¹⁸² Serahsî, *el-Mebsut*, I, 220.

Malikîler de, teyemmümle namazını edâ eden kimsenin, şayet suyu arama vb. hususlarda bir kusur veya ihmali söz konusu ise, vakit içinde suyu bulduğunda namazını iade eder demişlerdir. Mesela suyun bulunamayacağı zannıyla teyemmüm alıp namazını kılsa sonra yakın çevresinde veya yükleri arasında su bulursa ya da tehlike olduğu düşüncesiyle teyemmüme başvurmuş ama sonra tehlikenin olmadığı anlaşılınca veyahut da vaktin ortasında teyemmüme başvurmaları gereken hasta ve bir tehlikeden korkan kimselerin vaktin başında teyemmümle namazı kılmışlarsa vakit içinde suya kavuştuklarında namazlarını iade etmeleri gerekir.¹⁸³

Şâfiî mezhebi bu meseleyi epeyce detaylandırır. Şöyle ki; teyemmümle namazını kılan kimse namazı bitirdikten sonra daha vakit çıkmadan suyu bulursa durumuna bakılır; Şayet mukîm ise bu namazı iade etmesi icap eder. Çünkü suyun bulunmaması ikamet haline nazaran nadir bir durumdur. Dolayısıyla unutulmuş bir necasetle kılınan namaz zimmetten düşmediği gibi bu namaz da zimmetten düşmez, iadesi gerekir diyorlar. Aynı gerekçeye binaen vakit boyunca su bulunmazsa dahi bu namaz daha sonra kaza edilecektir.¹⁸⁴ Fakat zayıf görüş olarak ifade edilmekle birlikte Nevevî'nin de tercih ettiği söylenen bir diğer görüşe göre bu şekilde kılınan namazın iadesi/kazası gerekmez. Çünkü bu durumdaki kimse gücünün yettiği şeyi yerine getirmiştir.¹⁸⁵

Şâfiîlere göre bu mazeretten dolayı namazını teyemmümle kılan kişi yolcu ise bu namazı daha sonra iade etmesi gerekmez. Zira seferde suyun bulunmaması genelde karşılaşılan bir durumdur. Ancak bu yolcunun ma'siyet (günah) için yola çıkmamış olması gerekir. Eğer kişi bu yolculuğunda masiyet peşinde ise esahh kavle göre bu namazı iade edecektir. Çünkü âsi kimse ruhsata ehil değildir.¹⁸⁶ Bir diğer görüşe göre ise seferinde âsi olan kimselerin de teyemmümle kıldıkları namazlarını kaza etmeleri gerekmez. Zira teyemmüm seferde farz olduğundan azimete dönüşmüştür.¹⁸⁷

Cumhurun da bu yöndeki yaklaşımını göz önünde bulundurduğumuzda ikinci görüş olarak ortaya konsa da bu görüş daha isabetli görünmektedir. Çünkü ilgili nasslarda böyle bir ayırımı bulamıyoruz.

¹⁸³ Malik b. Enes, *el-Müdevvene*, I, 145; Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 326-327.

¹⁸⁴ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 120.

¹⁸⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 120.

¹⁸⁶ Nevevî, *Ravdatü't-talibîn*, I, 121.

¹⁸⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 121.

1.15.2.4. Namazın Soğuktan Dolayı Teyemmümle Kılınmış Olması

Bir önceki meselede olduğu gibi bu meseledeki ihtilaf da cumhur ile Şâfiîler arasındadır. Cumhur suyun yokluğundan veya başka bir nedenden teyemmümle kılınan namazların iadesinin veya kazasının gerekmediğini söylerken Şâfiîler her bir sebep için ayrı bir değerlendirme yaparlar. Şâfiîler bir önceki meselede olduğu gibi bu meselede de mukîm ile seferî ayırımını yaparlar. Onlara göre, havanın soğuk olup suyu ısıtma imkanı olmadığından sağlığından endişelendiği için teyemmümle namazını edâ eden mukîm kimsenin bu namazı zimmetinden tamamıyla düşmez. Vakte hürmet gösterip teyemmümle namazını kıldığı için namazı ihmal etme vebalinden kurtulur; ama daha sonra feraha kavuştuğunda bu namazı kaza edecektir. Çünkü ikamet halinde bu durumla karşılaşmak nadirdir. Mukîm kişi genelde suyu ısıtacak malzeme bulmak veya abdest ve gusülden sonra ısınacak bir elbise edinme imkanına sahiptir.¹⁸⁸ Seferde iken soğuktan dolayı teyemmüm eden kimsenin durumuna gelince, Şâfiîler bu meselede iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir:

1. Mezhepte esahh (daha güçlü) görüş olarak kabul edilen bu görüşe göre bu namaz kaza edilecektir. Çünkü soğuk sıklıkla görülen bir durum olsa da suyu ısıtma imkanı bulamamak veya soğuktan korunacak elbise edinmemek sıklıkla karşılaşılan bir durum değildir.
2. Bu namazın kazası gerekmez. Çünkü Ammâr b. Yâsir (r.a)'den gelen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

“Ben cünüp oldum (yıkamak için) su bulamadım. (Teyemmüm yapmak amacıyla) toprağın içinde yuvarlanıp bütün vücudumu toprağa sürttüm. Sonra Resulü Allah (s.a.v)'a geldiğimizde kendisine durumu anlattık. Resulü Allah (s.a.v) ellerini toprağa vurup tozunu silkeledikten sonra yüzünü ve ellerini meshetti ve “bunu yapman senin için yeterli idi” diye buyurdu.”¹⁸⁹

Şâfiîlerden bu görüşü savunanlara göre, Hz. Peygamber (s.a.v) burada teyemmümün yapılışını Ammar (r.a)'a öğretirken teyemmümle kıldığı namazı kaza etmesi gerektiğini emretmemiştir. Şayet teyemmümle kılınan namaz mükellefin zimmetinde kalsaydı Resulü Allah bunu söylemekten imtina etmezdi.¹⁹⁰ Allah Resulü (s.a.v) böyle bir açıklamaya gerek duymadığına göre bu namazların iadesi/kazası

¹⁸⁸ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 123.

¹⁸⁹ Buharî, *es-Sahih*, 6, Teyemmüm, 333, (I/75).

¹⁹⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 122-123.

gerekmemektedir. Birinci görüş daha güçlü olarak ifade edilse de kanaatimizce ikinci görüşün delili daha kuvvetli görünmektedir.

1.16. Şâfiî Mezhebinin Cumhura Muhalif Görüşleri

Teyemmüm, cumhuru ulemanın ittîfâkıyla her hangi bir mazeretten dolayı abdestle ibadetlerini îfâ etmekten aciz olan mükellefler için bir ruhsat (kolaylık) olsun diye meşru kılınmıştır. Bu da İslâm dininin insan için bir kolaylık dini olduğunun açık bir göstergesidir. Nitekim konuyla ilgili ayet-i kerime de teyemmümün bir kolaylık olsun, Müslüman özründen dolayı dinini yaşama notkasında zorlukla karşı karşıya kalmasın diye meşru kılındığını açıkça ifâde etmektedir.¹⁹¹

Ancak bu ruhsatı kullanma aşamasında ve bununla edâ edilen ibadetlerin nihaî durumuyla alakalı hususlarda bazı alimlerin ileri sürdüğü içtihatlar onun meşrûiyet maksadıyla çelişir vaziyettedir. Bu tür yaklaşımlarla genelde Şâfiî mezhebinde karşılaşılır. Bu mezhebin konuyla ilgili cumhura muhalif görüşlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.16.1. Bir Teyemmümle Ancak Bir Farzın Edâ Edilebilmesi

Şâfiîlere göre bir teyemmümle ancak bir farz namaz edâ edilebilir. Bu mezhebe göre farz tavaf ve cuma hutbesi de farz namaz gibidir. Bir teyemmümle iki farz tavaf, bir farz tavaf ile bir farz namaz veya cuma namazı ile cuma hutbesi birleştirilemez. Bu mezhepte nezir (adak) de farz gibidir dolayısıyla iki nezri veya bir farz ile bir nezri bir teyemmümle kılmak doğru olmaz.¹⁹²

Bu meselede meşakkatin ortaya çıktığı birinci nokta aynı vakitte dahi olsa biri edâ diğeri kaza olmak üzere iki farzın bir teyemmümle kılınamamasıdır. Biri edâ diğeri kaza olmak üzere iki namazı veya kazaya kalmış iki farzı kılmak isteyen kimsenin iki ayrı teyemmüm alması gerekir. Bu görüş suyun yokluğunda anlaşılır gibi dursa da, hastalık vb. durumlarda mükellef için ciddi bir meşakkat doğurmaktadır.

Meşakkatin ortaya çıktığı bir diğer nokta da cuma hutbesiyle cuma namazıdır. Düşünün imam bir teyemmüm alıp hutbeyi okuyacak, hutbeyi bitirince namaza geçmek yerine ara verip bir teyemmüm daha alıp sonra namaza geçecek. Oysa bu mezhebe göre cuma hutbesi ile cuma namazının arasına fasıla girmesi hoş

¹⁹¹ Mâide, 5/6.

¹⁹² Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, II, 99-101.

karşılanmamıştır. Burada Malikîler de Şâfîler gibi düşünür. Hanbelîler ve Hanefîler ise teyemmümün geçerliliğini farzın sayısıyla sınırlı tutmazlar. Hanbelîlere göre kişi aldığı teyemmümle vakit içinde istediği kadar farz ve nafil kılabilir. Hanefîlere göre ise teyemmüm ne namaz sayısı ne de vakitle sınırlandırılmamıştır.¹⁹³

Bu konuda Hanefîlerin görüşü hem İslam'ın kolaylık prensibi hem de maslahat-ı nas (insanların yararı) ilkesi açısından daha isabetli görünüyor. Çünkü bu mezhebe göre bir teyemmümle, abdesti bozan bir durum olmadıkça veya özür ortadan kalkmadıkça kişi istediği kadar farz ve nafil ibadet edâ edebilir.¹⁹⁴

1.16.2. Teyemmümle Kılınan Namazların İadesi

Suyun bulunmaması nedeniyle teyemmüm edip namaz kılan kişi vakit çıktıktan sonra suyu bulursa cumhura göre bu namazı iade/kaza etmesi gerekmez.¹⁹⁵

Ancak teyemmümle namazı kıldıktan sonra, daha vakit çıkmadan suyu bulan veya teyemmümü mübah kılan özrü ortadan kalkan kimsenin durumu tartışmalıdır. Cumhura göre teyemmümle namaz kılındıktan sonra daha vakit çıkmadan su bulursa bu namazın yeniden kılınmasına gerek yoktur. Çünkü mükellef o sırada gücünün yettiği şekilde ibadetini îfâ etmiştir. Onu, edâ ettiği bir ibadeti tekrar edâ etmekle sorumlu tutmak İslâm'ın kolaylık anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Cumhur bu meselede mukîm-seferî ayrımı da yapmamaktadır¹⁹⁶

Ama Şâfî mezhebi bu meseleyi fazlaca detaylandırmaktadır. Bu mesele ile ilgili Şâfî uleması tarafından üç görüş ileri sürülmüştür. Birinci görüşe göre teyemmümle namaz kılan kişi şayet mukîm/evinde ise namazı bitirdikten sonra suyu gördüğünde bu namazı iade eder. Çünkü mukîm kimsenin böyle bir sıkıntıyla karşılaşması nadir bir durumdur. Mezhebin bu görüşü mükellef açısından meşakkate yol açacak mahiyettedir. Çünkü kişi elinde olmayan sebeplerle bu durumla karşı karşıya kalmışsa mazurdur ve teyemmümün amacı da mazeret sahibi kimseye bir çözüm/ruhsat sunmaktır. Madem kişiye bu ruhsattan yararlanarak ibadetini yerine getirme hakkı tanınmıştır o zaman onu meşru bir şekilde îfâ ettiği ibadeti yeniden îfâ etmekle sorumlu tutmak ne teyemmümün meşruiyet amacıyla ne de İslâm'ın kolaylık ilkesiyle bağdaşmamaktadır. İleri sürdükleri gerekçeleri de cumhurun delilleri

¹⁹³ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 343; Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I, 39; Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 317-318; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, I, 290; Buhutî, *Keşşafu'l-kına*, I, 166.

¹⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 205.

¹⁹⁵ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islami*, I, 606.

¹⁹⁶ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islami*, I, 568.

karşısında zayıf kalmaktadır. İkinci görüşe göre ki Nevevî'nin de tercih ettiği bir görüştür bu şekilde kılınan namazın iadesi/kazası gerekmez. Çünkü bu durumdaki kimse gücünün yettiği şeyi yerine getirmiştir. Üçüncü görüşe göre ise bu durumdaki kişinin namaz kılması gerekmez. Su bulununcaya kadar bekler.¹⁹⁷

Mesele ile ilgili cumhurun görüşünü de göz önünde bulundurduğumuzda ikinci görüş hem ruhsat anlayışı hem de dinin kolaylık ilkesiyle daha uyumlu görünmektedir.

Şayet bu kimse seferî ise Şâfiîlere göre namazını teyemmümle edâ ettikten sonra daha vakit çıkmadan suyu bulur veya mazereti ortadan kalkarsa namazını iade etmesi gerekmez. Çünkü seferde iken suyun yokluğundan teyemmümle namazlarını kılan iki sahabe daha vakit çıkmadan suyu bulduklarında biri abdestle namazını iade etmiş diğeri ise teyemmümle kıldığı namazla yetinip iade yoluna gitmemişti. Yanına vardıklarında durumu Peygamberimiz (s.a.v)'e bildirmişler, Peygamberimiz, iade edene “*sana iki ecir vardır*” derken iade etmeyene ise “*sen sünnete isabet ettin*” diye buyurmuştu. Kezâ İbn Ömer (r.a) seferde iken teyemmümle namazını kılmış daha vakit çıkmadan şehre vardığı halde namazını iade etmemişti. Bu iki hadisten de anlıyoruz ki bu namazın iadesi gerekmemektedir.¹⁹⁸

Ancak sefer ma'siyet içeriyorsa durum değişir. Bu takdirde kişi teyemmümle kıldığı namazlarını iade/kaza edecektir. Çünkü teyemmüm bir ruhsattır. Ruhsat da ma'siyete bina edilemez. Seferinde günah peşinde olan kimse namazları kasr (kısaltma) etme ve ramazan oucunu yeme ruhsatına ehil olmadığı gibi, teyemmüm ruhsatına da ehil değildir.¹⁹⁹

Mezhebin öne çıkmış görüşü olarak kabul edilen bu görüşün aksini söyleyen yine bu mezhebe ait başka bir görüş de vardır. Bu görüşe göre masiyet üzere (günah bir iş için) sefere çıkan kimselerin de teyemmümle kıldıkları namazlarını kaza etmeleri gerekmez. Zira teyemmüm seferde farzdır. Dolayısıyla azimet olur ve terki caiz değildir. Bu yüzden bu durumdaki teyemmüm kişinin muhayyer (yapıp yapmamakta serbest) olduğu kasr (namazları kısaltma) ve fitr (orucu yeme) ruhsatlarına kıyaslanamaz.²⁰⁰

¹⁹⁷ Nevevî, *el-Minhac*, s. 60; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 120.

¹⁹⁸ Nevevî, *el-Mecmu'*, I, 306; Ebû Dâvud, *Sünen*, 1, Teyemmüm, 129, h. no: 338, (I/133).

¹⁹⁹ Şirâzî, *el-Muhezzeb*, I, 37-38; Maverdî, *el-Havi'l-kebir*, I, 267.

²⁰⁰ Maverdî, *el-Havi'l-kebir*, I, 267; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 121.

Bir önceki meselede olduğu gibi bu meselede de bu ikinci görüş cumhurun görüşünü de nazar-ı dikkate aldığımızda daha isabetli görünmektedir. Çağımız Şâfiî fakihlerinden Vehbe Zuhayli *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletuhu* adlı mukayeseli fikh eserinde bu meselelerde cumhurun görüşü diye ifâde ettiğimiz görüşü tercih etmiş ve bununla amel etmenin daha kolay ve uygulanabilir olduğunu ifâde etmiştir.²⁰¹

1.16.3. Teyemmümle Kılınan Namazların Kazası

Şâfiî mezhebinin mükellefi zorlukla karşı karşıya bırakan bir görüşü de teyemmümle kılınan namazların kazası meselesidir. Bu mesele şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

1.16.3.1. Suyun Yokluğundan Dolayı Teyemmümle Kılınan Namazların Durumu

Onlara göre teyemmümle namazını kılan kimse vakit içinde suyu kullanma imkanına kavuşmazsa dahi şayet mukîm ise bu namazı daha sonra kaza etmesi gerekir. Ama seferî ise kaza etmesi gerekmez. Ancak bir önceki meselede olduğu gibi burada da seferin masiyet içermeme şartını ileri sürerler. Gerekçeleri ise iade meselesindekilerin aynısıdır.²⁰²

Şâfiî mezhebinin seferî kimsenin durumuyla ilgili görüşü bu kadarla da sınırlı değildir. Onlara göre seferde olan kimse gittiği yerde dört gün veya daha fazla bir süre kalmaya niyetlenirse artık mukîm sayıldığı için bu sürede suyun yokluğundan sebep teyemmümle namaz kılmak durumunda kalmışsa bu süreçte kıldığı namazları da daha sonra kaza etmesi gerekir. Çünkü dört gün ve daha fazla bir yerde kalmak kişiyi mukîm durumuna getirir. Mukîm olan kimsenin de suyun yokluğuyla karşılaşması nadirdir derler.²⁰³ Bu mesele ile ilgili cumhurun görüşü ise kazanın gerekmediği yönündedir.²⁰⁴

1.16.3.2. Aşırı Soğuktan Dolayı Teyemmümle Kılınan Namazların Durumu

Malum olduğu üzere teyemmüme gerekçe doğuran nedenlerden biri de havanın soğuk olup suyu ısıtma imkanının olmamasıdır. Mezhepler bu hususta hemfikirdirler. Gerek Amr b. el-As'ın, gerekse sahib-i şecce (başında yara olan

²⁰¹ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islami*, I, 579.

²⁰² Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 303; Nevevî, *el-Minhac*, I, 60.

²⁰³ Nevevî, *el-Mecmu'*, II, 304.

²⁰⁴ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islami*, I, 579.

sahabi)'nin hadisleri bunun açık delilleridir.²⁰⁵ Ancak Şâfiî mezhebi bu sebepten dolayı teyemmümle kılınan namazların nihâî durumuyla ilgili diğerlerinden farklı bir yol izlemektedir.

Cumhur bu sebepten teyemmümle kılınan namazın zimmetten düştüğünü söylerken, Şâfiîler şiddetli soğuktan dolayı teyemmüm edip namaz kılan kimse şayet mukîm ise, mutlak olarak namazını kaza etmesi gerektiğini söylemektedirler. Çünkü ikamet halinde bu durumla nadir karşılaşılır. Ama bu ruhsattan faydalanan kimse şayet seferde bu durumla karşılaşmışsa onun için iki farklı görüş vardır. Racih olana göre onun da iade etmesi gerekir.²⁰⁶

Şâfiîlerin bu yaklaşımı mükellef açısından zorluk taşımaktadır. Madem farziyet zimmetten düşmüyor o zaman teyemmümü ruhsat diye ileri sürmenin anlamı nedir? Ayrıca bahsi geçen hadiste Peygamberimiz Hz. Amr'ın davranışını onaylarken, bunu seferî olduğun için onayladım, mukîmken böyle yapma veya namazını iade et gibi bir beyanda bulunmamıştır. Şayet böyle bir gereklilik olsaydı Resulüllah (s.a.v) bunu tebliğ etmekten imtina etmezdi.

Mezhebin diğer görüşüne göre bu namaz geçerlidir. Dolayısıyla kazaya gerek yoktur. Çünkü ilgili hadiste Peygamberimiz (s.a.v) Amr (r.a)' a namazını kaza etmesini emretmemiştir.²⁰⁷ Bu da cumhurun görüşünün daha isabetli olduğunu ortaya koymaktadır.

1.16.4. Suyun Abdest ve Gusül İçin Yeterli Olmamasından Dolayı Teyemmümle Namazını Edâ Eden Kimsenin Durumu

Teyemmümün sebepleri bahsinde belirttiğimiz üzere teyemmümün mübah hale gelmesini sağlayan nedenlerden biri de mükellefin elinde olan suyun o sırada alması gereken taharet (abdest veya gusul) için yetersiz olmasıdır. Dört mezhep bu noktada hemfikirdir. Ancak bu sebepten teyemmüme başvurma aşamasıyla ilgili aralarında ihtilaf söz konusu olmuştur. Bu ihtilaf iki görüş halinde karşımıza çıkmaktadır.

²⁰⁵ Ebû Davûd, I, Teyemmüm, 128, h. no: 336, (I/132); Ebû Dâvûd, I, Teyemmüm, 128, h. no: 336, (I/132).

²⁰⁶ Şirazî, *el-Muhezzeb*, I, 37; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 122-123.

²⁰⁷ Şirazî, *el-Muhezzeb*, I, 37.

1. Hanefîler ve Malikîlere göre elinde bulunan su abdest almaya veya gsul yapmaya yeterli olmayan kişi bu suya dokunmadan direk teyemmümle taharetini yapma yoluna gidebilir.²⁰⁸

2. şâfîler ve Hanbelîlere göre ise bu kimse taharetine evvela elinde bulunan suyu kullanmakla başlayacak, yettiği yere kadar bu suyu kullanacak, su bitince geri kalan kısım için de teyemmüm alacaktır.²⁰⁹ Delil olarak da şu hadis-i şerifi zikrederler:

“*Size bir şey emrettiğimde gücünüz ne kadarına yetiyorsa o kadarını yapın*”²¹⁰

şâfîlerle Hanbelîlerin görüşü uygulama noktasında mükellef için ciddi mânada sıkıntı doğuracak mahiyettedir. Çünkü kişi burada önce suyu kullanacak su bitince teyemmüme yönelecektir. Diyelim ki, su yüz ve ellere yetti. Kişi bu defa suyun yetmediği başın meshi ve ayaklar için teyemmüm almak durumunda kalacak. Bunun için de önce yıkadığı yüzünü ve ellerini kurutacak veya kurumasını bekleyecek. Sonra teyemmüm almaya çalışacak. Bu şekilde ya abdestte mekruh olan bir durum ortaya çıkacak ya da bir sünnet ihmal edilmiş olacak. Zira abdest suyundan dolayı ıslanmış organları kurulamak hoş karşılanmamıştır. Yine gerek abdestte gerekse teyemmümde mvlt sünnettir. Islanmış organları kurulamak veya kurumasını beklemek de mvltın ihlaline yol açar. Ayrıca bu durum yolculuk vb. durumlarda mükellef için gecikme, arkadaşlarından geri kalma gibi sıkıntılar da doğuracaktır.²¹¹

Ayrıca delil olarak ileri sürdükleri hadis-i şerif de teyemmüm bahsine özel vârid olmuş bir nass değildir. Genel prensip gereği ortaya konmuş bir ictihad neticesinde bu konu için de delil gibi değerlendirilmiş olabilir. Bir de hadisin bulunduğu kaynaklara baktığımızda hadis teyemmüm veya namaz konularında değil; hac ve i'tisam kitaplarında geçiyor. Dolayısıyla bu hadis kaynağı bakımından kuvvetli görünse de bu konu için delil teşkil etmesinde aynı kuvvet görünmemektedir.

şâfî mezhebinin bu mesele ile ilgili zikrettiğimiz görüşünün aksini beyan eden bir diğer görüşü de mevcuttur. Bu görüşe göre elinde bulunan su yapacağı taharet için yeterli olmayan kimse suya dokunmadan teyemmüm edebilir. Bu

²⁰⁸ Aynî, *el-İnaye* I, 184; Abderî, *et-Tâc ve'l-iklil*, I, 331.

²⁰⁹ Remlî, *Nihayetu'l-muhtac*, I, 272; Heccavî, *el-İkna'*, I, 53.

²¹⁰ Buharî, *İ'tisam*, 7288; Muslim, *Hac*, 412; Heytemî, *el-Menhec'l-kavim*, s. 108.

²¹¹ Nevevî, *el-Minhac*, I, 45; şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 83.

kimsenin durumu köle azad etmesi gereken kefarete borçlusuna kimsenin durumuna benzer. Kefarete borcu olan bu kişi sahip olduğu kölenin bir kısmı başkasına aitse bu durumda köle azad etme külfetinden kurtulup keffaretini oruçla edâ etme yoluna gidebildiği gibi elindeki su yetersiz olan kimse de suya dokunmadan teyemmümlerle ibadetini edâ etme yoluna gidebilir demişlerdir.²¹²

Birinci görüşün sahipleri bu kıyası kabul etmeseler de gerek teyemmümün meşruiyet gerekçesini gerekse Hanefî ve Malikîlerin görüşünü göz önünde bulundurduğumuzda kanaatimizce ikinci görüş mükellef açısından daha uygulanabilir görünmektedir.

1.16.5. Elindeki Suyu Başka İhtiyaçları İçin Kullanıp Namazını Teyemmümlerle Edâ Eden Kimsenin Durumu

Sebepler bahsinde beyan ettiğimiz üzere teyemmümü mübah hale getiren durumlardan biri de elde bulunan suya susuzluğu giderme, yemek yapmak vb. bir şey için ihtiyaç duyulmasıdır. Diyelim ki, kişi yolcudur ve elinde sınırlı miktarda bir su bulunuyor. Bu suyu abdestte kullandığı takdirde su tükenecek ve kendisi, yol arkadaşı, hizmetçisi veya yanlarındaki hayvanları susuzluktan sıkıntı çekecektir. Bu kişi elindeki suyu halihazırda veya ileride ortaya çıkacak susuzluk sıkıntısını önlemek için bir kenara bırakıp teyemmümlerle namazını edâ etme yoluna gidebilir. Bu hususta alimlerin tamamı hemfikirdir. Ancak bu şekilde kılınan namazların nihaî durumu hakkında Şâfiî mezhebinde farklı bir görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşe göre yolcu kimseler yanlarındaki suyu susayınca içmek üzere bırakıp namazlarını teyemmümlerle kılıp yolculuklarına devam etseler her hangi bir can kaybı yaşanmadan yolculuklarını tamamladıklarında suları tükennememişse burada teyemmümlerle kıldıkları namazları kaza edeceklerdir. Demek ki varsaydıkları sıkıntı vehmî bir durummuş. Ama içlerinden biri vefat etse bu namazların kazası gerekmez. Demek ki o zaman artan su ölen kimsenin payından artmıştır. Şayet o ölmeseydi bu su artmayacaktı. Haliyle burada su hükmen yoktur ve mazeret geçerlidir. Keza kabile normal seyrin üzerinden bir süratle gittiği için menzile erken varmışlarsa su artsa da namazlar kaza edilmez. Çünkü normal hızla gitselerdi zaten su tükemiş olacaktı. Dolayısıyla mazeretleri geçerlidir ve su hükmen yok sayılmaktadır.²¹³

²¹² Maverdî, *el-Havi'l-kebir*, I, 273; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 19-20.

²¹³ Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, II, 35-36.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu yaklaşım açık bir nassa dayanmaktan ziyade mantığa dayalı bir prensip gibi durmaktadır. Kaldı ki ruhsatlar tanınırken muhtemel meşakkatlerin önüne geçmek amaçlanır. Meşakkatlerin yüzde yüz kesin olmaları durumunda zaten ruhsat azimete dönüşür. Çoğunluğun yaklaşımına baktığımızda mezhebin bu yaklaşımı mükellef açısından sıkıntı doğuracak mahiyette ve teyemmümün meşruiyet amacıyla bağdaşmamaktadır.

2. CEBÎRE

2.1. Cebîre Kavramının Sözlük ve İstilahî Manası

Cebîre sözlükte, kırık kemiğe, düzgün bir şekilde kaynayıp eski haline gelmesi için bağlanan tahta parçası vb. şey anlamına gelir.²¹⁴

Terim olarak ise, hastalıklı organa sarılan sargı veya onun üzerine konan ilaçtır. Bunun kapsamına kırık-çıkık yerlere eski haline dönüp düzelmesi için konulan ve üzeri bağlanan tahta veya kemiş parçası gibi geleneksel tedavi yöntemleri dahil olduğu gibi, günümüz tıbbın uygulamalarından kırıkların alçılanması da buna dahildir. Cebîre, yaraların, cerahat veren yerlerin ve kan alınan yerlere bağlanan sargı ve bandaj gibi şeyleri de kapsar.²¹⁵

2.2. Cebîrenin Meşrûiyeti

Cebîrenin meşrûiyet delili sünnettir. Cabir (r.a)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

*“Bir seferde idik. Bizden bir adama bir taş isabet edip onun başını yarıdı. Sonra bu adam ihtilam (cünüp) oldu. Arkadaşlarına, bu durumda benim için teyemmüme ruhsat var mı diye sordu. Arkadaşları da, suyu kullanmaya muktedirken senin için (teyemmüm) ruhsatına bir yol bilmiyoruz diye cevap verdiler. Bunun üzerine o da su ile guslettikten sonra vefat etti. Rasulüallah'ın yanına döndüğümüzde kendisine durum haber verilince, “Allah canlarını alsın. Onu öldürdüler. Bilmediklerini sorsalardı ya. Bilgisizliğin çaresi sualdir. Onun teyemmüm edip yarasının üzerini bir bezle sarıp sargının üstüne mesh edip vücudunun diğer kısımlarını da yıkasaydı kendisine yeterdi.” diye buyurdular.*²¹⁶ Bu hadisten cebîrenin meşrûluğu açıkça anlaşılmaktadır.

2.3. Cebîrenin Hüküm, Sebep ve Farzları/Şart ve Rükünleri

Cebîre, tanım bahsinde geçtiği üzere hastalıklı organa sarılan sargı veya onun üzerine konan ilaçtır. Buna alçı vb. şeyler de dahildir.²¹⁷

Biz burada cebîrenin hükmü, sebepleri ve şartlarını ele alıp konuyla ilgili mezheplerin görüşlerini ayrı ayrı aktarmaya çalışacağız.

²¹⁴ İbn-i Manzûr, *Lisânü'l-arab*, IV, 113.

²¹⁵ Cezîrî, *Mezahibü'l-erba*, I, 221-222; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 500.

²¹⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen*, 1, Teyemmüm, 128, h. no: 336, (I/132).

²¹⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen*, 1, Teyemmüm, 128, h. no: 336, (I/132).

2.3.1. Cebîrenin Hükümü

Cebîrenin hükmünden kasıt, vücudunun her hangi bir yerinde cebîre dediğimiz yara ve kırık-çıkıkların üstüne sargı saran kişinin abdest veya gusül sırasında bu sargının üzerine meshetmesinin hükmüdür. Daha net bir ifâdeyle, vücudunun her hangi bir yerinde sargı bulunan kişi abdest alırken veya gusül yaparken, sarılı olan bu organını ıslak elle meshetmesi gerekir mi yoksa gerekmez mi? bu noktada mezheplerin görüşleri dikkate alınarak bu sorunun cevabı bulunmaya çalışılacaktır.

Hanefî mezhebine göre, cebîrenin üstüne meshetmenin hükmü farz değil vaciptir. Çünkü cebîrenin delilleri ahad hadislerdir. Bu da kat'iyet değil; zann doğurur. Bunun sonucu da vücuttur. Bu mezhebe göre cebîrenin üzerini su ile meshetmek zarar vermiyorsa vaciptir. Ama zarar verme durumu varsa bu takdirde cebîrenin üzerini mesh etmek tamamen düşer.²¹⁸

Malikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre, cebîrenin üzerini su ile meshetmek farzdır. Çünkü konuyla ilgili hadiste “امسح mesh et” ifâdesi geçer. Bu ifâde emir ifâdesidir. Emir ise farziyyet gerektirir.²¹⁹

2.3.2. Cebîrenin Sebepleri

Cebîrenin sebepleri, cebîre denen sargı, alçı ve benzeri tıbbî uygulamaları gerektiren insan bedenindeki kırık-çıkık, yara ve benzeri sağlık problemleridir.²²⁰

2.3.3. Cebîrenin Farzları/Şart ve Rükünleri

Cebîrenin şartlarından maksat, cebîrenin üzerine meshin cevaz şartlarıdır. Cebîresi bulunan kişinin abdest veya gusülde bu sargıyı çözmeden sadece üzerini meshetmekle yetinebilmesi için dikkat etmesi gereken bazı hususlar vardır. İşte bu hususlar cebîrenin şartlarını oluşturur. Cebîrenin meshi için mezheplerin ittîfâk ettikleri iki şart vardır:

Birincisi: Sargının kaldırılmasının mümkün olmaması. Yani kişinin sargıyı kaldırması yaraya-hasta organa zararlı ise, mesela kırık olan bir organın alçısı her abdest veya gusül için açılırsa bu kırığın tekrar dağılmasına ve o organın zarar görmesine sebebiyet verebilir. Ameliyatlı bir organ için de aynı durum söz konusu

²¹⁸ İbn-i Nücem, *el-Bahru'r-raik*, II, 217.

²¹⁹ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 502.

²²⁰ Cezirî, *Mezahibü'l-erbea*, I, 221.

olabilir. İşte bu durumda bu cebîre kaldırılmaz ve onun tahareti için üzerine meshle yetinilir.²²¹

İkincisi: Hastalıklı organın yıkanmasından zarar doğması. Yani kişi cebîresini açıp su ile yıkadığında su o hastalığın daha da kötüleşmesine, tedavisinin aksamasına veya geç iyileşmesine veyahut vücutta kalıcı bir etkiye sebebiyet verecekse bu durumda cebîre kaldırılmaz, hastalıklı organın yıkama sırası geldiğinde sağlam yerler yıkanır, sargılı kısmın ise ıslak elle üzeri mesh edilir.²²²

Şâfîîlerle Hanbelîler bu iki şartla beraber şunları da şart koşmuşlardır:

1. Sargının taharetli (abdestli iken ve cünüplü değilken) iken konulmuş olması. Bu şart, onların cebîreyi, ayağa giyilen mest (huff)'e kıyas etmelerinden kaynaklanır. Onlara göre nasıl ki mestin taharettten sonra giyilmesi gerekiyorsa sargının da taharetli iken sarılması gerekir.

Kanaatimizce bu kıyas pek de tutarlı değildir. Çünkü kişinin mesti giymesi çoğu zaman bir hastalıktan dolayı değildir. Hatta mest için böyle bir mazeret şartı da yoktur. Kişi sağlıklı iken de mest ruhsatından faylanabilir. Ama cebîre tamamen mazeret kaynaklıdır ve normal şartlarda ona başvuran da olmaz. Ayrıca çoğu zaman cebîre durumu ani bir şekilde zuhur eder ve hemen müdahaleyi gerektirir. Bu durumda taharet şartını ileri sürmek insana, İslâm'ın kolaylık yüzünü göstermek yerine onu meşakkâtle yüzyüze bırakmak olur.

2. Cebîrenin yaralı organın sağlam kısımlarını kaplamamış olması gerekir. Şayet cebîre (sargı) sağlam kısmın ihtiyaçtan fazlasını kaplamışsa o takdirde açılıp sağlam yerlerin yıkanması gerekir. Ama açılması bir tehlike arz ediyorsa fazladan sarılan yere bedel teyemmüm gerekir. Keza taharetsiz (abdestiz) sarılmışsa ve taharet (abdest alma veya gusül yapma) sırasında açılması tehlike arz ediyorsa bu şekilde kılınan namazların îadesi gerekir.²²³

Hanefî ve Malikî mezheplerinde bu şartlar ileri sürülmemiştir.²²⁴ Bu tutum İslâm hukukunun “meşakkat teysiri celbeder” ilkesinin de bir gereğidir.²²⁵

²²¹ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 502

²²² Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 502.

²²³ Şirazi, *el-Mühezzeb*, I, 37; Maverdî, *el-Havi'l-kebir*, I, 277-278; Şenkîfî, *er-Revdu'l-murbi'*, I, 31; Buhutî, *Keşşafü'l-kına*, I, 120.

²²⁴ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I503-504.

²²⁵ İbn-i Nüceym, Zeynelabidin b. İbrahim, *el-Eşbah ve'nezair alâ mezheb-i Ebi Hanife en-Numan*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1980, s. 75.

Hanbelî mezhebinin bu noktada ileri sürdüğü bir diğer şart da, cebîrenin gasp edilmiş bir malzeme veya ipek gibi erkeklere haram olan bir şey veyahut da necis olan bir maddeden sarılmamış olmasıdır.²²⁶

2.4. Cebîrenin Meshinde Yeterli Miktar

Hanefî mezhebinde cebîrenin çoğunu mesh etmek yeterlidir. Dolayısıyla tamamını mesh etmek, yapılan meshi tekrarlamak ve meshe niyet etmek şart değildir.²²⁷

Cumhura (Malikî, Şâfiî ve Hanbelîlere) göre cebîrenin tamamını meshetmek gerekir. Çünkü buradaki mesh sarılan yerin yıkanmasına bedeldir. O halde yıkama için sınır ne ise onun meshi için de sınır odur.²²⁸

2.5. Cebîre Meshinin Müddeti

Cebîrenin meshi her ne kadar mesh olması hasebiyle mestin üzerine meshe benzese de süre itibarıyla ondan ayrılır. Mesela mestin üzerine meshin müddeti mukîm için yirmi dört saat, seferî için yetmiş iki saattir. Bu süreler dolunca mestin üzerine meshin geçerliliği sona erer ve yeniden abdest alınıp ancak kamil bir tahareten sonra tekrar giyilip üzerine mesh yapılabilir. Ama cebîrenin müddeti tedavi devam ettiği sürece deva eder. Velevki bir ay olsun cebîrenin üzerine meshe devam edilir. Bu konuda mezhepler arasında bir ihtilaf yoktur.²²⁹

2.6. Cebîresi Olan Kişi Meshle Beraber Teyemmümle de Mükellef

Midir?

Hanefî ve Malikîlere göre, cebîre sahibi meshle yetinir. Çünkü yapılan mesh cebîre altında kalan organın yıkanmasına bedeldir. Onun için ayrıca teyemmüme gerek yoktur. Zira iki taharet bir arada olmaz.²³⁰

Şâfiîlere göre, vücudunun herhangi bir yerinde cebîre (sargı) bulunan kimse sargının üzerini meshle beraber teyemmümle de mükelleftir. Onlara göre bir organında hastalık olan kişi taharet (abdest veya gusül alma) sırasında hasta organın yıkama vakti geldiğinde eğer yıkanması mümkünse o da yıkayacaktır. Şayet bu imkan yoksa sağlam kısmı yıkayacak, sonra cebîresi üzerine mesh edecek ve cebîre

²²⁶ Buhutî, *Keşşafü'l-kınâ*, I, 120; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islâmî*, I, 504.

²²⁷ Kâsânî, *Bedâiü's-senai*, I, 53.

²²⁸ Savî, *Haşiyetu's-savî*, I, 349; Maverdî, *el-Havi'l-kebir*, I, 278; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 312.

²²⁹ Serahsî, *el-Mebsut*, I, 189; İbn-i Nüceym; *el-Bahru'r-raik*, II, 227; Maverdî, *el-Havi'l-kebir*, I, 278; eş-Şirbînî, *el-İknâ' fî halli elfazi Ebi Şucâ*, thk., Mektebu'l-Buhusi ve'd-Dirasat, Daru'n-Neşr, Beyrut, 1415, I, 84; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 312; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islâmî*, I, 503-504.

²³⁰ İbn Abidin, *Reddü'l-muhtar*, I, 258; Karafî, *ez-Zahîre*, I, 320.

altında kalan kısım için de teyemmüm edecektir. Teyemmüm, özürli olan organın yıkama sırası geldiğinde alınır. Gusülde ise tertip şartı aranmaz. Öncesinde veya sonrasında da yapılabilir.²³¹

Bu mezhebe göre birden fazla organında cebîre olan kişiye bir teyemmüm de yetmez. Bu kimse abdest aldığıında kaç organında cebîre varsa cebîre sayısınca teyemmüm almak durumundadır. Şayet kişinin dört organında cebîre varsa bu takdirde üç teyemmüm alması gerekir. Biri yüzü için, biri elleri için diğeri de ayakları için olacak. Başı için ise eğer mesh edilecek az bir kısmı sağlamısa ki, başın meshinde az bir şey de yeterlidir. Bu durumda baş için de teyemmüme gerek yoktur. Sağlam kısma meshle yetinecek. Ancak mesh edilek kadar sağlam yer kalmamışsa o zaman bir teyemmümü de başın meshi için alacak. Fakat gusülde durum farklıdır. Diyelim ki gusül abdesti alması gereken bir kişinin bedeninde birden fazla cebîre vardır. Bu kişi bunların tamamı için bir teyemmüm alırsa guslü sahîh olur. Çünkü beden bu durumda tek bir organ gibidir. Kezâ organlarının tamamı yaralı veya hastalıklı ise bu durumda hepsi için bir teyemmüm yeterli olur. Ayrıca bu teyemmümün her bir namaz için yenilenmesi de gerekir. Velew ki abdest bozulmamış olsun.²³²

Hanbelîlere göre, eğer cebîre ihtiyaçtan fazla sağlam yerleri kaplamamışsa mesh yeterlidir. Ayrıca teyemmüme gerek yoktur. Çünkü mest giyen kişi meshle yetinir. Ondan ayrıca teyemmüm istenmez. Öyle ise cebîre sahibinden de istenmemelidir. Hatta buna daha çok kolaylık gösterilmeli. Çünkü hastalık gibi bir mazereti var ortada. Şayet cebîre ihtiyaçtan fazla yer kaplamışsa ve çözülmesi meşakkât doğuracaksa bu takdirde meshle beraber fazladan kapatılmış sağlam yere bedel teyemmüm de gerekir.²³³

2.7. Cebîrenin Meshini Bozan Durumlar

Cebîre üzerine yapılan mesh ya abdest için ya da gusül için yapılır. Bu iki taharetin de bozulduğu durumlar ve onları bozan nedenler vardır. Doğal olarak bu taharetleri tamamlamak için yapılan meshin de bozulduğu sebepler ve durumlar vardır. Cebîre meshini bozan nedenler mezhepler nezdinde şu şekilde serdedilir:

²³¹ Nevevî, *el-Minhac*, s. 58.

²³² Rafîî, *el-Aziz*, II, 275-275-282; Mustafa Buğa vd., *el-Fıkhu'l-menhecî*, I, 68-69; Keskin, *Şâfîî fıkhu*, I, 163.

²³³ Buhutî, *Keşşafü'l-kınâ*, I, 121.

Bu meshi bozan birinci neden hades (abdestin bozulması, kişinin cünüplü hale gelmesi) halidir. Hades hali normal abdesti bozduğu gibi onunla beraber meshi de bozar. Kısacası abdesti bozan veya guslü gerektiren şeyler meshi de bozar. Bu hususta bütün mezhepler hemfikirdir. Buna göre cebîre sahibi abdesti bozulduğunda yeniden abdest alır ve sırası geldiğinde cebîresinin üzerine meshini yaparak taharetini tamamlar.²³⁴

Cebîre meshini bozan bir diğer neden sargının açılması veya düşmesidir. Bu noktada mezhepler farklı yaklaşımlar sergilemektedirler. Şöyle ki,

Hanefî mezhebine göre, şayet cebîre tedavinin bitmesiyle düşerse, kişi namazda da olsa özür ortadan kalktığı için mesh bozulmuş olur. Haliyle kişi yeniden abdest alıp namazını öyle edâ edecektir. Ama sargı tedavi bitmeden düşerse, özür devam ettiği için mesh bozulmaz. Çünkü tedavi devam ettiği sürece meshin hükmü bakidir. Ancak yine de efdal olan meshi yenilemektir.²³⁵

Malikî mezhebine göre, sargı ne şekilde çözülsün (ister tedavi tamamlandığından, isterse bakım/pansuman için olsun) çözülsün onun çözümlenmesiyle/düşmesiyle mesh bozulur. Kişi namazda iken sargısı düşerse namazı da bozulur. Eğer tedavisi tamamlanmışsa ara vermeden hemen cebîrenin yerini yıkar ve namazını yeniden kılar. Şayet tedavisi tamamlanmamışsa cebîresini tekrar yerine koyup üzerini mesh eder ve namazını yeniden kılmaya çalışır. Kişi bakımını yapmak için sargıyı çözerse yine meshi bozulur. Fazla ara girmeden gereken müdahale yapılırsa sıkıntı olmaz. Her ne şekilde olursa olsun sargı açıldıktan sonra hemen bağlanıp üzerine mesh yapılmazsa bu durumda abdest de sıkıntıya girer. Çünkü bu mezhepte abdestin farzlarından biri de muvâlâttır.²³⁶

Şâfiî mezhebine göre, kişi namazdayken cebîresi düşerse, ister hastalık hali bitmiş olsun ister bitmemiş olsun namazı bozulmuş olur. Şayet yarası iyileşmişse abdest de bozulmuş olur. Ama tedavi devam diyorsa cebîre tekrar yerine konur ve üzeri meshedilip öylece ibadete devam edilir.²³⁷

Hanbelî mezhebine göre, cebîrenin çözümlenmesi, ister iyileşme olduktan sonra olsun ister iyileşme olmadan olsun her halükarda meshi, abdesti ve namazı tümünden

²³⁴ Merğinanî, *el-Hidaye*, I, 29-30; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islamî*, I, 510.

²³⁵ İbn-i Nüceym; *el-Bahru'r-raik*, II, 227

²³⁶ Savî, *Haşiyetü's-savî*, I, 353-354.

²³⁷ Mehmet Keskin, *Şâfiî fıkhı*, I, 163.

bozar. Şayet tedavi tamamlanmışsa kişi abdest alıp ibadetini abdestle îfâ eder. Ama tedavi tamamlanmış değilse bu halde abdestle beraber teyemmüm de gerekir.²³⁸

2.8. Cebîre Meshinin Huff (Mest) Meshinden Farkı

Cebîrenin üzerine meshin mestler üzerine meshten ayrıldığı hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) Mezheplerin ittifâk ettiği noktalar:

1. Mestler üzerine meshin belli bir süresi varken, cebîrenin üzerine meshin belli bir süresi yoktur. Tedavi devam ettiği sürece cebîrenin üzerine mesh edilebilir.

2. Mestlerin üzerine mesh etmek ayaklara mahsustur. Ama cebîrenin üzerine mesh etmek vücudun neresinde sargı varsa orada geçerlidir.

3. Mestlerin üzerine mesh etmek için mazeret aranmazken, cebîrenin üzerine mesh etmek için mazeretin varlığı zorunludur.²³⁹

b) Mezheplerin ihtilafa düştüğü noktalar:

Hanefî ve Malikîlere göre, mestin abdest aldıktan sonra giyilmiş olması şarttır; ama cebîrenin abdestli iken sarılmış olması şart değildir.²⁴⁰

Şâfiî ve Hanbelîlere göre, mestte olduğu gibi cebîrede de abdestli iken giyilmiş olma şartı vardır.²⁴¹ Cebîrenin mestten ayrıldığı bir diğer nokta da meshe dilecek miktardır. Mesela Hanefî mezhebine göre mestin meshedilmesinde yeterli miktar elin küçük parmağıyla üç parmak miktardır.²⁴² Ama cebîrenin meshedilmesinde sargının çoğunu meshetmek gerekir.²⁴³

Diğer üç mezhepte ise cebîrenin tamamını meshetmek gerekir.²⁴⁴ Oysa onlarda mest için böyle bir zorunluluk yoktur. Malikîlerde mestin üzerini mesh etmede yeterli miktar her tarafı değil üst kısmıdır.²⁴⁵ Şâfiîlerde sargının meshinde yeterli miktar, başın meshinde olduğu gibi mesh denilecek kadar bir miktardır.²⁴⁶ Hanbelîlerde ise cebîrenin meshinde yeterli miktar mestin üst kısmının çoğudur.²⁴⁷

²³⁸ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-islami*, I, 510.

²³⁹ Kâsânî, *Bedaiu's-senai*, I, 14-15; Ruaynî, *Mevâhibü'l-celil*, I, 531; Muhammed Zuhaylî, *el-Mu'temed*, I, 95-98; Şenkîfî, *er-Revdü'l-murbi*, I, 29-32.

²⁴⁰ Kâsânî, *Bedaiu's-senai*, I, 14; Karafî, *ez-Zahire*, I, 320; Abderî, *et-Tac ve'l-iklîl*, I, 362.

²⁴¹ Muhammed Zuhaylî, *el-Mu'temed*, I, 95; İbn-i Kudame, *el-Muğni*, I, 312.

²⁴² Kâsânî, *Bedaiu's-senai*, I, 12.

²⁴³ Kâsânî, *Bedaiu's-senai*, I, 14.

²⁴⁴ Karafî, *ez-Zahire*, I, 317; Şirazî, *el-Mühezzeb*, I, 37; Buhutî, *Keşşafü'l-kınâ*, I, 120.

²⁴⁵ İbn Cüzey, *el-Kevaninü'l-fıkhiyye*, I, 30;

²⁴⁶ Şirazî, *el-Mühezzeb*, I, 22.

²⁴⁷ Buhutî, *Keşşafü'l-kınâ*, I, 120.

2.9. Cebîre İle Kılınan Namazın Nihâî Durumu

Mezheplerin bu husustaki görüşleri cebîrenin taharet üzerine konulmasını şart koşup koşmamalarıyla şekillenir. Buna bağlı olarak namazın nihâî durumuyla ilgili iki farklı görüş ortaya çıkmaktadır. Hanefîler ve Malikîlere göre bu namazların iadesi gerekmezken, Şâfiîler ve Hanbelîlere göre iadesi gerekmektedir.

Hanefî ile Malikîler, vücutta meydana gelen hastalıktan dolayı bağlanması gereken cebîrenin taharet (abdest)'li iken konulmuş olması şartını ileri sürmezler. Onlara göre böyle bir şartı ileri sürmek, zaten sağlık probleminden meşakkâtle karşı karşıya kalmış insanı bir meşakkâtle daha yüz yüze bırakmaktır. Bu da İslâmın kolaylık ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Madem bu insanın, cebîresine meshedip namazlarını kılabileceği ulemanın icmâıyla caizdir o zaman iadeye gerek yoktur demişlerdir.²⁴⁸

Cebîre sahibine, teyemmümü de gerekli gören Şâfiîlere göre, şayet cebîre konurken kişi taharetli (abdestli) değilse ve abdest sırasında sargıyı açma imkanı yoksa veya sargı ihtiyaçtan fazla sağlam yeri kaplamışsa veyahut da cebîre teyemmüm organları denen yüz ve ellerde ise bu durumlarda kılınan namazların tedaviden sonra iadesi gerekmektedir.²⁴⁹ Şâfiîlerin bu yaklaşımını daha net ifadelerle açıklamak gerekirse şöyle bir tasnif yapılabilir:

1. Cebîre, teyemmüm yapılan organlarda (yüz ve ellerde) ise, ister abdestli iken isterse adestsiz iken sarılmış olsun, iyileşince namazlar mutlaka kaza edilecektir.

2. Cebîre, abdestsiz iken sarılmışsa ister teyemmüm yapılan organlarda (yüz ve eller) olsun isterse başka bir organda olsun iyileşince namazlar mutlaka kaza edilecektir.

3. Cebîre, sağlam yerden gereğinden fazla kaplamışsa tedavi tamamlanınca namazlar mutlaka kaza edilecektir.²⁵⁰

Bizce Şâfiî mezhebinin bu noktadaki görüşü ruhsatı azimetin de ötesine taşımıştır. Kişi hem tedavi sürecinde ciddi bir zorlukla karşı karşıya hem de tedaviden sonra sıkıntıyla yüz yüze bırakılmaktadır. Şöyle ki, kişi hastalık durumunda namazını edâ edebilmek için abdest alacak, yıkama sırası geldiğinde

²⁴⁸ Kâsânî, *Bedaiu's-senai*, I, 53; İbn Cüzey, *el-Kevaninü'l-fikhiyye*, y.y., trs., I, 30.

²⁴⁹ Mustafa Buğa vd., *el-Fıkhü'l-menhecî*, I, 69-70.

²⁵⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, II, 115-116.

hastalıklı organı mesh edecek, onun yıkanmasına bedel abdeste ara verip bir de teyemmüm alacaktır. Teyemmümü bitince geri kalan sağlam organların yıkamasını tamamlayıp sonra namaza duracaktır. İkinci bir vakit girdiğinde abdesti bozulmamış dahi olsa tekrar teyemmüm alacaktır. Tedavisi tamamlandığında da bu çilesi bitmeyecek; şayet yaralı organı sarılırken abdestli değilse bu defa hastalık sürecinde kıldığı bütün namazları iadeyle sorumlu tutulmaktadır.

Bu yaklaşımın asıl nedenini tespit edemedik. Bu yüzden gerek ilgili naslara gerekse cumhurun tutumuna baktığımız zaman Şâfiîlerin bu yaklaşımının meşakkat içerdiğini açıkça görmekteyiz.

Hanbelî mezhebi bu durumda Şâfiîlere göre ruhsat anlayışına bir nebze daha yakın bir görüş serdetmektedir. Onlara göre cebîre sahibi için mutlak teyemmüm şartı olmadığı gibi, kişiyi mutlak mânada namazı iade ile mükellef tutmak da yoktur.

Hanbelîlere göre, yukarıda da değindiğimiz gibi şayet cebîre ihtiyaçtan fazla yer kaplamamışsa kişi teyemmümle sorumlu tutulmaz. Sadece meshle yetinilir. Ancak bu namazların iadesi gerekir. Ama cebîre ihtiyaçtan fazla sağlam yeri kaplamışsa bu durumda meshle beraber teyemmüm de icap eder. Ancak bu kişi için iade külfeti yoktur.²⁵¹

---

²⁵¹ İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 312; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-islamî*, I, 507.

SONUÇ

Fıtrat dini olan İslâm, getirmiş olduğu hükümlerde tabiatı icabı her zaman, muhatabı olan insanoğlunun gücünü dikkate almış ve onun gücünü aşan sorumluluklardan itina ile kaçınmıştır. Hatta mükellef olmanın ön şartı olarak “İstitaati” (güç yetirebilmeyi) şart koşmuştur. Bundan ötürü İslâm dini için “kolaylık dini” denmiştir. İslam dini, bundan hareketle özünü oluşturan ibadetler, özellikle de namaz konusunda sıkıntıya düşeceği vakit mükellef için alternatif olabilecek çözüm yolları sunmuştur. Bu çözüm yollarından bazıları da dinin ruhsatları arasında yerini almış olan teyemmüm ve cebîre meseleleridir.

Bu çalışmada dört mezhebe göre teyemmüm ve cebîre meseleleri ele alındı. Mezhepler teyemmümün meşruiyeti, hükmü, rükünleri, sebepleri, bedel olduğu taharetler (abdest ve gusül), onunla mübah hale gelen ibadetler ve teyemmümlü kimsenin imameti konusunda genel hatlarıyla ittifak etmişlerken; teyemmümün yapılabileceği maddeler, teyemmümün bedeliyyeti, teyemmüme başvurma zamanı, ellerin mesh edilmesinde farz olan miktar, teyemmümle eda edilebilen namazların sayısı ve bu namazların nihai durumu gibi hususlarda ihtilafa düşmüşlerdir.

Teyemmümün Meşruiyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir. Teyemmüm Hanbelîlere göre azimet, cumhura göre ise bu ümmete mahsus bir ruhsattır. Teyemmümün Sebepleri, suyun hakikaten veya hükmen bulunmamasıdır. Teyemmüm, abdest ve guslün yerine geçer. Abdest ile mübah olan her ibadet teyemmüm ile de mübah hale gelmektedir. Teyemmümlü olan kimse abdestli olan kimselere imamlık yapabilir. Rükünleri ise niyet getirmek, toprak cinsinden bir maddeye iki kere dokunup, birinci dokunuştan sonra yüzü, ikincisinden sonra elleri/kolları mesh etmektir.

Teyemmüm Hanefî mezhebine göre mutlak bir bedelken, Malikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre zarurî bir bedeldir. Bu durum cumhur ile Hanefiler arasında gerek teyemmümün alınacağı vakit gerek onunla eda edilebilen ibadetlerin sayısı ve gerekse bu ibadetlerin nihai durumuyla ilgili bir takım görüş farklılıklarına yol açmıştır. Hanefilere göre daha namaz vakti girmeden teyemmüm alınabilir. Alınan bir teyemmümle birden fazla vaktin farzı kılınabildiği gibi, aynı teyemmümle istendiği kadar nafil de kılınabilir. Nafil kılma niyetiyle alınmış teyemmüm ile farz namazlar da eda edilebilir. Teyemmüm alınırken ellerin meshinde farziyyet dirseğe

kadardır. Altın, gümüş, demir, bakır ve odun külü hariç yeryüzü cinsinden olan her şey ile teyemmüm yapılabilir. Onlara göre bedeliyeti mutlak olduğu için teyemmümle kılınan namazlar tamamen zimmetten düşmektedir.

Cumhura (Malikî, Şâfiî ve Hanbelîlere) göre teyemmüm zarurî bir bedel olduğu için istihazeli kadının durumunda olduğu gibi, vakit girmeden namaz için teyemmüm alınmaz. Nafile niyetiyle alınan teyemmüm ile farz namazlar kılınmaz. Bir teyemmüm ile birden fazla vaktin farzı eda edilemez. Buraya kadar üç mezhebin yaklaşımı aynı olmakla beraber, aralarında teyemmüm alınacak madde, teyemmüm namazların sayısı ile mi yoksa vakitle mi sınırlı, ellerin meshinde farziyet miktarı, farzla beraber kılınabilen nafileler farzdan önce mi yoksa ondan sonra mı kılınmalı gibi bazı noktalarda ihtilaf da söz konusu olmuştur. Malikî ve Şâfiîler teyemmümü farzla sınırlandırırken, Hanbelîler onu vakitle sınırlandırmışlardır. Bu yüzden Malikî ve Şâfiîlere göre bir teyemmüm ile sadece bir farz namaz kılınabilirken, Hanbelîlere göre kişi içinde bulunduğu vaktin farzının yanı sıra başka vakitlerden kazaya kalmış başka farzları veya iki vakti bir vakitte cem ederek aynı teyemmüm ile kılabilir. Ancak bir sonraki namazın vakti girince bu teyemmüm geçersiz hale gelir.

Şâfiî mezhebine göre ellerin meshi dirseklere kadar, Malikî ve Hanbelîlere göre bileklere kadar farzdır.

Malikîlere göre teyemmüm yapılabilen madde toprak, kum, taş, kireç, ince çamur ve insanların mülkiyetine intikal etmemiş madenlerdir. Şâfiîlere göre bu madde, temiz olmakla beraber tozu olan toprak veya kum olmalıdır. Hanbelîlere göre ise temizleyici, mübah ve tozu olan bir toprak olmalıdır.

Suyun hakikaten veya hükmen bulunmadığından dolayı teyemmüm ile namazını edâ eden kişinin bu mazereti daha vakit çıkmadan veya vakit çıktıktan sonra ortadan kalktığında bu namazların akıbeti ne olacak? İşte dört mezhebin ihtilafa düştüğü önemli noktalardan biri de bu husustur.

Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre suyun yokluğundan veya başka bir sebepten ötürü namazını teyemmümle kılan kişi ister vakit içinde isterse vakit çıktıktan sonra suyu bulduğunda veya mazereti ortadan kalktığında bu namazı iade etmesi gerekmemektedir.

Şâfiîler bu konuda cumhura göre daha katı diyebileceğimiz bir yaklaşım sergilemektedirler. Onlar suyun bulunmamasından veya başka bir mazeretten dolayı

teyemmüm eden kimse için ister mazereti vakit içinde isterse vakit çıktıktan sonra ortadan kalksın mukîm-seferî ayırımı yapmakta ve seferi masiyet içermemekle kayıtlamaktadırlar. Bu mezhep hava soğuk olduğundan veya taharete/abdeste mahal olan organlarda suyun kullanılmasını engelleyen bir hastalıktan dolayı teyemmüm eden kişi için de aynı yaklaşımı sergilemektedir.

Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri cebîre konusunda da benzer bir yol izlemektedirler. Mesela Hanefî ve Malikîlere göre mestin abdest aldıktan sonra giyilmiş olması şarttır. Ama cebîrenin abdestli iken sarılmış olması şart değildir. Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise, mestte olduğu gibi cebîrede de abdestli iken giyilmiş olma şartı vardır. Kezâ Hanefî ve Malikî mezheplerine göre cebîre sahibi meshle yetinir. Ama Şâfiîlerle Hanbelîler meshle beraber teyemmümü de gerekli görmüşlerdir. Hatta bazı durumlarda bu şekilde kılınan namazların iadesini bile zorunlu kılmışlardır.

Gerek ilgili naslara gerekse çoğunluğun yaklaşımına baktığımızda bu iki mezhebin özellikle de Şafii mezhebinin bu yaklaşımları ruhsat anlayışıyla bağdaşmamakta ve mükellef açısından sıkıntı doğuracak mahiyettedir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu yaklaşımlar açık bir nassa dayanmaktan ziyade kıyas içtihadına dayalı olarak ortaya konmuş görüşlerdir. Çünkü ilgili ayet ve hadislerde, cebire sahibinin teyemmümü hariç, ne teyemmümün vakitle sınırlandırılmasını, ne teyemmümle kılınacak namazların sayısı ne bu namazların iadesi/kazası ne de teyemmümlü için mukim-seferi ayırımı ile ilgili bir şeyle karşılaşmıyoruz. Bir de teyemmüm ve cebirenin dayandığı delillerin çoğu hadis-i şeriflerdir. Şayet bu manada bir sorumluluk olsaydı asıl görevi dini hükümleri beyan etmek olan Peygamberimiz bunu açıklamaktan imtina etmezdi.

Ayrıca Şafii mezhebinin gerek teyemmüm gerekse cebire ile ilgili içtihatları mütedavil kitaplarda öne çıkan bu görüşlerle sınırlı değildir. Mezhep içinde aynı konularla ilgili farklı içtihatlar da mevcuttur. Genelde mezhebin ikinci görüşleri diye ifade edilen bu içtihatlara, çalışmanın ilgili bölümünde delilleriyle beraber dikkat çekilmiştir. Bu görüşler gerek ilgili naslara gerek ruhsat anlayışına gerekse cumhurun yaklaşımı açısından daha isabetli gibi görünmektedir.

Bu meselelerde genel olarak cumhur özellikle de Hanefi mezhebi Şâfiî mezhebine göre ruhsat anlayışıyla daha uyumlu ve mükellef açısından daha

uygulanabilir görünmektedir. Kanaatimizce teyemmüm ve cebire meselelerinde Şafii mezhebi yerine Hanefi mezhebine göre amel edilmesinde özellikle de avam tabakasındaki Şâfiî Müslümanlara bu mezhebin fetvalarını sunmak daha isabetli olacaktır. Nitekim kendi mezhebinin görüşleri için taassuba düşmeden Hanefilerin görüşlerini tasvip eden Şâfiî alimler de olmuştur. Mesela Şâfiî mezhebinde otorite kabul edilen İmam Nevevi *Feteva* adlı eserinde cebire hakkında Şafii mezhebinin yaklaşımını aktardıktan sonra “*ve mezhebü'l-ehnafi fi emsali haza erhemu bi'n-nas* Hanefi mezhebi bu konularda insanlar için daha merhametlidir/kolaydır” ifadesini kullanmaktadır. İmam Nevevi teyemmüm konusunda da zaman zaman farklı bir yol izlemektedir. Yine çağımız Şâfiî ulemasından Prof. Dr. Vehbe Zuhayli *Delilleriyle islam fikhı* adlı eserinde bu konularla ilgili defalarca Şâfiîlerin yaklaşımının meşakkat içerdiğine dikkat çekmekte ve buna karşı yeri geldiğinde cumhurun, yeri geldiğinde Hanefilerin görüşünü tercih etmektedir. Bizim tespitlerimiz böyle ama en doğrusunu Allah bilir.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

el-Abderî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım (ö. 897/1492), *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasar-ı Halîl*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1398, (I-VI), (*et-Tâc ve'l-iklîl*).

Abdulhamid Mahmud Tahmaz, *el-Fıkhu'l-hanefî fi sevbihi'l-cedid*, Daru'l-Kalem, 3. Baskı, Dımeşk, 2014, (I-II), (*el-Fıkhu'l-hanefî*).

Abdullah b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 290/903), *Mesailu Ahmed b. Hanbel Rivayetu ibnihi Abdillâh*, thk., Zuhayr eş-Şavîş, el-Mektebetu'l-İslamî, Beyrut, 1981, (I-II), (*Mesâil*).

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmet b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybanî (ö. 241/855), *Müsnedu İmam Ahmed b. Hanbel*, thk., Ahmed Muhammed Şakir, Daru'l-Hadis, Kahire, 1995, (I-VIII), (*Müsned*).

Ahmet Bedrettin Hassun, *Mevsuatu İmam eş-Şâfiî (Kitabu'l-Ümm)*, Daru kuteybe, 2. baskı, Beyrut, 2003, (I-V), (*Mevsuatu İmam eş-Şâfiî*).

Akyüz, V., *Mukayeseli ibadetler ilmihali*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, (I-IV), (*İbadetler ilmihali*).

el-Aynî, Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (ö. 855/1451), *el-İnaye şerhu'l-Hidaye*, y.y., trs., (I-IV), (*el-İnaye*).

el-Bâcûrî, İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed (ö. 1277/1860), *Hâşiyetu'l-bâcuri alâ şerhi İbn Kasım el-Gazzî alâ metni Ebî Şücâ*, y.y., trs., (I-II), (*Hâşiyetu'l-bâcuri*).

Bahaeddin el-Makdisî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. İbrahim (624/1227), *el-Udde şerhu'l-Umde*, thk., Selahuddin b. Muahammed Uveyde, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut, 2005,

el-Balî, Abdurrahman b. Abdullah el-Hanbelî (ö. 1192/1778), *Keşfü'l-muhadderat ve'r-riyadü'l-müzhirat li şerhi Ahseri'l-Muhtasarat*, thk., Muhammed Nasır el-Acemî, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut, 2002, (I-II), (*Keşfü'l-muhadderat*).

el-Berâziî, Ebû Saîd Halef b. Ebi'l-Kâsım b. Süleymân el-Ezdî el-Kayrevânî (ö. 430/1039), *et-Tehzib fi ihtisari'l-Müdevvene*, thk., Muhammed Emin Veled Muhammed Salim b. eş-Şeyh, Daru'l-Buhûsi li'd-Dirâsâti'l-İslamiyyeti, Dubayi, 2002, (I-IV), (*et-Tehzib*).

- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî (ö. 458/1066), *es-Sünenü'l-kübra*, thk., Muhammed Abdulkadir Âta, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye Beyrut, 3. Baskı, 2003, (I-XI), (*es-Sünen*).
- Bilmen, Ö. N. (ö. 1390/1971), *Büyük islâm ilmhali*, İstanbul, 1986, (*İslâm ilmhali*).
- el-Buğa, Mustafa vd., *el-Fıkhu'l-menhecî*, Dâru İhsan, 3. Baskı, Tahran, 1379, (I-III), (*el-Fıkhu'l-menhecî*).
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/869), *el-Camiu's-sahîh*, thk., Muhammed Zuhayr b. Nasır en-Nasır, Daru Tuku'n-Necat, Şam, 1422, (I-IX), (*es-Sahîh*).
- el-Buhutî (Behutî), Mansur b. Yunus b. Selahaddin b. Hasan b. Ahmed b. Ali b. İdris el-Hanbelî (ö. 1051/1641), *er-Ravdü'l-mürbi' bi-şerhi Zâdi'l-müstanki'*, thk., Said Muhammed el-Lihâm, Daru'l-fikr, Beyrut, trs., (*er-Ravdü'l-murbi'*).
- _____ *Keşşâfü'l-kınâ' an Metni'l-İkna'*, thk., Hilal Musaylihi vd., Daru'l-fikr, Beyrut, 1402, (I-6), (*Keşşâfü'l-kınâ'*).
- el-Cavî, Ebû Abdilmutî Muhammed b. Ömer b. Ali b. en-Nevevî, *Nihayetü'z-zeyn fi irşadi'l-mübtediîn*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., (*Nihayetü'z-zeyn*).
- el-Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed (ö. 1359/1941), *Kitabu'l-fikhi alâ'l-mezahibi'l-erbea*, Daru ihyai't-Turasi'l-Arabî, 7. Baskı, 1986, (I-4), (*Mezahibü'l-erbea*).
- ed-Darekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Darekutnî el-Bağdadî (ö. 385/995), *Sünenü'd-Darekutnî*, thk., Seyyid Abdullah Haşim Yemani el-Medenî, Daru'l-ma'rife, Beyrut, 1966, I, 186, (*Sünen*).
- ed-Derdîr, Ebû'l-Berekat Ahmed b. Muhammed el-Adevî (ö. 1201/1786), *eş-Şerhu'l-kebir*, Daru'l-Fikr, Beyrut, trs., (I-IV), (*eş-Şerhu'l-kebir*),
- ed-Dimaşkî, Muhammed b. Bedruddin b. Belban (ö. 1083/1672), *Ehseri'l-muhtasarat fi'l fikh alâ mezhebi'l-İmam Ahd b. Hanbel*, thk., Muhammed Nasır el-Acemî, Daru'l-Beşair el-İslamiyye, Beyrut, 1416, (I), (*Ehseri'l-muhtasarat*)
- ed-Dimyâtî, Ebû Bekr b. Muhammed Şeta (ö. 1302/1884), *Haşiyetü ianetü't-talibin*, Daru'l-Fikr, Beyrut, trs., (I-IV), (*İanetü't-talibin*).
- Ebû Davud, Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr el-Ezdî es-Sicistanî (ö. 275/888), *Sünenü Ebi Davud*, thk., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, Teyemmüm, 332, (I-IV), (*Sünen*).

- el-Ezherî, Salih b. Abdissemi' el-Âbî (ö. 1335/1916), *es-Semeru'd-danî*, el-Mektebetü's-Sekâfiye, Beyrut, trs., (*es-Semeru'd-danî*).
- el-Gazâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111), *el-Vasît fi'l-mezheb*, thk., Ahmed Mahmud İbrahim ve Muhammed Muhammed Tâmir, Daru's-Selam, Kâhire, 1417, (I-VII), (*el-Vasît*).
- _____ *el-Veciz fi fikh-i İmam eş-Şâfiî*, thk., Ali Muavved ve Adil Abdulmevcud, Daru'l-Erkam, Beyrut, 1998. (*el-Veciz*)
- el-Hallaf, Abdulvehhab (ö. 1888/1956), *İlm-i usuli'l-fıkıh*, thk., Muhammed ebu'l-Hayr es-Seyyid, Muessesetü'r-Risâle, Beyrut, 2012.
- el-Haraşî (Hırşî, Hureşî), Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî el-Mâlikî (ö. 1101/1690), *eş-Şerhu's-sagîr alâ Muhtasari Halîl*, Daru'l-fikr, Beyrut, trs., (I-VI), (*eş-Şerhu's-sagîr*).
- el-Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed ed-Dımaşkî (ö. 1088/1677), *ed-Dürrü'l-muhtâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1386, (I-VI) (*Dürrü'l-muhtâr*).
- el-Heccavî, Ebû'n-Neca Şerefuddin Musa b. Ahmed b. Musa (ö. 968/1560), *el-İkna' fi Fikhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk., Abdullatif Muhammed Musa es-Subkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, (I-IV), (*el-İkna'*).
- el-Hattab, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Hattâb er-Ruaynî (ö. 954/1547), *Mevâhibu'l-celil fi şerhi muhtasari'l-Halîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992, (I-VI), (*Mevâhibu'l-celil*).
- el-Herevî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî (ö. 370/980), *Tehzîbü'l-luğa*, Daru ihyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 2001, (I-XV).
- el-Heytemî, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer eş-Şâfiî (ö. 974/1567), *Tuhfetü'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, Dar sadır, y.y., , trs., (I-IV), (*Tuhfetü'l-muhtâc*).
- _____ *el-Menhecu'l-kavim bi şerhi mesaili't-te'lim*, thk., Kasiyy Muhammed Nursin el-Hallak, Daru'l-Minhac, 3. baskı, Beyrut, 2015, (*el-Menhecu'l-Kavim*).
- İbn Abidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Hâşiyetu reddi'l-muhtâr ala Durri'l-Muhtar*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2000, (I-VIII), (*Reddü'l-Muhtâr*).
- İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, trs., y.y., (I-II).
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tunisî (ö. 1392/1973), *Tahrîrü'l- ma'ne's-sedîd ve tenvîrü'l-akli'l-cedîd min tefsîri'l-kitabi'l-mecîd*, Daru Sahnun li-Neşri ve't-Tevzi', Tunus, 1997, (I-XXX).

- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Kelbî el-Girnatî (ö. 741/1340), *el-Kâvâninü'l-fikhiyye*, y.y., trs., (*el-Kâvâninü'l-fikhiyye*).
- İbn Hümam, Kemaluddin Muhammed b. Abdulvahid es-Sivasî (ö. 861/1457), *Fethu'l-kadir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs., (I-X), (*Fethu'l-kadir*).
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, Mektebetu'l-Kahire, 1968, (I-X).
- İbn Kudame, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, (ö. 682/1283), *eş-Şerhu'l-kebir li-İbn-i Kudâme*, y.y., trs., (I-XII), (*eş-Şerhu'l-Kebîr*).
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Manzur b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dar sadır, Beyrut, trs., (I-XV), (*Lisânü'l-Arab*).
- İbn Müflih, Burhâneddin Ebû İshak İbrahim b. Muhammed (ö. 884/1479), *el-Mubdi' şerhu'l-Mukni'*, Dâru Alemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, (*el-Mubdi'*).
- İbn Müflih, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muferrrec el-Makdisi (ö. 763/1361), *el-Furu' ve tashîhi'l-furu'*, thk., Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü'r-Risale, 1. Baskı, Medine, 2003, (I-VII), (*el-Furu'*).
- İbn Nüceym, Zeynelabidin b. İbrahim (ö. 970/1562), *el-Eşbah ve'nezair alâ mezheb-i Ebi Hanîfe en-Numan*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1980, (*el-Eşbah ve'nezair*).
- _____ *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-Dekaik*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, trs., (I-VIII), (*el-Bahrü'r-râik*).
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Berekât Mecdüddîn Abdüsselâm b. Abdillâh b. el-Hadır el-Harrânî (ö. 652/1254), *el-Muharrer fi'l-fikh alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Mektebetü'l-Mearif, 2. Baskı, Riyad, 1984, (I-II), (*el-Muharrer*).
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelusî (ö. 595/1198), *Bidatetu'l-müctehid nihayetu'l-muktesid* thk., Şeyh Ali Muhammed Muavved vd., Daru'l-kutubi'l-ilmiye, Beyrut, trs., (*Bidatetu'l-müctehid*).
- el-Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî (ö. 684/1285), *ez-Zehîre (fi'l-fikh)*, thk., Muhammed Hacî, Dâru'l-Garb, Beyrut, 1994, (I-XIV), (*ez-Zehîre*).
- Karaman, H. vd., *Kur'an yolu türkçe meal ve tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2017, (I-V), (*Kur'an Yolu*).

- el-Karavî, Muhammed el-Arabî (ö. 1437/2016), *el-Hulasatu'l-fikhiyye alâ mezhebi es-sadati'l-malikîyye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, y.y., trs., (*el-Hulasatu'l-fikhiyye*).
- el-Karî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî (ö. 1014/1605), *Fethu babi'l-İnaye*, y.y., trs., (I-III).
- el-Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (ö. 587/1191), *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, Daru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut, 2. Baskı, 1982, (I-VII), (*Bedâ'i'u's-sanâ'i'*).
- Keskin, M., *Şâfiî fikhı*, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Baskı, Ankara, 2016, (I-II), (*Şâfiî fikhı*).
- el-Kudurî, Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed (ö. 428/1037), *el-Kitap*, y.y., trs., (*el-Kitap*).
- el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Fereh el-Ensârî el-Hazrecî (ö. 671/1272), *el-Cami' li ahkami'l-Kur'an*, thk., Hişam Semir el-Buhârî, Daru Alemlî'l-Kitap, Riyad, 2003, (I-XX).
- el-Mahallî, Celaluddin (ö. 864 /1459), *Kenzu'r-rağibin şerhu Minhacı't-talibin*, thk., Hişam b. Abdulkerim el-bedranî el-Musilî, Daru İbni Hazm, Beyrut, 2012, (I-II), (*Kenzu'r-rağibin*).
- Malik b. Enes (ö. 179/795), *el-Mudevvenetü'l-kübra*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, (I-IV), (*el-Mudevvene*)
- _____ *el-Muvatta'*, thk., Hani el-Hac, el-Mektebetu et-Tevkifiyye, 5. Baskı, Kahire, 2012.
- el-Maverdî, Ebû'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Bağdadî (ö. 450/1058), *el-Havî fi fikhı's-Şâfiî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, (I-XIX), (*el-Havî'l-kebîr*).
- el-Merdavî, Alauddin Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman ed-Dımaşkî (ö. 885/1480), *el-İnsaf fi ma'rifeti'r-racihi mine'l-hilafî ala mezhebi'l-İmam-ı Ahmed b. Hanbel*, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1419, (I-XI), (*el-İnsaf*).
- el-Merğinanî, Ebû'l-Hasan Burhanuddin Ali b. Ebi Bekr b. Abdilcelil el-Ferganî (ö. 593/1196), *el-Hidaye fi şerhi Bidayeti'l-Mübtedî*, thk., Tallal Yusuf, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, trs., (I-IV), (*el-Hidaye*).
- el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Hanefî (ö. 683/1284), *el-İhtiyar li ta'lili'l-Muhtar*, thk., eş-Şeyh Muhammed Adnan Derviş, Dâru'l- Erkam, y.y., trs., (I-II), (*el-İhtiyar*).

el-Meydanî, Abdulğani el-Ğuneymî ed-Dimeşkî (ö. 1298/1881), *el-Lubab fi Şerhi'l-Kitab*, thk., Mahmud Emin en-Nevavî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, y.y., trs., (I-IV), (*el-Lubab*).

Muslim, Ebû'l-Hasan b. El-Haccac (ö. 261/875), *el-Camiü's-Sahih*, thk., Muhammed Fuad Abdulbaki, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arâbî, Beyrut, trs., (I-V), (*es-Sahih*).

Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr (ö. 463/1071), *el-Kaflî fi fikhi ehli Medine*, thk., Muhammed Ahid el-Muritanî, Mektebtu Riyad el-Hadise, 2. Baskı, Riyad, 1980, (I-II), (*el-Kaflî*).

en-Nevevî, Ebi Zekerya Muhyiddin Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Mecmu şerhi'l-Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutii, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1415/1995, (I, XX), (*el-Mecmu*).

_____ *Minhâcu't-talibin ve umdetü'l-müftîn*, Dâru'l-Feyha, Şam, 2013, (*el-Minhac*).

_____ *Revdetü'talibîn*, nşr, el-Mektebü'l-İslamî, Beyrut, 1405, (I-XII).

er-Râfîî, Ebû'l-Kasım Abdulkerim b. Muhammed b. Abdulkerim el-Kazvinî eş-Şâfîî (ö. 623/1226), *el-Aziz şerhu'l-Veciz* (eş-Şerhu'l-Kebir), thk., Şeyh Ali Muhammed Muavved ve Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcud, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, (I-XII), (*el-Aziz*).

er-Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Hamza el-Menûfî el-Mısrî (ö. 1004/1596), *Nihayetü'l-muhtac ila şerhi'l Minhac* Daru'l-fikr, Beyrut, 1984, (I-VIII).

Salim b. Semir el-Hadremî, *Metnu sefinetü'n-neca*, Dâru Minhac, Beyrut, 2009.

es-Sakabî, Halit b. İbrahim, *el-Kavlu'r-racih*, Dâru Ümmi'l-Mü'min'in Haticete b. Huveylid, Suudiyye, trs., (*el-Kavlu'r-racih*).

es-Savî, Ebû'l- Abbas Ahmed b. Muhammed el-Halvetî (ö. 1241/1825), *Haşiyetu's-savi alâ Şerhi's-Sağir*, Daru'l-Mearif, y.y., trs., (I-IV), (*Haşiyetu's-savi*).

es-Semerkindî, Ebû Bekr Alauddin Muhammed b. Ahmed (ö. 539/1144), *Tuhfetü'l-fukaha*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, (*Tuhfetü'l-fukaha*).

es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090), *Kitabu'l-mebcut* (trc., Cevat Akşit), Gümüşev yayınları, İstanbul, 2008, (I-XXXI), (*el-Mebcut*).

eş-Şâfîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris (ö. 204/820), *Ahkamü'l-Kur'an*, thk., Abdulğani Abdulhalık, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1400, (I-II).

_____ *el-Ümm*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, trs., (I-VIII).

- eş-Şenkîfî Muhammed b. Muhammed el-Muhtar (ö. 1426/2006), *Şerhu zadi'l-müstenka'*, Erişim: [<http://www.islâmweb.net.>], Erişim Tarihi: 10/05/2019.
- eş-Şeybanî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Hasan b. el-Farkad (ö. 189/804), *Kitabu'l-asl (el-Mebsut)*, thk., Ebu'l-Vefa el-Efganî, İdaretü'l-Kur'ani ve'l-Ulumi'l-İslamiyye, Karatşi, trs., (I-V).
- eş-Şirâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fi fikhî'l-İmâm eş-Şâfîi*, Beyrut, trs., (I-II), (*el-Mühezzeb*).
- eş-Şirbînî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmet el-Hatîb (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtac ila ma'rifeti elfazi'l-Minhac* (Trc., Soner Duman), Mirac yayınları, İstanbul, 2009, (I-XX), (*Muğni'l-muhtac*).
- _____ *el-İknâ' fi halli elfazi Ebi Şucâ'*, thk., Mektebu'l-Buhusi ve'd-Dirasat, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1415, (I-II), (*el-İknâ'*).
- eş-Şürünbülâlî, Hasan b. Ammar b. Ali el-Misri el-Haneffî (ö. 1069/1659), *Merakî'l-felâh şerhi Nuri'l-İzah*, thk. Naim Zarzur, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2007, (*Merakî'l-felâh*).
- el-Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâyâ b. Muhammed b. Ahmed (ö. 926/1520), *Fethu'l-vehhab bi şerhi'l-Menheci't-Tullab*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut, 2003, (II), (*Fethu'l-vehhab*).
- ez-Zeylâî, Fahrüddîn Osman b. Ali (ö. 762/1360), *Tebyinü'l-hakâik şerhu Kenzi'd-Dekâik*, el-Mektebü'l-Emiriyetü'l-Kübra, 1414, (I-VI), (*Tebyinü'l-hakâik*).
- ez-Zuhaylî, Muhammed Mustafa, *el-Mu'temed fi'l-fikhî's-Şâfîi*, Daru'l-Kalem, 5. Baskı, Dımaşk, 2015, (I-II), (*el-Mu'temed*).
- ez-Zuhaylî, Vehbe (ö. 1436/2015), *el-Fikhü'l-islamî ve edilletuhu*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 4. Baskı, 2002, (I-XI), (*el-Fikhü'l-İslamî*).

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı / Konusu:

24/05/2019

“Fıkıh Mezheplerinin Teyemmüm ve Cebîre Meselelerine Dair Görüşleri”

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Añā bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 89 sayfalık kısmına ilişkin, 24/05/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 4 (Yüzde dört) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

24/05/2019
İsmail BÖYÜK

Adı Soyadı : İsmail BÖYÜK

Öğrenci No : 169203024

Anabilim Dalı : İslam Hukuku

Programı :

Statüsü : Y. Lisans Doktora

Prof. Dr. Sahip BEROJE

...../...../2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

...../...../201.....

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü

B. Koçlar